

Uio • Universitetet i Oslo

Konsesjonsrundene på norsk sokkel i perioden 1972–1981

*Et verktøy for statlig styring av de
utenlandske oljeselskapene*

Julie Lovise Green Holten

Masteroppgave ved Institutt for arkeologi, konservering
og historie

UNIVERSITETET I OSLO

06.06.2021

© Julie Lovise Green Holten

År: 2021

Tittel: Konesjonsrundene på norsk sokkel i perioden 1972–1981: Et verktøy for statlig styring av de utenlandske oljeselskapene

<http://www.duo.uio.no/>

Forord

Det siste året har riktignok vært en berg- og dalbane, men til tross for både pandemiske utfordringer og andre uforutsette hendelser har det vært givende. Tusen takk til Einar Lie. Ikke bare har han vært min veileder, men hans omfattende kunnskap og gode råd har vært svært nyttige bidrag gjennom hele prosessen. Takk til alle deltakere på historieprosjektet om Statoil – det har vært interessant og lærerikt å få være en del av en så fin gjeng. I den forbindelse vil jeg særlig rette en stor takk til Eivind Thomassen og Ada Nissen for gode råd, saklig kritikk og oppmuntring.

En spesiell takk til de som tok seg tid til å stille opp til samtaler og intervjuer, for å dele sine perspektiver. Det har vært et svært viktig bidrag til oppgaven. Alle ved Arkivverket på Sognsvann fortjener også en stor takk for god hjelp og for å ha latt meg få sitte på lesesalen, selv når hele Norge var nedstengt.

Til slutt vil jeg takke min kjære Erik for tålmodighet, støtte og ikke minst for at han på tok seg det ærefulle oppdraget med å korrekturlese oppgaven.

Julie Lovise Green Holten

Oslo, juni 2021.

Forkortelser

FoU	Forskning og utvikling
NOU	Norges offentlige utredninger
NTNF	Norsk Teknisk-Naturvitenskapelig Forskningsråd
ID	Industridepartementet
OD	Oljedirektoratet
OED	Olje- og energidepartementet
OPEC	Organisasjonen for petroleumseksporterende land
St. meld.	Stortingsmelding

Innholdsfortegnelse

Forord.....	IV
Forkortelser	V
1 Innledning	1
1.1 Tema og problemstilling	1
1.2 Avgrensning og disposisjon.....	3
1.3 Byråkrati og ekspertise	4
1.4 De utenlandske oljeselskapenes og myndighetenes organisering av norsk sokkel....	8
1.5 Varer og tjenester	14
1.6 Historiografi.....	16
1.7 Metode	20
2 Tredje konsesjonsrunde, 1972–1977	22
2.1 Lovnader om nye blokker	22
2.2 Utsettelse, igjen.....	24
2.3 «Regler mot diskriminering av norsk industri»	26
2.4 Første tildeling i tredje konsesjonsrunde	30
2.5 «En norsk løsning»	32
2.6 Siste del av tredje runde.....	35
2.7 Bruk av norske varer og tjenester	37
2.8 Delkonklusjon.....	38
3 Fjerde konsesjonsrunde, 1978–1979.....	40
3.1 Uenighet mellom embetsverket og Statoil.....	40
3.2 Opprettelsen av et eget oljedepartement	44
3.3 Valg av blokker.....	45
3.4 Vurdering av de utenlandske oljeselskapene	46
3.5 Forslag til utvinningsavtalen.....	48
3.6 30/6 - «Sølvblokken».....	51
3.7 FoU – Forskning og utvikling.....	54
3.8 Delkonklusjon.....	57
4 Femte konsesjonsrunde, 1979–1981	59
4.1 Første tildeling nord for 62. breddegrad	60
4.2 Vurderinger av de utenlandske oljeselskapene	62

4.3	“Enig i opplegget”	63
4.4	Forskning- og industrisamarbeid	67
4.5	Uenigheter rundt bruk av nord-norske varer og tjenester	69
4.6	Selskapenes kreditt og blokktildeling	74
4.7	Overlappende konsesjonsrunder	76
4.8	Delkonklusjon	78
5	Konklusjon	80
5.1	Ekspertise og tillit	80
5.2	Embetsverkets rolle i utdelingen av konsesjoner	81
5.3	Bruken av norske varer og tjenester	83
5.4	Avslutning	86
	Kilder	87

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Bare dager før denne oppgaven ble levert i juni 2021 kunne en lese følgende på forsiden av Dagens Næringsliv: «Stortinget åpner for å flytte Equinor [tidligere Statoil] ut av Olje- og energidepartementet. Partiene på Stortinget peker på rollekonflikt i styringen av statens største selskap, og ber regjeringen vurdere om Næringsdepartementet skal overta eierstyringen av Equinor.»¹ Et slikt vedtak vil bryte opp en nesten 50 år lang historie der Industridepartementet og senere Olje- og energidepartementet (OED) har vært styrende aktører for å ivareta nasjonale interesser på norsk kontinentalsokkel, ikke minst gjennom deres tette bånd til nettopp Statoil. Denne oppgaven skal undersøke hvordan embetsverket la premissene for hvem som fikk operere på norsk sokkel og hvorfor, og denne nyhetssaken er en god påminner om at diskusjonen rundt styringen av norske oljeinteresser er vel så relevant i dag som den var for et halvt århundre siden.

Utsikten til lønnsomhet var en grunnleggende årsak til at store, utenlandske oljeselskap viste såpass stor interesse for å gjøre sin inntreden på norsk sokkel. Og i motsetning til en del andre oljerike nasjoner skulle også det rolige politiske klimaet i Norge vise seg å bli en tiltrekkende faktor. Da de utenlandske selskapene innså hvilke verdier som lå lagret i Nordsjøen, ble norske myndigheter på sin side interesserte i å høste av kompetansen og kapitalen som de utenlandske selskapene satt på. De innså at tomrommet som hadde oppstått i mangel på oljepolitiske tradisjoner raskt kunne fylles opp ved å trekke på de utenlandske selskaperes kompetanse og erfaring. Sagt på en annen måte ble merverdien av oljen utover det rent økonomiske et vel så viktig tema for norske myndigheter som skatteinntektene oljen kunne bidra med.

Da de utenlandske oljeselskapene entret norsk sokkel gjennom første konsesjonsrunde i 1965, hadde de Nordsjøen mer eller mindre for seg selv. Det fantes ingen norske aktører av betydning som kunne noe om olje, eller som hadde noen større erfaring med offshorevirksomhet utenom skipsfartsindustrien. Det var først da det norske statsoljeselskapet Statoil ble opprettet i 1972 at de utenlandske selskapene måtte finne seg i å dele sokkelen med lokale virksomheter. Men til tross for store ambisjoner manglet det nyopprettede selskapet erfaring, og Statoil var helt

¹ *DN.no*, «Stortinget åpner for å flytte Equinor ut av Olje- og energidepartementet», 04.05.2021

avhengig av å se til og jobbe sammen med de utenlandske oljeselskapene for bygge egen kunnskap og erfaring.

Her i Norge har embetsverket vært en sentral aktør i utviklingen av konsesjonspolitikken, og gjennom offentlige reguleringer har staten kunnet kontrollere arbeidsforhold, sette vilkår og rammebetingelser for næringen og stille krav til deltakende selskaper om bruk av norske varer og tjenester og deltakelse i forsknings- og utviklings samarbeid. Under et intervju i forbindelse med arbeidet til oppgaven siterte tidligere ekspedisjonssjef i OED, Ole Anders Lindseth, en ikke navngitt direktør for et av de større utenlandske oljeselskapene som opererte på norsk sokkel: “They run a hard bargain because they know what a bargain is.”² Embetsverket ble av de utenlandske oljeselskapene tilsynelatende sett på som tøffe, men rettferdige forhandlere på vegne av staten i rollen som forvaltere av de norske petroleumsressursene.

Oppgavens problemstilling lyder som følger: *Hvilken rolle spilte embetsverket i utdelingen av konsesjoner til utenlandske oljeselskaper i perioden 1972–1981, og i hvor stor grad var bruk av norske varer og tjenester utslagsgivende for lisenstildelingen?* Målsetningen er å bidra med en dypere fremstilling av prosessene som lå til grunn for konsesjonsrundene i perioden 1972 til 1981. Det vil si at Industridepartementets og Olje- og Energidepartementets interne vurderinger, diskusjoner og beslutninger i tredje, fjerde og første del av femte konsesjonsrunde vil bli behandlet i oppgaven. Oppgaven ser kun på de norske konsesjonsrundene.

Prosessene rundt konsesjonsrundene er et komplekst tema som både i seg selv har mange fasetter det er verdt å studere nærmere, og i tillegg er det mye overlapp med andre fagfelter og historiske hendelser. Derfor har det vært tvingende nødvendig å snevre inn fokuset. Denne oppgaven vil primært undersøke det som ble et av vilkårene for lisenstildeling til utenlandske oljeselskaper, nemlig at de skulle benytte seg av norske varer og tjenester. Selv med dette skjerpede fokuset har arbeidet med oppgaven drevet frem flere underliggende spørsmål. Disse vil bli besvart underveis i oppgaven, og lyder som følger:

² Intervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.21: Sjefen for et av de utenlandske oljeselskapene på norsk sokkel skal under et forhandlingsmøte med Lindseth på 1970-tallet ha sagt dette om embetsmennene i olje- og energidepartementet. Lindseth ønsket ikke å avsløre vedkomne.

- *hva ønsket embetsverket å oppnå med konsesjonsrundene?*
- *hvem var det som styrte lisenstildelingene og hvorfor ble det innført nye lisenskriterier?*
- *hvordan opptrådte embetsverket overfor de utenlandske selskapene når det gjaldt bruken av norske varer og tjenester?*

Tematisk forholder oppgaven seg til det byråkratiske apparatet som styrte konsesjonssystemet i perioden 1972–1981. Det var i denne perioden at konsesjonssystemet ble formet, samtidig som det foregikk et skifte fra utenlandsk til norsk dominans på sokkelen. I tillegg oppsto det utfordringer med de røffe forholdene i Nordsjøen ettersom blokktildelingen beveget seg nordover mot og over 62. breddegrad. De mange formative hendelsene i denne perioden gjør det svært interessant å gå embetsverkets styring av konsesjonsrundene nærmere i sømmene.

1.2 Avgrensning og disposisjon

For å svare på problemstillingen og de underliggende spørsmålene er oppgaven delt inn i tre analytiske kapitler og et avsluttende kapittel. Jeg har valgt å avgrense oppgaven til å omfatte konsesjonsrundene fra tredje til første halvdel av femte konsesjonsrunde. Dette er først og fremst fordi oppgaven dreier seg rundt et tema som spenner vidt. De to første konsesjonsrundene på sokkelen, som historikere omtaler som «første fase», er valgt bort.³ Det er fordi de utenlandske oljeselskapene var alene på sokkelen frem til 1972, da statsoljeselskapet Statoil ble vedtatt etablert. Oppgaven tar derfor for seg «andre fase», også kalt «den store fornorskningen» fra 1972 til 1981. I denne perioden skjedde det store endringer i forholdet mellom norske myndigheter og oljeselskapene.⁴ De utenlandske oljeselskapene var viktige kilder til overføring av kunnskap, kompetanse og kapital, og det er naturlig å se på hvilke endringer i rammebetingelser de opplevde da sokkelen skulle gjennom en fornorskning.

Det første av disse analysekapitlene, kapittel 2, handler om tredje konsesjonsrunde som strakk seg fra 1972 til 1977. I denne perioden opplevde embetsverket at politikerne fattet en større interesse for oljepolitikken, og med dette fulgte det en ny politisk linje om fornorskning av sokkelen som embetsmennene i Industridepartementet måtte ta høyde for i konsesjonsrunden. Kapittelet tar for seg dreiningen mot denne politiske linjen, som hadde oppstått i kjølvannet av

³ Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*, 15.

⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 25: Andre fase varer fra starten av 1970-tallet til midten av 1980-tallet, hvor den går over i tredje fase hvor fornorskninglinjen oppgis.

de to første konsesjonsrundene som i større grad hadde handlet om å tiltrekke utenlandske selskaper til sokkelen.

Kapittel tre tar for seg fjerde konsesjonsrunde som utspilte seg i perioden 1978–1979. For å lykkes i fornorskingen av sokkelen måtte embetsverket finne en metode for å bryte opp de etablerte samarbeids- og innkjøpsmønstrene til de fullintegreerte utenlandske oljeselskapene. Det oppstod derfor et behov for å løfte frem kravet om «bruk av norske varer og tjenester», og med dette fulgte nye lisenskrav om samarbeid om forskning og teknologi. Departementet behersket nå olje som et fagfelt i større grad enn tidligere. Selv om de til enhver tid styrende politikerne var viktige premissgivere for konsesjonssystemet, fokuserer oppgaven mer spesifikt på hvordan tildelingskriteriet om «bruk av norske varer og tjenester» ble brukt som et styringsverktøy overfor de utenlandske selskapene under fjerde konsesjonsrunde.

Kapittel fire omhandler femte konsesjonsrunde som pågikk i perioden 1979–1982. I denne runden ble det for første gang utlyst lisenser nord for den 62. breddegrad, og i tråd med de nå etablerte lisenskriteriene lå det inne en forventning om utvikling av en nordnorsk leverandørindustri. Samtidig oppstod det et ønske om å «melke» oljeindustrien for det den var verdt. Det resulterte i en rekke oppfinnsomme engasjement fra utenlandske selskaper. Jeg har valgt å avslutte oppgaven midt i femte konsesjonsrunde. Det er fordi andre halvdel er preget av at runden blir delt i to og til dels forsinket, både som følge av den katastrofale ulykken ved plattformen Alexander Kielland i 1980, og fordi departementet bestemte seg for å utlyse 6. konsesjonsrunde for å dele ut tilbakeleverte blokker fra de tre første konsesjonsrundene.

Kapittel fem avslutter oppgaven, og inneholder oppgavens konklusjon samt en oppsummering av de viktigste poengene. Hensikten er å danne en bredere forståelse for embetsverkets rolle i tildelingen av oljekonsesjoner til utenlandske selskaper på norsk kontinentalsokkel.

1.3 Byråkrati og ekspertise

Den norske petroleumsvirksomheten er tuftet på konsesjonssystemet. Dette systemet består av offentlig regulering som både prinsipielt og praktisk gjennomføres ved at enkeltvedtak tilpasses det aktuelle området som tildeles oljeselskapene. Konsesjonssystemet er myndighetenes valgte verktøy for å styre aktivitetsnivået på norsk sokkel, og påvirkes og endres i takt med en

voksende kunnskap om sokkelen, forskning og erfaring, men også av politiske strømninger og vedtak.⁵

Det er ingen stater eller nasjoner har satt så klare rammer, betingelser og bestemmelser rundt petroleumsressursene som det norske myndigheter har gjort. Det er derfor professor ved Universitetet i Nord, Petter Nore, kaller den statlige styringen av norsk sokkel som noe «helt unikt i verdenssammenheng».⁶ Embetsverket innad i Industridepartementet/Olje- og energidepartementet førte blant annet forhandlingene med oljeselskapene, og la frem forslag om hvem som burde tildeles konsesjon til politisk behandling. Embetsverket har følgelig hatt uvanlig gode muligheter til å påvirke vesentlige sider av hvordan petroleumsvirksomheten skal innrettes og utføres.⁷ Denne oppgaven tar sikte på å utforske hvorvidt det norske embetsverket har vært særlig aktive i slik skjønnsutøvelse, eller om de i all hovedsak har lent seg på politiske føringer og strømninger som grunnlag for sine beslutninger og anbefalinger.

For å svare på oppgavens problemstilling er det fordelaktig å ha en konkret forståelse av hvilken formell myndighet embetsverket har til å påvirke beslutninger som fattes internt i departementet, og hvor denne myndigheten stammer fra. Embetsverket i de ulike departementene har vært og er det faglige sekretariatet for politisk ledelse, men er ikke en del av politisk sekretariat. Et departement skal gi råd til regjeringen om hvordan den best kan utforme og iverksette sin politikk, men embetsmennene i departementet har også en lovhjemlet rett og plikt til å utføre diskresjonært skjønn, frikoblet eventuelle politiske signaler. Ansatte i embetsverket har derfor et særlig sterkt stillingsvern, nettopp for å sikre tilgangen til å fremme saklige innsigelser og motforestillinger ovenfor politisk ledelse uten å risikere sin stilling.⁸

Historisk assosieres embetsmannen i Norge mest med etableringen av sentrale institusjoner på 1800-tallet, noe som førte til en forankret tillit på tvers av sosiokulturelle klasseskiller, en tillit som også forplantet seg til institusjonene og rettsstaten. Norge hadde ikke en adel, noe som var vanlig i de fleste europeiske land på den tiden, og dette førte til at embetsmannen gjennom sin særegne stilling utgjorde en viktig del av den politiske, administrative og sosiale eliten i det

⁵ Selvig, Erling, «Konsesjonssystemet i Petroleumsvirksomheten.»

⁶ Intervju med Petter Nore, 12.05.2021.

⁷ Selvig, «Konsesjonssystemet i Petroleumsvirksomheten.»

⁸ *Regjeringen.no* «Om forholdet mellom politisk ledelse og embetsverk»: Diskresjonært betyr skjønnsmessig, og brukes særlig om forvaltningsmyndighetens rett og plikt til å fatte avgjørelser.

norske samfunnet frem til innføringen av parlamentarismen i 1884.⁹ Da embetsmannsstaten «abdiserte» i 1884 var ikke overgangen preget av noen særlig uro fordi det var etablert en «grunnleggende enighet om hvordan ting burde gjøres», ifølge forsker Helge Skirbekk. Embetsmennenes rolle endret seg til å bli statstjenestemenn med ulike ansvarsområder og oppgaver rundt om i landet.¹⁰ Med industrialiseringen, innføringen av allmenn utdanning og endringer i klassestrukturen utover på 1900-taller utviklet det seg gradvis en form for allment eierskap til det offentlige, det ble gradvis til «vår stat».¹¹ I gjenoppbygningen av Norge etter andre verdenskrig gjennom velferdsstaten har embetsverket hatt en sentral rolle som det faglige sekretariatet for politisk ledelse i departementene.¹²

I moderne tid er det typisk slik at mye av den faglige informasjonen myndighetene sitter på er konsentrert i byråkratiske institusjoner. I denne oppgavens tilfelle er denne institusjonen embetsverket i Industridepartementet/Olje- og energidepartementet. I boken *The Politics of Bureaucracy* skriver professor Guy Peters at byråkratiets informasjonsmonopol i overført betydning er å anse som makt. Med andre ord vil embetsverkets unike tilgang til informasjon og kompetanse sannsynligvis gjøre byråkratene i stand til å gjøre en bedre jobb (teknisk) med å forme politikk på et tema enn den relativt uvitende folkevalgte lovgivende og utøvende myndighet. Dette betyr at embetsverket er i en situasjon der det i det minste implisitt kan bruke informasjonen de besitter for å påvirke politikken i den retningen som de vurderer til å være best, basert på deres ekspertise om emnet. Embetsverket kan følgelig velge å være selektive med hvilken informasjon de deler med politikere dersom de ønsker å påvirke utfallet i saker til behandling, og de har dermed automatisk en stor påvirkningskraft på håndteringen av og utfallet i store og små politiske saker.¹³ Tilliten som befolkningen har til staten, tilsvarer implisitt tilliten den har til embetsverket.¹⁴

⁹ Myhre, *Norges historie.no* «Embetsmannens stat.», 25.11.2015. <https://www.norgeshistorie.no/bygging-av-stat-og-nasjon/1409-embetsmennenes-stat.html> : Historiker Jan Erik Myhre definerer embetsmannen som en «som var ansatt for å styre den norske staten, enten i den utøvende makt – regjering og statsapparat – eller den dømmende makt – rettsapparatet.»; Seip, *Utsikt over Norges historie*, Bind 1, (Oslo, 1974): Signeringen av Grunnloven i 1814 ga oppstarten på betegnelsen som historiker Jens Arup Seip kaller for den norske «embetsmannsstaten», og som vokste frem på 1800-tallet. Embetsmannen, hovedsakelig bestående av prester og jurister, var en del av den lovgivende makt som valgte representanter til Stortinget.

¹⁰ Skirbekk & Skirbekk, «Tillit og mistillit, Norge og Scilia» i *Tillit i Norge*, Skirbekk og Grimmen, 76-77.

¹¹ Skirbekk, & Skirbekk, «Tillit og mistillit, Norge og Scilia» i *Tillit i Norge*, Skirbekk og Grimmen, 76-77.

¹² Lie & Vennesland: *Over evne: Finansdepartementet 1965–1992*.

¹³ Peters, *The Politics of Bureaucracy*, 234.

¹⁴ Peters, *The Politics of Bureaucracy*, 235.

Forkjempere for det representative byråkratiet hevder at et byråkrati som speiler sammensetningen av samfunnet det tjener, vil være mer lydhørt overfor offentlige interesser, og derfor vil tjene demokratiske prinsipper på en bedre måte.¹⁵ Dette leder til diskusjonen om embetsverkets beslutningsmyndighet og rolle. Som alltid når folkevalgte ønsker delvis kan tilsidesettes av byråkrater er det vesentlig å ha et bevisst forhold til hvor mye beslutningsmyndighet embetsverket kan ha før det går på bekostning av demokratiet. I boken *The Politics of Expertise* diskuterer sosiologiprofessor Stephen Turner hvordan ekspertise kan utgjøre en trussel for det liberale demokratiet, siden beslutningsansvaret kan bli ilagt et fåtall eksperter og forskere istedenfor folkevalgte politikere. Dette er et veldiskutert tema blant teoretikere, der det er uenighet om eksperter utgjør en trussel eller ei.¹⁶

I diskusjonen om eksperters effekt på demokratiet trekker Turner frem Foucaults argument om at en utjevne likevekt mellom ekspertmakt og statsmakt er umulig, fordi de to henger sammen. Videre hevder Foucault at dette er årsaken til at det finnes inegalitære og undertrykkende trekk ved dagens liberale demokrati. Videre fremhever Turner Jürgen Habermas, som er noe roligere i argumentasjonen enn Foucault, men som også er enig i at ekspertkultur gjør en demokratisk diskusjon umulig, og at en i byråkratiet er avhengig av tilliten til diskursen.¹⁷ I en samtale med Torben Hviid Nielsen refererer Habermas videre til demokratiteoretiker og filosof Hannah Arendt og hennes oppfatning om at makt er en krysning mellom kommunikasjon og samhandling, og ikke noe som oppstår i et vakuum. Denne krysningen oppstår fra demokratiske prosesser og meningsdannelser og fører til en integrering av lojalitet til det byråkratiske systemet. Dette bidrar til å normalisere forholdet til byråkratiet, som igjen kan føre til at politikere og allmenheten, men også ekspertene i byråkratiet, selv slutter å tenke egne tanker.¹⁸ Dette normaliserte forholdet/tilliten utgjør derfor en trussel for det liberale demokratiet fordi en ikke kan vite om ekspertene/byråkratene forvrenger informasjonen den gir videre til politikerne og befolkningen for å beskytte byråkratiet.¹⁹

Ekspertene representeres i denne oppgavens tilfelle av embetsmennene i Industridepartementet/OED, og ifølge Turner innehar ekspertene i embetsverket en særegen og

¹⁵ Peters, *The Politics of Bureaucracy*, 235; Turner, *The Politics of Expertise*, 47.

¹⁶ Turner, *The Politics of Expertise*, 17-33; Olsen, *Petroleum og politikk: det representative demokratiets møte med oljealderen*, 18-19.

¹⁷ Turner, *The Politics of Expertise*, 17-33.

¹⁸ Habermas, "Morality, Society and Ethics: An Interview with Torben Hviid Nielsen", 93-114.

¹⁹ Turner, *The Politics of Expertise*, 17-33.

teknisk rolle. Men i et forsvar for ekspertenes verdi argumenterer han for at det er gunstig at ekspertene har denne rollen, rett og slett fordi det er tvingende nødvendig med ekspertkompetanse for å være i stand for å fatte skjønsmessige beslutninger i faglig krevende spørsmål. Turner anerkjenner altså at eksperter kan være en trussel for demokratiet på samme tid som at han aksepterer at ekspertise er nødvendig. Det vurderes derfor at ekspertenes rolle er uunnværlig, men at det er nødvendig å gjøre tiltak som støttes av folket. Av den grunn utgjør ikke ekspertene en risiko så lenge de i sin helhet fremtrer forsvarlig, samt at data og beslutningsgrunnlaget gjøres tilgjengelig og tydelig for det offentlige slik at de kan granskes i ettertid. Dette er for å sikre at skjønsmessige vurderinger og beslutninger ikke påvirkes av den enkelte eksperts agenda og bias.²⁰

Fordi det historisk sett (i Norge) har vært en stor grad av tillit til staten har embetsverket høstet en høy tillit fra allmennheten og politikere. Embetsverkets viktigste ressurser er informasjon og kompetanse, og det er dette som utgjør deres tekniske ekspertise. På sett og vis kan en derfor si at tillit utgjør handlingsrommet til embetsverket til å utøve sin ekspertise. Det er det som gjør embetsverket i stand til å fatte beslutninger og gi faglige råd basert på sin ekspertise til politikere og regjeringen.²¹ Den norske tilliten til byråkratiet er noe av det som har gjort dem i stand til å ta gjennomtenkte, langsiktige og allmenntilgynnlige beslutninger i arbeidet med å utforme retningslinjene for utvinning av petroleum på norsk sokkel.

1.4 De utenlandske oljeselskaperenes og myndighetenes organisering av norsk sokkel

På starten av 1960-tallet var privateide internasjonale oljeselskaper på jakt etter nye kilder til petroleum, og Norge, med sin direkte tilgang til Nordsjøen, hadde dukket opp i kikkerten. En av grunnene til det var et stort gassfunn i Groningen i Nederland, et funn som fikk petroleumsgeologer til å anta at det kunne eksistere en forlengelse av de produserende lagene i Nordsjøen. Den norske sokkelen ble i utgangspunktet vurdert til å ha en høy risiko, ikke minst fordi området var nytt og ukjent.²² Likevel var Norge meget interessant på grunn av at OPEC, en internasjonal samarbeidsorganisasjon for oljeproduserende land, hadde begynt å «vise

²⁰ Turner, *The Politics of Expertise*, 17-35.

²¹ Lie & Vennesland, *Over evne: Finansdepartementet 1965–1992*: Skribekk, Tillitens betydning i Norge og Norden», Skribekk & Skribekk, «Tillit og mistillit, Norge og Scilia», Grimen, «Gode institusjoners betydning for tillit» i *Tillit i Norge*, Skribekk og Grimen, 12, 77, 84-105.

²² Helle, *Norges Olje*, 24.

muskler» ifølge historiker Francis Sejersted.²³ OPEC ble etablert i Bagdad i 1960, og var en motpol til de syv internasjonale oljeselskapene, også kalt *de syv søstre*, bestående av Iran, Irak, Kuwait, Saudi-Arabia og Venezuela.²⁴ Hensikten med OPEC var å kontrollere oljeselskapene, og årsaken var at hele verdikjeden fra oppstrøms til nedstrøms var kontrollert av de syv søstre. De var helintegreerte oljeselskaper i en tid da petroleum var en kritisk, strategisk råvare for verdensøkonomien.²⁵ Nordsjøen «pekte seg ut» som et gunstig sted for de store oljeselskapene, siden det med et stigende oljekonsum på verdensbasis og økt brusing med fjærene fra OPEC var viktig å søke ressurser utenfor OPEC-områdene.²⁶

Tillatelser som danner et rettslig grunnlag for økonomisk virksomhet omtales som *konsesjoner*.²⁷ En rekke ulike bransjer kan være underlagt konsesjonslovgivning, og det er store forskjeller i hvordan konsesjonene tildeles og hvilke krav som stilles til konsesjonsmottaker. Bruken av konsesjoner som et styringsverktøy for å kontrollere utnyttelsen av fellesressurser seg helt tilbake til tidlig 1900-tall, da den første konsesjonslovgivningen ble vedtatt i Stortinget i 1906 for å forvalte norske vassdrag i forbindelse med opprettelsen av vannkraftverk.²⁸

Oljeutvinning er underlagt konsesjonslovgivning i Norge, i likhet med mange andre oljenasjoner. Saudi-Arabia var for eksempel tidlig ute i 1950, der staten begynte å dele ut konsesjoner som det styrende kontraktsforholdet mellom selskapene og vertslandene etter prinsippet om en 50-50 profittdeling.²⁹ I Norge er det slik at staten gir selskapene som vinner

²³ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 19.

²⁴ Borchgrevink, *Giganten. Fra Statoil til Equinor - historien om selskapet som forandret Norge*, 26-27: Begrep først brukt av den italienske statsmannen Enrico Mattei, benyttet igjen av Anthony Sampson i *The Seven Sisters: The Great Oil Companies and The World they Made*, 1975: «De syv søstre» er følgende selskaper; Gulf, Exxon, Mobil, Texaco, Socal, British Petroleum (BP) og Shell.

²⁵ Ramady & Mahdi, *OPEC in a Shale Oil World*, 35: Chandler, *Petroleum Resource Management*, 94.

²⁶ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 19.

²⁷ Alvik & Bjørnbye «Om konsesjoner og konsesjonsrett», 86: I Norge trenger en offentlig tillatelse for å drive alkoholsalg eller drifte telekommunikasjon, eller for å utnytte naturressurser som vannkraft, mineraler gjennom bergverk, eller i denne oppgavens tilfelle, olje.

²⁸ Lie, *Norsk Økonomisk Politikk Etter 1905*, 21: Bakgrunnen for utviklingen av konsesjonspolitikken på 1900-tallet var en voldsom økning i private oppkjøp av norske vassdrag, ofte av utenlandske aktører, for å bygge vannkraftverk som skulle forsyne nye, energikrevende næringer med elektrisitet. Eierne av vassdragene kunne da tjene seg rike på å utnytte fossefallene, uten at noen av inntektene tilfalt Norge. Dette er et eksempel på grunnverdi og grunnrente, som er viktige begreper for å forstå konsesjonspolitikken. Grunnverdi er her definert som verdien av en naturressurs (for eksempel et fossefall eller et petroleumfelt), mens grunnrenten er den løpende avkastningen som kan oppnås av denne naturressursen (for eksempel inntekt fra salg av strøm fra et vannkraftverk, eller fra salg av råolje fra et petroleumfelt).

²⁹ Ramady & Mahdi, *OPEC in a Shale Oil World*, 35: Mommer, *Global Oil and the Nation States*, 50: Det er allikevel flere eksempler på lik fordeling mellom to parter, et eksempel er den første avtalen om olje gjort mellom to parter i Pennsylvania, USA i 1853. Vanligvis dekket disse konsesjonene store områder og ga selskapene rett til å utforske, produsere, utvikle, foredle og eksportere alle eller eventuelle mengder de måtte finne. Oljeselskapene fikk bestemme produksjonsvolum, pris og destinasjon for oljeeksport.

en konsesjon tillatelse til å drive med oljeutvinning på et gitt område over en gitt periode. Disse konsesjonene blir vanligvis delt ut for flere områder, eller *blokker*, av gangen i det som kalles konsesjonsrunder, og den som kontrollerer vilkårene for konsesjonstildeling kontrollerer i praksis virksomheten på sokkelen. Kgl. Res av 15. april 1965 vedtok bestemmelser for tildeling av konsesjoner, og etablerte at det skulle gjennomføres konsesjonsrunder for å tildele slike tillatelser rettet mot spesifiserte områder som skulle utlyses for tildeling. Selskapet som ble tildelt status som operatør (daglig leder) var gjerne det selskapet med lengst erfaring og de beste forutsetninger for å lykkes.³⁰

Grunnlaget for petroleumsvirksomheten på norsk sokkel er utvinningstillatelsen fra 1965 og statsdeltagelsesavtalen fra 1973, som selskapene inngår med departementet når de blir tildelt en konsesjon. Utvinningstillatelsen gir enerett til undersøkelse etter og utvinning av petroleumsforekomster på bestemte områder. Etter at en forekomst er påvist trengs det nye tillatelser som gir rett til å utnytte utvinningsretten ved utbygging og drift av forekomsten. Den klart viktigste av disse tillatelsene gis i form av en godkjennelse av en samlet plan for utbyggingen og driften, men avhengig av forholdene på området der det skal utvinnes ressurser kan det også være behov for rørledningstillatelse eller andre særskilte tillatelser.³¹ Det er Kongen i statsråd som til syvende sist bestemmer og tildeler selskapene konsesjon, men arbeidet med bestemmelsene kan delegeres videre til departementet og embetsverket.³²

Da utenlandske oljeselskaper først etablerte seg i Norge på 1960-tallet spilte ekspedisjonssjef i Utenriksdepartementet Jens Evensen en sentral rolle. Embetsmannen Evensen startet med å lede Kontinentalsokkelutvalget underlagt Industridepartementet fra 1963, som ble avløst av Statens Oljeråd i 1965, igjen med Evensen som leder.³³ Samme år som Statens Oljeråd ble opprettet ble den første konsesjonsrunden på norsk kontinentalsokkel utlyst. Hele området sør for 62. breddegrad ble tilgjengeliggjort, og selskapene fikk anledning til å søke på de blokkene de selv prioriterte. Utlysningen omfattet hele 278 blokker, men det ble til sammen bare delt ut 78 blokker fordelt på et område på 42 107 km². Vanddybden i Nordsjøen lå på det som den gang var det ytterste for teknologiens grenser. Sett i lys av den minimale kjennskapen en på det

³⁰ Oljedirektoratet, «Oljeordliste.»

³¹ I 1963 ble mulighetene for petroleumsvirksomhet på norsk kontinentalsokkel kartlagt, og det ble etablert et regelverk for konsesjonsplikten.

³² Nordmo, *Konsesjonssystemet i petroleumsloven*, 5.

³³ Hanisch, «Forhandlingene om norsk oljepolitikk, 1962–1965» i *Norsk oljehistorie. Fra vantro til overmot?* Hanisch & Nerheim, 29-34.

tidspunktet hadde til sokkelens geologi, kan en si at situasjonen ble utnyttet maksimalt idet en rekke selskap med ulike og til dels aggressive undersøkelsesfilosofier ble trukket inn.

Rådet innledet samtaler med en rekke helintegrerte oljeselskaper, men også noen uavhengige som Amoco og Phillips Petroleum.³⁴ De fikk anledning til å prioritere, og konkurransesituasjonen selskapene imellom ble utnyttet. Arbeidsprogrammet knyttet til blokkene var relativt beskjedent og i liten grad presisert. Det ble også innført en «royalty» på olje, en produksjonsavgift, som er det tradisjonelle vederlaget for petroleumsutvinning. Royalty er en andel av inntektene på den produserte oljen etter at produksjonen er i gang. Storbritannia hadde for eksempel en royalty på 12,5%, mens Evensen sørget for at den norske landet på 10%. Undersøkelsestakten og styringen ble i stor grad overlatt til selskapene, noe som er forståelig sett i lys av myndighetenes manglende kunnskap og ekspertise om de geologiske forholdene og oljeindustrien.³⁵ Evensens sentrale rolle i starten førte til en forsinkelse i arbeidet med å bygge opp en norsk oljeindustri, fordi han mente at norske selskaper ikke skulle risikere kapital før det var funnet olje. På et vis var Evensens argument forståelig, siden oljeprisen på 1960-tallet lå på 3 dollar.³⁶ At denne skulle øke betraktelig utover på 1970-tallet var en ikke klar over på det tidspunktet.

Andre konsesjonsrunde ble utlyst i 1969 og var primært preget av at en del av selskapene så få muligheter i blokkene som ble utlyst i første runde. Selskapene var i etableringsfasen i Norge, og en ønsket blant annet å beholde de for kontinuitetens skyld. Etter en rekke tørre brønner var norsk sokkel regnet som et høyrisikoområde, ikke minst fordi Nordsjøen utfordret de utenlandske oljeselskapene som var vant til enklere omgivelser. I første omgang var det værforholdene, med sterke strømmer og kraftige bølger, som gjorde arbeidsforholdene vanskelige. Etter hvert skulle også havdypet by på sine utfordringer. Oljeselskapene gikk ut fra at den eksisterende oljeteknologien ville fungere i Nordsjøen, på lik linje som den fungerte i

³⁴ Uavhengige oljeselskap er oljeselskaper som kun driver oppstrøms olje- og gassvirksomhet, det vil si leting og utvinning. Dette står i motsetning til de helintegrerte selskapene som opererer både opp- og nedstrøms.

³⁵ Evensen, *Oversikt over oljepolitiske spørsmål bl.a. på bakgrunn av utenlandsk oljelovgivning og utenlandsk konsesjonspolitik*, 20.

³⁶ Nerheim, «Den første leteboringen i Nordsjøen på norsk sokkel» i Hanisch & Nerheim, *Norsk Oljehistorie: Jens Evensen fikk kritikk for at hans Oversikt over Oljepolitiske spørsmål*, som ble utgitt i 1971, kom for sent til å være et relevant innspill. Det hang sammen med et ønske om å verne om norske bedrifter involvert i et risikabelt prosjekt på norsk sokkel som ingen viste utfallet av. Evensen hadde helt på tampen av 1960-tallet fått i oppdrag fra Industridepartementet å utarbeide en betenkning om sentrale spørsmål som kunne oppstå i forbindelse med oljeforekomstene på kontinentalsokkelen.

Mexico-gulven. Mentaliteten var at eventuelle teknologiske problemer ville forsvinne underveis. Det oppstod derfor et behov for ny teknologi for å utvinne olje på norsk sokkel.³⁷

Nytt for denne runden var introduksjonen av statsdeltagelse, noe som gjorde det mulig å presse vilkårene i vesentlig grad sammenlignet med utdelingen i 1965. Det ble også innført et hovedprinsipp om at hver blokk danner et eget konsesjonsområde med sitt eget arbeidsprogram (antallet prøveboringer selskapene forpliktet seg til etc.) og tilbakeføring av blokker. Tilbakeføring av blokker går ut på at deler av et rettighetsområde går tilbake til staten etter en viss periode. Prinsippet om tilbakeføring er en fordel for begge parter. For selskapene fordi oljeletingen er preget av risiko og til dels tilfeldigheter, og for staten fordi det gir mulighet til å revurdere blokker og områder. Dette var viktig for å kunne styre ressurskartleggingen til departementet. Andre konsesjonsrunde «representerte ingen sterk offensiv», som historiker og forsker Helge Ryggvik skriver, og den beste avtalen staten fikk ut av konsesjonsrunden var med Philips. Selskapet aksepterte en statlig andel på 17,5 prosent hvis de fant olje på et eller flere av feltene. 14 blokker ble delt ut, men av disse var det bare et felt som ga utslag i 1971, og det var gassfeltet Frigg.³⁸

Kontinentalsokkelutvalget ble erstattet av Statens Oljeråd i 1965, et råd som skulle avlaste Industridepartementet, før det i 1966 ble opprettet et eget oljekontor. I første omgang av institusjonaliseringen av oljeindustrien var man opptatt av å tilpasse allerede etablerte institusjoner til de nye naturressursene, og av den grunn ble oljesakene «automatisk» plassert i Bergverkskontoret i Administrasjonsavdelingen i Industridepartementet.³⁹ Saksmengden hadde imidlertid vokst betydelig. I tillegg var sakene av en annen karakter enn de andre sakene til Bergverksavdelingen, og med bare tre ansatte underlagt Industridepartementet satt de på forvaltningsansvaret for den norske kontinentalsokkelen. Etter hvert som interessen økte for kontinentalsokkelen og flere utenlandske selskaper kom inn i bildet gjorde behovet for mer kompetanse seg gjeldende, og det ble tydelig at man trengte mer sakkyndig kunnskap for å møte den økende arbeidsmengden knyttet til den gryende petroleumsnæringen.

Underdirektør Nils Gulnes fra Oljekontoret karakteriserte samarbeidet mellom embetsverket og de utenlandske selskapene som svært godt. «[V]isse problemer hadde vi nok i begynnelsen, men etter hvert som selskapene har fått forståelse for og innsikt i norsk statsadministrasjon har

³⁷ Nerheim, «Den første leteboringen i Nordsjøen på norsk sokkel» i Hanisch & Nerheim *Norsk Oljehistorie*, 86.

³⁸ Ryggvik, *Til siste dråpe*, 76.

³⁹ Olsen, *Petroleum og politikk*, 99.

det gått bedre og bedre. Vi har god kontakt med oljeselskapene. Ofte stiller de materiale til rådighet for oss selv om vi ikke har krav på det, og vi blir informert om planer og problemer som dukker opp slik at vi hele tiden er orientert om selskapenes virksomhet.»⁴⁰ Kontoret måtte i større grad ta ansvar for egen læring, noe som førte til at de hentet inn erfaring fra andre land som var engasjerte i oljeleting og -utvinning. De inngikk et samarbeid med Shell, noe som ga ansatte på Oljekontoret tilgang til oljeselskapets interne kurs. Dette var svært viktig for kompetanseoppbygningen innad i departementet og embetsverket. Stort sett var det kun oljeselskapene som var i besittelse av kunnskapen og erfaringene som på denne tiden var svært verdifulle for departementet.⁴¹

Stortinget landet etter hvert på en linje som skulle prege 1970-tallets oljeindustri, nemlig at en skulle gjennomføre en fornorskning av sokkelen. Dette betød blant annet 50 prosent statsdeltagelse i det nyopprettede oljeselskapet Statoil. Samtidig hadde det vokst frem en erkjennelse av at de utenlandske selskapene som hadde vært med på sokkelen fra begynnelsen var i besittelse av verdifull kunnskap, teknologi og ikke minst erfaring. Derav fulgte at selv om den nye politiske linjen pekte mot en favorisering av norske selskaper, kunne en ikke kaste ut de utenlandske operatørene på dagen. Det var uansett nok av ressurser tilgjengelig i havbunnen.

Ansvar for den nye næringen ble ilagt Industridepartementet, som sammen med Oljedirektoratet skulle videreføre føringene fra Stortinget og Regjeringen. Arbeidet i det offentlige var balansert av et system basert på fakta og fag på den ene siden, og skjønn og verdivurderinger den andre siden. Det endte med en tredeling av ansvar: Industridepartementet skulle ta seg av prinsipielle spørsmål, målsetting, lovgivning og konsesjoner, og fikk opprettet en egen olje- og bergverksavdeling; et nyopprettet direktorat skulle stå for statens forvaltning, utforskning og kontroll; og et statlig eid oljeselskap skulle ivareta statens forretningsmessige interesser.⁴² Med dette forsøkte man å danne grunnlaget for en helhetlig norsk oljepolitikk.⁴³

⁴⁰ Oljekontoret, Administrasjonsnytt, nr. 5 oktober 1970, årgang. 15, Da/L0011, ID.

⁴¹ Oljekontoret, Administrasjonsnytt, nr. 5 oktober 1970, årgang. 15, Da/L0011, ID.

⁴² Spørsmål om statlig oljeselskap, 1971-1972, Da/L0024, ID.

⁴³ Innst. s. nr. 294 (1970–71), St. meld. nr. 76 (1970–71): Hanisch, «Poltikk, forvaltning og forretning – Etableringen av oljedirektoratet og Statoil» i Hanisch & Nerheim, *Norsk Oljehistorie*, 280: Da Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten i mars 1971, hadde det bare gått to måneder siden Borten-regjeringen sitt utvalg utvalget la frem innstilling. ⁴³ Regjeringen Bratteli fikk dermed muligheten til å jobbe videre med forslagene fra utvalget. Sentralt i dette arbeidet sto industriminister Finn Lied, og hans statssekretær Arve Johnsen. Arbeiderpartiet ønsket seg et statseid selskap med minst mulig innblanding fra Stortinget. De ønsket forretningsmessig frihet og konsentrasjon av petroleumsressursene. Det statlige oljeselskapet, Statoil, så derfor dagens lys i 1972. For Hydro ble det bare med ideen om å bli statens hovedaktør. Lied og Johnsen ønsket i samme slengen å utnytte Norges forhandlingsposisjon etter Ekofisk-funnet, og avgjorde at det ikke var en

1.5 Varer og tjenester

Overgangen fra 1960-tallets oljesystem, som historiker Francis Sejersted beskriver som en «enklave», til en harmonisering av «det norske» der politikerne interesserte seg mer for oljepolitikken, førte til nye behov for å utvikle den norske oljeindustrien både offshore og på land.⁴⁴ Industridepartementet hadde forsøkt å legge til rette for at de utenlandske oljeselskapene skulle benytte seg av norske leverandører siden første konsesjonsrunde på sokkelen, noe som kommer frem i det som blir kalt en *Gentleman's Agreement* fra 1965: «Rettighetshaveren skal utføre undersøkelse etter og utvinning av petroleum fra base i Norge. Rettighetshaveren skal bruke norske varer og tjenester i virksomheten i den utstrekning det er konkurransedyktig i pris og tid.»⁴⁵ Dette vilkåret ble etter hvert tatt inn i teksten til utvinningstillatelsene i 1969, og da avsnittet ble innført regnet departementet med at norsk industri ville komme på offensiven og styrke sitt konkurransemessige utgangspunkt for å levere varer og tjenester til norsk sokkel. I et notat som ble sendt til statsråd Lied fra Ivar Tangen på Det petroleumsøkonomiske kontor i Industridepartementet kommer det imidlertid frem at norsk industri utviste mindre interesse enn departementet hadde sett for seg.⁴⁶

Norske industribedrifter hadde fått beskjed om selv å ta kontakt med de utenlandske oljeselskapene og forsyne dem med informasjon om hva slags erfaringer og kompetanse norsk industri satt på, og hvilken kapasitet den enkelte bedrift hadde. Olje- og bergverkskontoret var opptatt av å være frempå og ikke sløse med tiden, siden de opplevde at det fantes en risiko for at britisk industri ville få et konkurransemessig fortrinn hvis Norge var trege og tilbakeholdne i industripolitikken. Britiske bedrifter var allerede godt etablerte, hadde erfaring fra oljeindustrien og ønsket naturlig nok å levere til det nye markedet som hadde åpnet seg på norsk sokkel. Og beskjeden fra departementet var klar – «hvis disse [norske industrivirksomheter] ikke selv har interesse og er kvalifiserte for oppgaven, er det lite Industridepartementet kan gjøre.»⁴⁷

målsetning å vinne de utenlandske selskaperes gunst.: Johannessen mfl., *Nasjonal kontroll og industriell fornyelse. Hydro 1945–1977*, 9-174.

⁴⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*, 24-25.

⁴⁵ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72, Da/L0275, ID: En «Gentlemen's agreement» er en avtale mellom forretningsmenn eller politikere som ikke blir skriftlig eller offisielt bekreftet, men beror helt på partenes ærlighet og gode vilje, hentet fra Store Norske Leksikon. «Gentlemans agreement».

⁴⁶ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72, Da/L0275, ID

⁴⁷ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72, Da/L0275, ID: Dam, *Oil Resources: Who Gets What How?*, 9: Interessant nok så Norge innledningsvis til Storbritannia, som allerede hadde en etablert oljeindustri og oljegiganten BP, for å hente inspirasjon til innretning av oljepolitikken. Utover

Gulnes og Evensen hadde tatt til orde for å innføre et krav om bruk av norske varer og tjenester i lisenstildelingen i 1969, men dette kriteriet ble ikke vektlagt i vurderingen av selskapene i 1971.⁴⁸ Selv om de «ti oljebud» ikke eksplisitt nevnte et krav om at deltakerne på norsk sokkel skulle bruke norske varer og tjenester, poengterte budene at det skulle bygges opp en norsk oljeindustri. Det som i stedet ble vektlagt fra Oljekontoret sin side, var de utenlandske oljeselskaperes samarbeidsvillighet overfor norske myndigheter, og om de hadde opprettet kontor i Norge. Statsråden ble informert om at Oljekontorets inntrykk av selskapene var delvis farget av dette, men at det hadde forsøkt å gjøre en så objektiv vurdering som mulig.⁴⁹

Utvinningstillatelse nr. 37, som ble utformet i en forlengelse av 2. konsesjonsrunde fra 1969, blir ofte trukket frem som utkastet på den standardiserte utvinningstillatelsen som departementet bygget videre på. I den anledning sendte handelsminister Per Kleppe et brev til Industridepartementet der det kom frem at det var av handelsdepartementets oppfatning at punktet om bruk av norske varer og tjenester i virksomheten, i den utstrekning den er konkurransedyktig, skulle tas med inn i formularet for utvinningstillatelsen.⁵⁰

I et orienteringsmøte mellom olje- og bergverksavdelingen i Industridepartementet og det amerikanske oljeselskapet Philips Petroleum sto eventuell bruk av norske varer og tjenester øverst på dagsordenen. Philips orienterte departementet om at norske firmaer hadde ligget 20-40 prosent over prisgjennomsnittet i anbudskonkurransene, og at Aker var for små til å ta på seg jobben med ilandføringen til Teesside av olje fra Ekofisk.⁵¹ Aker på sin side hevdet at det var vanskelig å vinne anbud fra de etablerte oljeselskapene, ikke fordi Aker priset seg for høyt, men fordi selskapene foretrakk å benytte seg av vare- og tjenesteleverandører de hadde tidligere erfaringer med.⁵² Det ble dermed et spørsmål om i hvor stor grad embetsverket skulle legge seg opp i de utenlandske selskaperes valg av leverandører.⁵³

Et annet interessant moment som ble løftet frem på denne tiden var at en under tildelingsprosessene skulle ta ekstra hensyn til de oljeselskapene som allerede hadde bidratt til

1970-tallet med oljekrise og økt arbeidsledighet skjedde imidlertid et rollebytte og britene lot seg inspirere av paragraf 54 til å revidere egen oljepolitikk. I Storbritannia var mange kritiske til at den britiske delen av blokkene i Nordsjøen i starten hadde blitt gitt bort til internasjonale oljeselskaper, uten at en fikk utilstrekkelige motytelser tilbake. Ønsket om mer statlig involvering førte til innføringen av flere proteksjonistiske tiltak etter den norske modellen, blant annet opprettelsen av et nasjonalt britisk oljeselskap i forbindelse med valgåret 1974.

⁴⁸ Utlysning av blokker, 1976–1972, Da/L0440, ID.

⁴⁹ Notat fra Oljekontoret til Statsråden, 9.11.71, Da/L0440, ID.

⁵⁰ Utlysning av blokker, 1976–1972, Da/L0440, ID.

⁵¹ Orienterende møte mellom representanter fra Philips, 29.11.72, Da/L0275, ID.

⁵² Notat fra Aker Group vdr. Norske varer og tjenester, Da/L0275, ID.

⁵³ Notat fra Aker Group vdr. Norske varer og tjenester, Da/L0275, ID.

norsk økonomi uten å ha blitt tvunget til det.⁵⁴ Dette var et kriterium som britiske myndigheter hadde innført ved siste konsesjonstildeling, og kontoret ønsket at det skulle bli vektlagt under tildelingen av blokker. Ideen var at en skulle se hva selskapene hadde gjort hittil for norsk industri, og hvilke intensjoner og planer de hadde for videre bruk av lokale varer og tjenester. Kriteriet var tenkt som et barometer for å få oversikt over hva selskapene hadde bidratt med hittil, og hva en kunne forvente i fremtiden. Det var også en åpenbar forventning i departementet til at det nye statsoljeselskapet ville bidra til å fronte norske varer og tjenester.⁵⁵ Den 8. desember 1972 ble ønsket om økt bruk av norske varer og tjenester, som tidligere kun hadde eksistert som en *gentleman's agreement*, formalisert som paragraf 54 i Kgl. Res 8.12.72 om *undersøkelse etter og utnyttelse av undersjøiske petroleumsforekomster* og offisielt vedtatt av Kongen i Statsråd.⁵⁶

1.6 Historiografi

Kontroll over naturressurser har historisk sett vært et omstridt tema som ofte har ført til konflikt. I land med stabile forvaltningsregimer og fordelingsmekanismer som sørger for at slike ressurser brukes rettferdig og bærekraftig har funn av verdifulle naturressurser som oftest ført til økt levestandard og bedre økonomi.⁵⁷ Dette gjør oljehistorie til et bredt og internasjonalt forskningsfelt som omfavner en rekke temaer. Sentralt for denne oppgaven er debatten om hvorvidt det var det politiske systemet eller embetsverket som hadde størst påvirkning på oljenæringen i Norge. Historiografisk er det ingen i den akademiske litteraturen som i en større kontekst tar for seg embetsverket i Industridepartementet/Olje- og energidepartementet sin rolle i utformingen og utviklingen av oljeindustrien på norsk sokkel generelt, og paragraf 54 om bruk av norske varer og tjenester fra Kgl. Res 08.12.1972 spesielt. Litteraturen har typisk vært preget av det politiske perspektivet og spesielt den politiske konsensusen om at petroleumsressursene

⁵⁴ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72, Da/L0275, ID.

⁵⁵ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72, Da/L0275, ID.

⁵⁶ Kgl. Res 08.12.1972. «Rettighetshaveren skal utføre undersøkelse etter og utvinning av petroleum fra base i Norge. Hans organisasjon i Norge skal være tilstrekkelig til å forestå denne virksomhet, samt å treffe alle avgjørelser i forbindelse med virksomheten. Rettighetshaveren skal bruke norske varer og tjenester i virksomheten i den utstrekning disse er konkurransedyktige med hensyn til kvalitet, service, leveringstid og pris. Norske leverandører skal inkluderes i anbudsinnbydelser, såfremt de produserer varer eller yter tjenester av det slag som kreves. Ved vurderingen av innkomne tilbud fra norske eller utenlandske anbydere, skal legges vekt på i hvilken utstrekning anbyderne vil bruke norske varer og tjenester. Rettighetshaveren er ansvarlig for at disse bestemmelser følges av hans entreprenører og deres underentreprenører.»

⁵⁷ Ramady & Mahdi, *OPEC in a Shale Oil World: Mommer, Global Oil and the Nation State*: Olsen, *Petroleum og politikk: det representative demokratiets møte med oljealderen*.

skulle komme hele den norske befolkningen til gode.⁵⁸ Embetsverkets rolle i dette er langt fra like godt belyst.

Et viktig oljehistorisk verk som har vært brukt som kilde i denne oppgaven er *Norsk Oljehistorie: Fra overtro til vantro? Bind 1*, skrevet av historikerne Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim. De to forfatterne skriver innledningsvis at de vurderte det som noe problematisk å skrive historie så tett opp mot da de faktiske begivenhetene fant sted, ettersom boken ble utgitt allerede i 1992 av Norsk Petroleumsforening. Men gjennom arbeidet med boken hadde forfatterne muligheten til å intervju sentrale personer som fortsatt hadde gode erindringer av hendelsenes gang. Boken har et større fokus på embetsverket som en styrende faktor for utviklingen av petroleumsnæringen på sokkelen, men har fungert som et supplement med sentral bakgrunnsinformasjon som underbygger oppgavens innhold.⁵⁹

Historiker Francis Sejersted hevder at opprettelsen av Statoil var «(...) et instrument i kampen om de multinasjonale selskapene», forankret i en politisk konsensus om å fornorske sokkelen. Ironisk nok utviklet Statoil seg etter hvert til selv å bli et internasjonalt selskap, noe som i senere tid har avstedkommet en del kritikk. Sejersted tar i bruk begrepene «petrolisering» og «det oljeindustrielle kompleks» for å forklare utviklingen av oljeindustrien, der norske myndigheter opprinnelig ønsket at oljen skulle bidra til å skape et bedre samfunn og sikre norske interesser. Dette skiftet imidlertid til i større grad å handle om å maksimere inntektene fra sokkelen og å

⁵⁸ Det er publisert en rekke bøker, tidsskriftsartikler, avhandlinger og mastergrader om temaet, som eksempler kan vi finne; Jan Ole Dybfest «Petroleumsvirksomhet og politisk styring. En studie av Norsk konsesjonspolitik fra 1965 til 1979», masteroppgave, Universitetet i Oslo, 1981. Kåre Rudsar, «Liberaliseringen av norsk petroleumspolitikk: Internasjonale faktorerens påvirkning», masteroppgave, Universitetet i Oslo, 1998. Francis Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*. Arvid Frihagen, «Norske varer og tjenester ved oljeutvinningen – preferanse, industriavtaler og teknologiutvikling.» Gunnar Nerheim, *Norsk Oljehistorie: En Gassnasjon blir til*, Bind II. Helge Ryggvik, "Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale," i *Oljevirksoheten som teknologiutviklingsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, red. Odd Einar Olsen og Francis Sejersted. Petter Nore sin avhandling «The Norwegian State's Relationship to the International Oil Companies over North Sea Oil.»

⁵⁹ Hanisch, Tore Jørgen & Nerheim, Gunnar, *Norsk oljehistorie: Fra overtro til vantro?: Ryggvik, Til Siste Dråpe*, 77: Opprinnelige skulle Bind I direkte etterfølges av Bind II og utviklingen etter 1978, men petroleumsforeningens oljehistoriske prosjekt ble stoppet da arkivene til Utenriksdepartementet og Olje- og energidepartementet ble lukket, som følge av at Tore Jørgen Hanisch refererte til et dokument fra arkivene uten å ha avtalt med UD's arkiv på forhånd. Det ble allikevel utgitt to nye bind i serien fra Gunnar Nerheim Bind II; *En Gassnasjon blir til*, tar for seg den teknologiske utviklingen på norsk sokkel, og fra Helge Ryggvik og Marie Smith-Solbakken III; *Blod, svette og olje*. I tillegg er Egil Heles, *Norges Olje* fra 1984 og Aage Storm Borchgrevink sin bok fra 2019 om Statoil og *Giganten: Fra Statoil til Equinor - historien om selskapet som forandret Norge*, benyttet som bakgrunnsinformasjon i oppgaven.

frikoble politikken fra oljeindustrien fra slutten av «fornorskingsfasen» (andre fase) på slutten av 1980-tallet. Tredje fase går ut på at fornorskingsfasen oppgis i sin helhet.⁶⁰

Poenget om at det var de politiske føringene som styrte oljesystemet kommer også til syne i mange av Helge Ryggvik sine bidrag til oljehistorien. Ryggvik, som har gitt ut flere bøker og artikler om oljens politiske og økonomiske kraft i tillegg til en rekke andre bøker om norsk oljehistorie, beskriver konsesjonsrundene som en viktig brikke i beskatningen av grunnrenten. Å forstå konseptet med grunnrente har vært sentralt for denne oppgaven, og Ryggvik har vært viktig for å forstå den grunnleggende teorien bak grunnrentebeskatning og hvordan dette formålet har ligget til grunn for utviklingen av konsesjonssystemet og den norske petroleumsnæringen.⁶¹ Ryggvik forbindes også med å hevde at fornorskning eksplisitt handlet om fornorskning av offshoreindustrien, spesielt levering av varer og tjenester til offshore feltutviklingsprosjekter.⁶²

Fornorskningen som Ryggvik beskriver reiser viktige spørsmål om hvor omfattende denne kunne være uten å true konkurransen mellom norske og utenlandske selskaper.⁶³ Jusprofessor Arvid Frihagen er også inne på denne problemstillingen i «Norske varer og tjenester ved oljeutvinningen – preferanse, industriavtaler og teknologiutvikling», som ble utgitt i 1980. Det er en nokså uferdig fremstilling som fremstår mer som en skisse. Riktignok er han inne på at det var viktig for staten å ikke kontrollere for mye, for ikke å forstyrre konkurranseevnen. Men spørsmålet om paragraf 54 om bruk av varer og tjenester i seg selv var proteksjonistisk er godt diskutert blant historikere og forskere.⁶⁴

Professor og tidligere ansatt i Olje- og energidepartementet Petter Nore påpeker årsaker til, begrensninger av og perspektiver på betydningen av den norske statens økte involvering i norsk oljeindustri, herunder hvordan staten økte sin tilstedeværelse på sokkelen gjennom opprettelsen av Statoil og dermed i større grad unngikk konfrontasjoner med de utenlandske oljeselskapene

⁶⁰ Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*, 66–98.

⁶¹ Ryggvik, *Til siste dråpe*, 17-33: Ryggvik trekker frem David Ricardo, som utformet teorien om fenomenet grunnrenten - den inntekt man kan få av å eie jord og andre naturherligheter som skog, malmleier, fosser med mer. Grunnrenten benyttes først og fremst når eieren av området ikke benytter det selv, men leier det bort mot en godtgjørelse. Selvet ordet kommer fra det engelske uttrykket *rent of land*.

⁶² Thomassen, Eivind “The Crude Means to Mastery: Norwegian national oil company Statoil (Equinor) and the Norwegian State 1972–2001.”, 15.

⁶³ Frihagen, «Norske varer og tjenester ved oljeutvinningen – preferanse, industriavtaler og teknologiutvikling.»: Nerheim, *Norsk Oljehistorie: En Gassnasjon blir til*, 80-81.

⁶⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*, 44-45: Debatten om proteksjonisme og paragrafen er noe som også Gunnar Nerheim refererer til i *Norsk Oljehistorie: En Gassnasjon blir til*.

fordi de kunne «gjemme» seg bak et politisk opprettet statlig oljeselskap.⁶⁵ I Arbeiderpartiets øyne var Statoil regjeringens utøver av oljepolitikken, men det var stor politisk uenighet om Statoil og statens aktive rolle i oljenæringen. Dette viser Tore Jørgen Hanisch og Martin Bould til i en artikkel i *Norsk Oljerevy* i 1994. Flere partier på Stortinget var uenige i at statsoljeselskapet utførte oppgavene sine etter intensjonen, og mente snarere at det opererte helt på egen hånd i strid med den parlamentariske styringen og kontrollen som det egentlig skulle være underlagt.⁶⁶

Professor i historie Einar Lie, som sammen med tidligere konsernsjef i Norsk Hydro Egil Myklebust og tidligere konsernsjef i Statoil Harald Norvik skriver om den norske stats eierskap i boken *Staten som kapitalist. Rikdom og eierskap for det 21. århundre*, stiller blant annet spørsmål ved hvor grensene går mellom politikk og forretningsmessig logikk. Spesielt kapittel 3 om «Et stadig større eierskap» og kapittel 5 «Oljen og staten» beskriver statens rolle i en større kontekst som gir rom for viktig diskusjon rundt embetsmennene i Industridepartementets handlingsrom overfor de utenlandske selskapene.⁶⁷ En grunnleggende årsak til embetsverkets sterke stilling var 1960-tallets tro på økonomisk planlegging og styring. Som Lie er inne på i sin bok om Finansdepartementet var den norske økonomien inne i en langvarig og stabil periode, noe som ga embetsverket et større handlingsrom nettopp fordi det da var rom til en mer «renskåret faglig-administrativ tenkning».⁶⁸ Lie trekker frem embetsverket og norske fagmiljøer som en viktig brikke i utviklingen av staten fra 1960-tallet frem til slutten av 1970-tallet.⁶⁹ Befolkningens tillit til embetsverket var sentral og premissgivende i deres utøvelse av skjønn overfor de utenlandske oljeselskapene.

Den amerikanske statsmannen og forskeren Kenneth W. Dam hevder at den norske oljepolitikken i starten var ensrettet mot å stimulere til leting etter petroleumsressurser, og at en mer gjennomarbeidet organisering kom etter hvert. Han har sammenlignet konsesjonssystemene i Norge og Storbritannia med auksjonssystemet i USA, og understreker viktigheten av forutsigbarhet og at ulempene ved konsesjonssystemet til Storbritannia og Norge; «[...] uavhengig av hvordan konsesjonssystemet er innrettet er det vesentlig at de som

⁶⁵ Nore, «The Norwegian State's Relationship to the International Oil Companies over North Sea Oil.»: Denne drivkraften ligger i hvordan norske myndigheter økte sin deltagelse på sokkelen i opprettelsen av Statoil. Avhandlingen målbærer interessante synspunkt på norske intensjoner og om drivkreftene som lå til grunn for de politiske endringene i perioden 1965 til 1974.

⁶⁶ Hanisch, Tore Jørgen & Bould, Martin, "A tiger by the tail: Embetsverkets forsøk på å styre Statoil."

⁶⁷ Lie, Einar, Myklebust, Egil & Norvik, Harald, *Staten som kapitalist: Rikdom og eierskap for det 21. århundre*

⁶⁸ Lie & Vennesland, *Over evne: Finansdepartementet 1965–1992*.

⁶⁹ Lie & Vennesland, *Over evne: Finansdepartementet 1965–1992*.

utsteder konsesjonene kan garantere at lisensene ikke kan trekkes tilbake eller påføres tilbakevirkende betingelser, ellers vil nivået på leting og utvinning bli lavere enn det kunne vært.»⁷⁰

1.7 Metode

Denne oppgaven inngår i prosjektet «Statoils historie, 1972–2022.»⁷¹ I forbindelse med oppgaven har jeg hatt muligheten til å benytte meg av arkivet til Olje- og energidepartementet på Riksarkivet ved Sognsvann i Oslo. Dette har tilført prosjektet verdifullt kildemateriale ved å gjøre det mulig å gå systematisk gjennom møtoreferater og avtaler mellom departementet og de ulike oljeselskapene i perioden oppgaven omfatter. Denne arkivtilgangen har hatt stor betydning for oppgaven. Materialet i arkivet har også vært verdifullt for å bedre kunne forstå departementets daværende struktur, og tolke intern kommunikasjon mellom ansatte i departementet og ekstern kommunikasjon mellom departementet og øvrigheten har foregått.⁷² Tilgangen til arkivet har også gjort det mulig å se nærmere på hvordan de ansatte i departementet jobbet for å sikre mandatet sitt fra Stortinget, samtidig som de arbeidet med å kontrollere en næring i stor vekst. Den første lederen av Oljekontorets juridiske avdeling, Nils Gulnes, omtaler imidlertid OED sitt arkiv som noe mangelfullt.⁷³ Ifølge Gulnes var det få dokumenter som ble arkivert de første årene Oljekontoret var i drift, da det ikke eksisterte noe arkivsystem. Derfor er arkivet i perioden 1965-1972 preget av mangler, noe også undertegnede har lagt merke til i arbeidet med oppgaven.

Oppgaven har også hatt stor nytte av en rekke offentlige dokumenter, blant annet stortingsmeldinger, innstillinger fra industrikomiteen i Stortinget, møteprotokoller fra Stortinget og Norges offentlige utredninger (NOU), som er statlige rapporter som drøfter og introduserer kunnskapsgrunnlag og mulige strategier og tiltak for problemstillinger som Regjeringen eller departementene ønsker utredet. Disse har vært relevante for å tegne et bilde av departementets handlingsrom.

⁷⁰ Dam, *Oil Resources*, 178-179: Se Carson, W. G. *The Other Price of Britain's Oil*. For et innblikk i opp- og nedsidene ved den britiske myndighetens håndtering av petroleumsnæringen.

⁷¹ «Statoils historie, 1972–2022» er et historiefaglig forankret forskningsprosjekt med varighet fra 2016 til høsten 2022. Prosjektet er finansiert av Statoil (Equinor), men historiefaglige prinsipper blir lagt til grunn for å arbeide med Statoils historie. Mer informasjon om prosjektet, se prosjektbeskrivelsen på <https://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/statoils-historie/>.

⁷² Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den engang var*, 183-187: Andersen mfl., *Å gripe fortida*, 53-55.

⁷³ Intervju med Nils Gulnes, 14.01.2020.

Endelig har jeg benyttet meg av kvalitative intervjuer. De fem intervjuobjektene er Nils B. Gulnes fra Oljekontoret, og tidligere sentrale embetsmenn fra Industridepartementet/OED Karl-Edwin Manshaus, Ole Anders Lindseth, Ola Wattne og Gunnar Gjerde. Oppgaven tar for seg en lengre tidsperiode, og det har derfor vært nyttig å intervju sentrale aktører som var delaktige i det som beskrives. Det er imidlertid en stund siden hendelsene i oppgaven fant sted. Dette har gjort det umulig å intervju noen av de mest sentrale personene, av den enkle årsak at de dessverre har gått bort. Intervjuobjektene er svært relevante for oppgavens problemstilling og har bidratt med mye nyttig kildemateriale, men det må tas høyde for at de ikke nødvendigvis husker alt i detalj siden de er bedt om å gjengi 30-40 år gammel informasjon. Arkivet og beretninger i litteraturen har derfor vært avgjørende for å tolke denne informasjonen. Det tas også høyde for at intervjuobjektene, som primærkilder, har subjektive meninger, og at deres karrierer kan ha bidratt til å forme deres respektive erindringer og fremstillinger. Det kan også forekomme at intervjuobjektene har ulike erindringer av samme hendelser.⁷⁴

Intervjuene har foregått ansikt til ansikt, men på grunn av den pågående pandemien har enkelte også blitt utført over telefon. I forkant av intervjuene ble det utarbeidet intervjuguider som dannet struktur rundt intervjuene, men i hovedsak forløp møtene mer som samtaler. Det ble skrevet sammendrag av intervjuene i etterkant som bidro med nyttig, subtil informasjon om for eksempel kroppsspråk.⁷⁵ Videre ble intervjuene tatt opp med båndopptaker, analysert og transkribert i etterkant. Denne metoden har fungert godt, og har bidratt til å ivareta intervjuobjektene samtidig som det har gjort det mulig å bevare måten ting har blitt sagt på.

⁷⁴ Kjeldstadli, «Kildekritikk» i Hodne, Kjeldstadli og Rosander *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, 66-83.

⁷⁵ Widerberg, Karin. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, 101-102.

2 Tredje konsesjonsrunde, 1972–1977

Alt forandret seg da Ekofisk ble oppdaget høsten 1969. De utenlandske oljeselskapene som hadde vært med fra begynnelsen av det norske oljeeventyret, måtte nå finne seg i å bli skjøvet ned til andre rekke. Funnet i Nordsjøen dreide oljepolitikken i retning av en nasjonal oljeindustri, og ut av det reiste det seg et viktig spørsmål om hvem som skulle ha det videre ansvaret for drift og utvinning av petroleum på den norske kontinentalsokkelen. 11. juli 1973 ble den tredje konsesjonsrunden på norsk kontinentalsokkel utlyst. Selv om runden hadde blitt varslet allerede i 1971, hadde den blitt utsatt flere ganger av en rekke ulike årsaker.⁷⁶ Den mest tungtveiende årsaken var den pågående dreiningen mot en fornorsking av oljepolitikken. I dette kapitlet tar jeg for meg innfasingen av den nye oljepolitiske retningen, som i større grad enn i de foregående konsesjonsrundene handlet om å etablere en sterk norsk oljenæring. Det ble lagt til rette for at staten kunne høste mestepartene av inntektene som ble skapt på norsk sokkel.

2.1 Lovnader om nye blokker

Høsten 1971 sendte flere oljeselskaper inn søknader til Industridepartementet som et resultat av St. meld. nr. 76 (1970–1971), som omhandlet undersøkelse etter og utvinning av undersjøiske petroleumforekomster på den norske kontinentalsokkelen m.m. Mulighetene var igjen åpne for oljeselskapene til å søke Industridepartementet om blokker på sokkelen. De ansatte på Oljekontoret i Industridepartementets lokaler i Y-blokken innledet forsiktige sonderinger med de utenlandske selskapene om en ny runde med utdeling av blokker. Blant årsakene til at Oljekontoret ønsket å dele ut nye lisenser var at to av selskapene, Conoco og Murphy, hadde fullført sine forpliktelser til å gjennomføre boreprogrammer, samt at det var nødvendig for å opprettholde en kontinuerlig virksomhet på sokkelen. Det ble avholdt en rekke møter mellom selskapene som søkte og departementet, og de ble ofte ført av byråsjef Nils Gulnes og konsulentene Karl-Edwin «Kalle» Manshaus og Ivar Tangen fra Oljekontoret. Overfor statsråd Finn Lied i Industridepartementet var Gulnes tydelig på at selskapene måtte stilles overfor strengere krav i lisensene enn tidligere for at departementet skulle få mest mulig ut av selskapene. I tillegg mente han at statsdeltagelsen ikke burde være mindre enn 30%, med en klausul om «carried interest».⁷⁷ Under sonderingene med de utenlandske selskapene dempet

⁷⁶ Meland, «Tredje konsesjonsrunde på norsk kontinentalsokkel». *Industriminnet-frigg*. 27.11.2020. <https://frigg.industriminne.no/nb/2017/10/24/tredje-konsesjonsrunde-pa-norsk-kontinentalsokkel/>

⁷⁷ Selskapenes søknader (California Oil Company – Conoco – Esso), 1971, Da/L0440, ID: Carried interest innebærer at staten har opsjon på å tiltre et felt ved funn.

derimot Gulnes forventningene om at det ville bli delt ut blokker, fordi en avventet konsekvensene av St. meld. Nr. 76 om å fornorske arbeidet på sokkelen. Men departementet tok likevel imot selskapenes søknader, der åtte selskaper hadde sendt inn sine foretrukne blokker; Shell, Gulf, Texaco, Conoco, Syracuse, Socal, Esso og Petronord. Historiker Tore Jørgen Hanisch skriver at selskapene leverte inn svært treffsikre søknader. Søknadene til selskapene bestod av blokker som senere skulle vise seg å være Statfjord, Gullfaks, Snorre og Sleipner.⁷⁸

Ekspedisjonssjef Knut Dæhlin i Industridepartementet var tydelig overfor statsråden om at en utsettelse av tilleggstilleggingen ville kunne føre til en dårligere forhandlingsposisjon for staten. Flere selskaper hadde trukket seg fra ut fra sokkelen i 1968 på grunn av dårlige resultater fra prøveboringene. Dæhlin delte bekymringene til Oljekontoret, som fryktet at selskapene også denne gangen ville miste interessen hvis de skulle gå tomme for interessante blokker. Dette var en legitim bekymring selv om interessen for norsk sokkel var betydelig større i november 1971 enn den hadde vært i 1968. Kontoret oppfordret regjeringen, som ønsket en ny konsesjonsrunde, til å forskyve en generell utlysning og heller tildele noen blokker gjennom en tilleggstillegging. På den måten kunne man sikre kontinuitet på sokkelen siden kontoret antydte at en generell utlysning ikke ville kunne finne sted før i 1973. I desember 1971, måneden etter at sonderingene med selskapene var over, ble tilleggstilleggingen avblåst. Oljekontoret begrunnet dette overfor selskapene som hadde søkt at departementet hadde for liten kapasitet til å behandle søknadene.⁷⁹

«Industridepartementet sendte ut i dag et brev til oljeboringselskapene som deltar på den norske kontinentalsokkelen om at Staten ikke vil foreta noen ny tilleggstillegging av oljeblokkene. Det har tidligere vært sagt at en ekstra konsesjonsrunde kunne være aktuell for selskaper som hadde oppfylt sine boreprogrammer, og for selskaper som hadde særlig gode grunner for å få nye blokker før neste utlysningsrunde. Industriminister Finn Lied har tidligere opplyst at neste ordinære konsesjonsrunde vil komme i slutten av 1972 eller i begynnelsen av 1973.»⁸⁰

I realiteten var runden blitt utsatt i påvente av avklaringer om opprettelsen av et statlig oljeselskap som skulle ivareta statens forretningsinteresser på sokkelen, og det gunstige for Industridepartementet var at selskapene som hadde søkt i tilleggstilleggingen hadde avslørt sine foretrukne blokker uten at de faktisk hadde blitt tildelt noen av dem. I arbeidet med

⁷⁸ Hanisch, «Overgangen fra en avventende til en aktiv oljepolitikk, 1965–1972.» i Hanisch & Nerheim, *Norsk Oljehistorie*, 181-185.

⁷⁹ Notat fra Ekspedisjonssjef Knut Dæhlin til Statsråden, 23.11.1971, Da/L0440, ID.

⁸⁰ *Aftenposten*, «Oljeboringselskapene får nei til ekstrablokker i Nordsjøen», 9.12.1971.

tilleggsrunden hadde det oppstått et behov for å etablere nye retningslinjer for utvinningsavtalen. Forarbeidet ble tatt med videre inn i arbeidet med den ordinære tredje konsesjonsrunden, og Oljekontorets arbeid med tilleggsrunden i 1971 munnet ut i en *standardisert utvinningsavtale*. Ryggvik skriver at det hadde blitt fattet en politisk konsensus om det *nasjonale*, og hovedkonklusjonen i St. meld. 76 slo fast at det viktigste for norsk oljepolitikk var å sikre *nasjonal styring og kontroll*.⁸¹

2.2 Utsettelse, igjen

Oljekontoret i Industridepartementets Olje- og bergverksavdeling diskuterte tidlig hvor mange blokker som skulle lyses ut under den tredje konsesjonsrunden, og om det skulle tilbakeholdes noen såkalte «nøkkelblokker».⁸² Oljekontoret var tydelig i uttalelsen til regjeringen at Norge kunne risikere sitt renommé som en pålitelig avtalepartner med stabile politiske rammevilkår dersom det ble delt ut mindre enn 10-20 blokker. Kontoret ønsket derfor å lyse ut alle åpne blokker, med unntak av visse nøkkelblokker, nord for 59.3 grader nord. Blokkene langs kysten så ikke ut til å være av interesse for selskapene. Departementet hadde 85 aktuelle blokker, og 15 av disse var nøkkelblokker. Totalt sett kunne kontoret tenke seg å dele ut 30-40 blokker.⁸³

I et forslag til utlysning mente olje- og bergverksavdelingen at også nøkkelblokkene, som grenset til Storbritannia, skulle være med i utlysningen. Mens samtalene mellom Norsk Industri og Industridepartementet pågikk sommeren 1972 besluttet regjeringen at det skulle lyses ut nye blokker syd for 62. breddegrad. Oljekontoret var tydelig overfor regjeringen om at de mente at tiden var inne for å lyse ut nye blokker i løpet av 1972.⁸⁴ Regjeringen Bratteli måtte imidlertid tre av som følge av nederlaget i EF-avstemningen, og av den grunn ble det ingen ny runde i 1972. Tredje konsesjonsrunde ble følgelig utsatt på nytt, og profetien fra Oljekontoret om at en tredje runde ikke ville finne sted før i 1973 ble en realitet.⁸⁵

Tredje konsesjonsrunde var altså vesentlig forsinket, men det ble likevel utdelt noen blokker i 1973 uavhengig av runden. Blokkene 33/9 og 33/12 lå begge tett opp mot den britiske grensen, og fikk en hurtigbehandling på grunn av særlige omstendigheter. Shell og Esso hadde sendt et brev til Industridepartementet i februar 1972 der de varslet om et funn på Brent-feltet på britisk

⁸¹ Ryggvik, *Norsk oljevirkosomhet mellom det nasjonale og det internasjonale: En studie av selskapsstruktur og internasjonalisering*, 85.

⁸² «Nøkkelblokk»; blokk som mistenktes for å inneholde store forekomster av olje og gass.

⁸³ Notat fra Forhandlingskontoret, 10.01.1974, Da/L0442, ID.

⁸⁴ Notat fra Oljekontoret til statsråden, 03.01.1972, Da /L0440, ID.

⁸⁵ Regjeringen Bratteli gikk av som et resultat av nederlaget i EF-avstemningen, 1972.

side, som lå tett opptil de norske blokkene. Det var da ikke usannsynlig at det fantes petroleumsreservoarer på de to blokkene som kunne strekke seg over grensen og følgelig bli utnyttet fra britisk side. Det «hastet» derfor med å fatte en avgjørelse om hvem som skulle få operatørskapet på disse blokkene, og Olje- og bergverksavdelingen begynte behandlingen av funnet fra de to selskapene.⁸⁶

Funnet på britisk side resulterte i en tilleggsutlysning der departementet mottok 19 søknader. Det var ikke bare viktig for departementet å avgjøre hvem som fikk rettighetene til blokkene 33/9 og 33/12, men også for det nyopprettede statlige oljeselskapet, Statoil.⁸⁷ Arve Johnsen, som hadde hatt tilgang til selskapenes søknader mens han fortsatt var ansatt som statssekretær i departementet et år tidligere og som nå var Statoils direktør, forsto hva som sto på spill og gjorde sitt ytterste for å sikre at Statoil fikk rettigheter på blokkene. Han foreslo opprinnelig at Statoil skulle få 100 prosent eierskap, men til og med Lied, som hadde vært en av forkjemperne for Statoil, mente det ble for mye.⁸⁸ Mange av de ansatte i departementet, deriblant underdirektør Nils Gulnes fra Oljekontoret, fryktet at en for høy andel til Statoil ville skremme vekk utenlandske selskaper og dermed forsinke boring og utvinning av eventuelle funn.⁸⁹

Underdirektør Gulnes gikk inn for å tildele Esso og Shell rettighetene til feltet, men det oppsto etter hvert en diskusjon om hvorvidt en kunne tillate at rettighetene ble tildelt selskaper som hadde interesser på de tilstøtende blokkene på britiske side av grensen. Selv om Shell og Esso kjente best til geologien i området, var departementet av den oppfatning at det var en reell risiko for interessekonflikt ved å la disse selskapene få operatørskap også på norsk side. Det førte til at Mobil, som hadde strukket seg lengst i å imøtekomme norske krav, til slutt fikk operatørskapet sammen med Statoil, som fikk en eierandel på 50 prosent.⁹⁰ Esso, Shell og Conoco fikk en 10 prosent andel hver. Mobil, som i første omgang skulle være operatør, fikk en eierandel på 15 prosent mens de siste 5 prosentene ble delt mellom flere andre selskaper, inkludert det private norske selskapet Saga. Bedriftenes tilfredshet vokste naturlig nok året etter, da det viste seg at det ikke var et britisk felt med noe overlapp til norsk sokkel, men snarere et

⁸⁶ Notat fra Oljekontoret til Statsråden, 03.03.1972, Da/L0440, ID.

⁸⁷ Referat fra generalforsamling i Den Norske Stats Oljeselskap A/S, 29.05.1973, Da/L0024, ID.

⁸⁸ Borchgrevink, *Giganten*, 60-63.

⁸⁹ Notat fra Oljekontoret til Statsråden, 03.03.1972, Da/L0440, ID.

⁹⁰ Helle, *Norges Olje*, 99.

enormt norsk felt med noe overlapp til britisk. Statfjord viste seg å være et av verdens største oljefelt, tilsvarende i størrelse med Ekofiskfeltet.⁹¹

Prosessen med blokkene 33/9 og 33/12 viste at myndighetene var ute etter en form for mangfoldighet på norsk sokkel. Norge ønsket å trekke inn selskaper med delvis lik og ulik kompetanse for å oppnå politiske mål om kompetanseoverføring, men også med forskjellige selskaper for å få en mer effektiv og ressursmessig god undersøkelse av blant annet det geologiske området en blokk tilhører.

2.3 «Regler mot diskriminering av norsk industri»

Et gjentakende mantra i utvekslingen av meninger mellom regjering og departementet i tidsperioden 1971 - 1973, uavhengig av regjering, var å sikre kontinuitet på norsk sokkel gjennom blokktildelingen i konsesjonsrundene. Slik var det mulig å sikre at utviklingen på norsk sokkel gikk i et forutsigbart og bærekraftig tempo. Ved å redusere antall blokker ville man kunne bidra til å sikre at oljeselskaper, serviceselskaper, skipsverft og andre fikk anledning til å planlegge for kontinuerlig drift over tid, i stedet for å skape press. En politikk som ikke tok hensyn til den kontinuerlige driften, kunne risikere å bidra til å svekke virksomheten på norsk sokkel. Et annet poeng som kom frem under diskusjonene var at Ekofisk-feltene og Frigg ville bli klargjort for produksjon over de neste tre årene, noe som ville føre til et ytterligere behov for personell, teknologi og kapital. Det som da gjensto var å finne det rette antallet blokker som kunne utlyses for å skape et passe tempo i utviklingen på norsk sokkel, men som ikke gikk ut over kontinuiteten og den totale virksomheten.⁹²

Amerikanske operatører hadde på 60-tallet nytt godt av manglende norsk oljekompetanse under tildelingen av lisenser i de to første konsesjonsrundene. Det regjeringen ønsket nå var å gjøre noe med føringene for hvordan viktige beslutninger rundt konsesjonstildelinger skulle fattes i tiden fremover. Stortingsmelding nr. 25 (1973-74) forsøkte å danne et bilde av den norske petroleumsnæringen som den forelå i 1973-74, men understreket samtidig at teknologien og behovene til næringen ville endre seg raskt. Likevel presenterte den en langsiktig horisont for petroleumsindustrien som skisserte at produksjonen på norsk sokkel ville overskride det norske forbruket i 1975. Den var også åpen om at det med tiden ville oppstå nye spørsmål som ikke

⁹¹ Ryggvik, "A Short History of the Norwegian Oil Industry", 10-12.

⁹² Utlysning av blokker (suppleringsblokker) generelt, 1967-1971, Da/L0440, ID.

ble besvart i meldingen, og bygget videre på grunnsteinen som ble lagt da de «ti oljebud» ble vedtatt av Stortinget i 1971. Det ble også i stortingsmeldingen lagt stor vekt på at norsk industri skulle bygges opp, og at norske verft skulle levere plattformer til norske oljeselskaper. Favoriseringen av norske bedrifter kom generelt til syne i enda større grad enn tidligere.

«De store oljeselskaper har teknologiske og økonomiske kunnskaper som er av stor betydning for en rasjonell utvinning, videre fordeling og markedsføring av olje. Det må være riktig med et samarbeid som gjør det mulig å dra nytte av disse kunnskapene i norsk petroleumsvirksomhet. (...) En stor del av produksjonen fra den norske kontinentalsokkel vil i lang tid ventelig likevel måtte omsettes i samarbeid med de flernasjonale selskapene.»⁹³

De utenlandske selskapene hadde i den grad det var mulig benyttet seg av norsk industri, men mangelen på kunnskap om hvilke tjenester og varer norsk industri kunne levere og at de utenlandske oljeselskapene var *helintegre*te, altså at de hadde egne leverandørledd i samme konsern, skapte problemer for fornorskningspolitikken. I et møte mellom blant andre Norges Industriforbund, Norges Eksportråd, Sentralinstituttet for industriell forskning og Industridepartementet i november 1972 kom det frem at industrien ikke hadde klart å selge leveranser slik de hadde håpet på til kontinentalsokkelen. Ifølge industrien var årsaken todelt, de mente at de utenlandske selskapene som opererte på norsk sokkel ikke var godt nok kjent med norsk industri, og at industrien selv ikke visste hvilke produkter oljebransjen etterspurte. Representantene fra industrien poengterte at det var vanskelig å vinne innpass hos de godt etablerte oljeselskapene, selv om enkelte bedrifter som Kongsberg Våpenfabrikk, Kværnergruppen og Aker hadde opparbeidet seg et betydelig renommé med ulike spesialprodukter. Industrien ønsket seg følgelig en større involvering fra Industridepartementets side.⁹⁴

Dette ønsket ble fulgt opp gjennom flere forslag fra det petroleumsøkonomiske kontor. De foreslo blant annet å innføre et kontrollopplegg for å følge opp departementets intensjon om økt bruk av norske varer og tjenester, der de utenlandske oljeselskapene skulle sende departementet en liste over norske selskaper som hadde sendt inn anbud med en forklaring på hvorfor selskapet eventuelt ikke valgte en norsk leverandør på et spesifikt anbud. Selv om dette kunne føre til protester fra de utenlandske oljeselskapene fordi de (med rette) hevdet at departementet ønsket å gripe inn i deres «frie, rasjonelle beslutningsprosess», sto departementet fast på sitt. For

⁹³ St. meld. nr. 25 (1973-74).

⁹⁴ Notat fra Det petroleumsøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72. Da/L0275, ID.

departementet fremsto dette som den beste og enkleste måten å kontrollere og følge opp selskaperens bruk av norske varer og tjenester på. Departementet la også vekt på å sikre at det også ble benyttet norske underleverandører.⁹⁵ Det konservative innkjøpsmønsteret til de utenlandske oljeselskapene fikk underdirektør Christian Owe i Industridepartementet til å si under et møte i det interdepartementale samarbeidsorgan for virksomheten på den norske sokkelen at paragraf 54 i Kgl. Res av 08.12.1972 om bruk av norske varer og tjenester heller burde hete «regler mot diskriminering av norsk industri». Ekspedisjonssjef Knut Dæhlin var noe mer forsiktig og mente at bestemmelsen heller ville bli praktisert med stor «varsomhet.»⁹⁶

De utenlandske selskapene begynte å ta i bruk norske plattformer som var et av kriteriene som departementet stilte. Blant annet ble den dypvannsdesignede Condeep-plattformen utviklet i 1973 av Norwegian Contractors på Jåttåvågen utenfor Stavanger. Den første plattformen ble tatt i bruk av Mobil i 1975 og kunne operere helt ned på 300 meters dyp, noe som løste noen av problemene med å drive i den røffe Nordsjøen. Den største utfordringen departementet sto ovenfor i tredje konsesjonsrunde var nemlig ikke å få selskapene til å benytte seg av paragraf 54, men å lokke dem til å ta på seg risikable prosjekter under de røffe forholdene i Nordsjøen. Det var svært kostbart å utvikle undervannsteknologi som kunne nå enda dypere ned i havbunnen enn det som var mulig på starten av 1970-tallet, og høye kostnader og mangel på kunnskap brakte ulike selskaper sammen i bedriftssamarbeid, såkalte joint ventures. Dette gjorde det mulig å spre risikoen på flere.

Ved å benytte konsesjonsrundene som et verktøy kunne staten være med på å bestemme hvilke av disse industrisamarbeidene som skulle benyttes til utvikling av blant annet undervannsteknologi. To av blokkene som ble delt ut i 1974 var for eksempel reservert til selskaper som bidro til utvikling av teknologi.⁹⁷ Forslaget var at staten skulle kompensere i form av lavere skatt dersom selskapene tok risikoen ved å utvikle teknologien som gjorde det mulig å utnytte seg av blokkene.

I løpet av vinteren 1973/74 var det en hendelse som satte oljepolitikken i søkelyset. Det oppsto en bratt økning i oljeprisen, et resultat av Yom Kippur-krigen mellom Israel på den ene siden og Egypt og Syria, støttet av flere arabiske stater, på den andre. Medlemslandene i OPEC

⁹⁵ Notat fra Det petroleumøkonomiske kontor Tangen, til Statsråden, 09.11.72. Da/L0275, ID.

⁹⁶ Møtereferat, Det interdepartementale samarbeidsorgan for virksomheten på den norske kontinentalsokkelen 23.03.1973, Da/L0070, ID.

⁹⁷ Nore, *The Norwegian state's relationship to the international oil companies over North Sea oil*, 204: Intervju med Karl-Edwin Manshaus, 12.02.2020.

bestemte seg for å heve prisen på råolje med 70% prosent frem til Israel trakk seg ut av de okkuperte områdene. Vestlige land måtte innføre en rekke sparetiltak, og i Norge valgte som kjent Kong Olav å ta trikken i Oslo under kjøreforbudet som ble innført som en konsekvens av disse tiltakene. Selv om OPEC ikke oppnådde målet sitt endte situasjonen med at oljeprisen etablerte seg på et stabilt høyere nivå enn før krisen.⁹⁸ Dette fikk norske myndigheter til å innse viktigheten av oljen, noe som påvirket utformingen av St. meld. nr. 25.⁹⁹ Finansminister Per Kleppe presenterte meldingen, som bar navnet «Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn», for Stortinget i februar 1974. Den la stor vekt på viktigheten av retningslinjer for tildeling av nye konsesjoner, og forslag til hvordan de økte inntektene næringen kunne bidra med best kunne brukes. Samtidig tok den stilling til mulige dilemmaer som petroleumsnæringen kunne bli stilt overfor, både samfunnsmessige og industrielle.¹⁰⁰ Med stortingsmeldingen forsøkte regjeringen å definere et skille mellom seriøse og spekulative selskaper.¹⁰¹ Meldingen, som ble utformet i Finansdepartementet, var en analyse av hvilke konsekvenser petroleumsvirksomheten ville få for Norge. Ved å innføre et moderat tempo i utvinningen av petroleum ønsket regjeringen å minimere de omstillingsproblemene som meldingen mente kunne få konsekvenser for det norske samfunnet.¹⁰² Men de langsiktige tiltakene som ble lansert i meldingen fikk også umiddelbare konsekvenser for den pågående konsesjonsrunden ved at forslaget om temporegulering modererte antallet blokker som departementet kunne dele ut til oljeselskapene.

Oljevirkosmheten ble nå i langt større grad problematisert og politisert. Folkevalgte organer fikk gjennom stortingsmeldingen i oppgave å påse at en hadde kontroll på alle aspektene ved petroleumspolitikken: leting, utvinningstempo, sikkerhet og lokalisering. Spesielt viktig er det å legge merke til at norske myndigheter ønsket å la norske og utenlandske operatører få ta del i utvinningen, men at en i fremtiden burde begrense utenlandske selskapers tilstedeværelse på norsk sokkel.¹⁰³ Den foreslåtte overgangen fra å være helt avhengige av utenlandske selskapers kompetanse til en nesten helnorsk produksjon var dristig. Da meldingen ble sendt ut på høring i forkant av avstemningen oppsto det full splittelse i finanskomiteen mellom den konservative

⁹⁸ «Oljekrisen, 1973–74», *Snl.no*, https://snl.no/oljekrisen_1973%E2%80%9374 : «Yom Kippur-krigen», https://snl.no/Yom_Kippur-krigen. *Snl.no*: OPEC: Organisasjonen for petroleumseksporterende land.

⁹⁹ Lie & Venneslan, *Over Evne*, 164-165.

¹⁰⁰ St. meld. Nr. 25 (1973–74), 5.

¹⁰¹ St. meld. Nr. 25 (1973–74), 9.

¹⁰² Erichsen, *Glimt fra et langt liv i Finansdepartementet*, 104-105.

¹⁰³ St. meld. nr. 25 (1973–74), 13.

fraksjonen og venstresiden. Høyre mente at stortingsmeldingen la en stopper for den kollektive, nasjonale enigheten om utvinning av olje på norsk sokkel det hadde vært til da.¹⁰⁴

2.4 Første tildeling i tredje konsesjonsrunde

De første forhandlingsrundene mellom representanter fra oljeindustrien og den nye Olje- og bergverksavdelingen i Industridepartementet fant sted i november og desember 1973. Sønderingene om en ny runde hadde på det tidspunktet foregått over nesten to år, og litt på overtid var det kommet inn søknader fra 47 søkere som kun hadde søkt på 26 av de totalt 32 blokkene som til slutt ble lyst ut i juli 1973. Da arbeidet med runden startet var det 202 blokker som var tiltenkt utlyst, dette var redusert ned til 30-40, for å bli redusert enda en gang.¹⁰⁵ Oljekontoret var blitt erstattet av forskjellige kontorer underlagt Olje- og bergverksavdelingen, og det nyopprettede Forhandlingskontoret, som fikk ansvaret for forhandlingene med selskapene.

Av de 32 blokkene var 9 blokker satt til side for «spesielt statlig engasjement», og Statoil gikk inn i forhandlingene med et ønske om å bli tildelt 7 av disse 9 tilsidesatte blokkene. Departementet mente imidlertid at dette kravet var for høyt. Olje- og bergverksavdelingen gjennomførte forhandlingene i samarbeid med Oljedirektoratet og Statoil, og det ble avholdt møter med de enkelte selskapene hvor utvinnings- og statsdeltagelsesavtalene ble diskutert. Gjennom forhandlingsmøtene med søkerne forsøkte de å komme frem til de selskapene som best hadde oppfylt de kriteriene som ble stilt i forkant av konsesjonsrunden.¹⁰⁶ Blant kriteriene som industridepartementet la vekt på var blant annet:

- Spesiell erfaring på de dybder og under de værforhold som finnes i Nordsjøen
- I hvilken grad Statoil vil ha nytte av samarbeidet med søkeren

I tillegg til disse var også kriteriet om bruk av norske varer og tjenester utformet slik:

- I hvilken grad søkeren har bidratt til styrkelse av norsk økonomi, industriell vekst og sysselsetting

¹⁰⁴ Høyres fraksjonsmerknad, Innst. s. n. 725 (1973–74), 12: Nore, *The Norwegian state's relationship to the international oil companies over North Sea oil*, 202.

¹⁰⁵ Notat fra Forhandlingskontoret, tildeling av utvinningstillatelse 3. konsesjonsrunde, 10.01.1974, Da/L0442, ID.

¹⁰⁶ Ryggvik, *Norsk oljevirkosomhet mellom det nasjonale og det internasjonale*, 90.

Interessen blant selskapene var enorm til tross for at vilkårene som ble akseptert i forbindelse med blokkene 33/9 og 33/12 var kjent. På det tidspunktet var de kjent som de «strengeste kriteriene i verden», og det ble fort klart for søkerne at Norge ikke kom til å lempe på kravene. Det var flere årsaker til at interessen var så stor, deriblant flere store funn på norsk og britisk side, oljekrisen som hadde ført til en kraftig prisstigning på både olje og gass, og at det var antatt stabile politiske forhold i Norge.¹⁰⁷

Det strengeste kriteriet var kanskje at søkerne måtte gå med på et krav om 50% statsdeltagelse, et krav som kunne justeres i samsvar med den såkalte *glideskalaen*. Dette var et konsept som ga staten rett til å øke sin andel i et felt etter at produksjonen var kommet i gang. Forslaget hadde blitt diskutert internt i avdelingen, og endt opp som et konkret forslag under konsesjonsforhandlingen mellom Amoco/Saga høsten 1973 for blokkene 34/8 og 30/6. «Man var dessuten villig til å diskutere en *sliding scale* statsdeltagelse», ble nevnt i referatet under forhandlingene.¹⁰⁸ Et annet svært strengt kriterium var at staten skulle ha rett til å regulere produksjonen, og i praksis kunne gå inn og stanse en igangsatt produksjon eller utsette utviklingen av et funn.¹⁰⁹

I møtene med forhandlingskontoret handlet de største diskusjonene om kravet om statsdeltagelse og de ulike formene for dette, blant annet joint venture, produksjonsdeling og entreprenøravtaler, uten at selskapene avslørte sine preferanser i noen stor grad. «Interessen blant søkerne var meget stor, og det synes klart at de fleste var meget redde for å ikke skulle bli kalt inn til et nytt møte for mer detaljerte forhandlinger.»¹¹⁰ I et notat fra forhandlingskontoret kom det også frem at selskapenes prioritering av blokkene og antall blokker det ble søkt på varierte, men at departementet hadde klart å få en oversikt over hvilke blokker som det var knyttet mest interesse til. Departementet la også til grunn at man i de fleste konsesjonsområder burde gå ut ifra en 50% statsdeltagelse som minimum.¹¹¹ Forhandlingskontoret la grunnlaget for det videre arbeidet med konsesjonstildelingene med grunnlag i søkerens holdning til statsdeltagelse og arbeidsprogram, samt en teknologisk/økonomisk egnethetsvurdering.

¹⁰⁷ Notat fra Oljedirektoratet og planleggingsavdelingen, 1972, Da/L0440, ID.

¹⁰⁸ Notat fra Forhandlingskontoret, 10.01.1974, Da/L0442, ID.

¹⁰⁹ Notat fra Olje- og bergverksavdelingen, 24.04.1974, Da/L0442, ID: I løpet av disse forhandlingene snevret departementet inn enda en gang antallet konsesjonsområder, på grunn av at temporeguleringen som ble fremlagt i St. meld. nr. 25.

¹¹⁰ Notat fra Forhandlingskontoret, 10.01.1974, Da/L0442, ID.

¹¹¹ Notat fra Forhandlingskontoret, 10.01.1974, Da/L0442, ID.

I St. meld. 25 var det lagt opp til et forventet produksjonsnivå på 90 millioner tonn oljeekvivalenter fra 1981-1982. Dette volumet la premisset for hvor mange blokker departementet kunne tildele, men St. meld. 25 ble skrevet før det ble kjent at Statfjord-blokkene inneholdt enorme petroleumsressurser. Et resultat av at Statfjord var såpass omfangsrikt ble derfor at antallet konsesjoner ble redusert fra 24 til 7, og fra syv til fem midt under forhandlingene med selskapene. I 1974 ble det følgelig delt ut fem konsesjoner som omfattet åtte blokker.

Departementet ønsket fortrinnsvis å styre tildelingstakten gjennom utdelingen av blokkene, ikke når funnene allerede var gjort.¹¹² Statoil fikk nå en andel på 50% og oppover på alle blokkene, og samtidig etablerte departementet en «gylden regel» om at det skulle være to til tre deltagende selskaper på hver av blokkene.¹¹³ Konstellasjonen på blokken 36/1 ble sammensatt av totalt fem selskaper, der tre av selskapene (Amoco Norway A/S, Amerada Hess Norwegian Exploration A/S og Texas Eastern Norway A/S) delte en andel på 30%, Esso ble tildelt 15% og Statoil 55%. Statoil fikk for første gang operatørstatus på blokkene 6/3, 15/11 og 15/12, og under nøye oppsyn av Esso som «teknisk assistent» delte de blokkene likt.¹¹⁴

2.5 «En norsk løsning»

«Fornorskningen» av norsk sokkel var et slagord med bred politisk støtte. Intensjonen var å sikre at norske myndigheter hadde god kontroll og styring over aktiviteten på sokkelen, og det innebar i praksis å sikre bruken av norsk arbeidskraft, varer og tjenester. Men selv om en ønsket en fornorskning av det man anså som en utenlandskstyrt norsk kontinentalsokkel var embetsverket opptatt av at norske produsenter og leverandører også måtte konkurrere om oppdragene.¹¹⁵ Det ville vært problematisk om en skulle presse inn norsk språk, norske kontrakter og norske varer og tjenester til enhver pris, og en slik tvangsmessig fornorskning ville neppe skape det beste utgangspunktet for norsk oljeindustri. Spesielt for en fersk oljenasjon var det å frastøte seg utenlandsk kompetanse og kapital ikke en særlig god ide, siden det er veldig dyrt og komplisert å lete etter olje og gass, spesielt til havs. Det som skilte Norge fra mange andre oljenasjoner var tross alt at oljen befant seg milevis fra land, og flere steder så

¹¹² Notat fra Olje- og bergverksavdelingen til departementsråden Müller, 15.01.1976, Da/L0441, ID.

¹¹³ Intervju med Karl-Edwin Manshaus, 22.04.21 og Ole Anders Lindseth, 23.04.21: Riktig nok med noen unntak.

¹¹⁴ 4. runde - Standard utvinningstillatelse, oversikt over utvinningstillatelsene, 1978, Df/L2141, OED.

¹¹⁵ Frihagen. *Norske varer og tjenester ved oljeutvinning – Preferanse, Industriavtaler og Teknologitvilling*, 7.

dypt at det krevde kostbar teknologi og omfattende kunnskap og erfaring både for å finne og utvinne petroleumen.

Ryggvik skriver at flere embetsmenn i oljeadministrasjonen reagerte mot den urettferdige behandlingen av de utenlandske oljeselskapene under tildelingen, selv om embetsmennene også gikk inn for å gi norske selskap særfordeler. Ryggvik hevder også at Nils Gulnes, underdirektøren for Oljekontoret i Industridepartementet, skal ha trukket seg fra sin stilling i 1973.¹¹⁶ Ryggvik oppgir ingen kilder til forklaringen om at flere embetsmenn skal ha reagert mot behandlingen av de utenlandske selskapene eller Nils Gulnes sin fratreden fra stillingen som leder av oljekontoret. I intervjuet med Gulnes blir han spurt om hans avgang, hvor han avdramatiserer hele situasjonen og avkrefter at han gikk av som et resultat av behandlingen de utenlandske oljeselskapene fikk. Han fikk derimot et jobbtilbud fra DnC om å opprette deres oljekontor i 1973, noe han takket ja til. Hovedinteressen og motivasjonen til de ansatte i Olje- og bergverksavdelingen var først og fremst å sikre norske interesser og inntekter, samt å ivareta integriteten til staten.¹¹⁷

I forbindelse med utlysningen til tredje konsesjonsrunde kom det en ny mulighet til å sørge for at aktiviteten på norsk sokkel ble drevet av norske operatører. Industridepartementet utpekte i samråd med Statoil 9 blokker langs grensen mot Storbritannia og i grenseområdets umiddelbare nærhet som kunne bidra til å legge grunnlaget for et spesielt engasjement fra statens side. Det var en forutsetning at man samarbeidet innen norsk oljeindustri «slik at denne industri får den konsentrasjon og slagkraft som er forutsatt». For å fremme dette formålet ble blokkene 24/11 og 12 tidlig holdt av som nøkkelblokker til et samarbeid mellom de tre norske oljeselskapene Statoil, Norsk Hydro og Saga. I forbindelse med en begrenset tildeling i november 1974 ble blokkene 24/11 og 12 fremmet som et av de områdene man ønsket å tildele forholdsvis raskt, noe som også ble uttrykt i St. meld. Nr. 81 (1974-75).¹¹⁸ Den tredelte løsningen ble omtalt som

¹¹⁶ Ryggvik, *Norsk oljevirkosmhet mellom det nasjonale og det internasjonale*, 91: Intervju med Nils B. Gulnes, 14.01.2020. Dette ble bekreftet i et intervju med Karl-Edwin Manshaus, 12.02.2020. Visadministrerende direktør Finn V. Borgersen i DnC tok kontakt med Knut Dæhlin, for å høre at de ikke etablerte et varig dårlig forhold til departementet ved å tilby Gulnes denne stillingen.

¹¹⁷ Intervju med Ola Wattne, 12.11.2020

¹¹⁸ Erichsen, *Glimt fra et langt liv i Finansdepartementet*, 104-105: St. meld. 81 (1974-75), 22.

en såkalt «norsk løsning» mellom det heleide statlige selskapet Statoil, det delvis statseide selskapet Norsk Hydro og det privateide selskapet Saga.¹¹⁹

Blokkene 24/11 og 12 er grenseblokker som støter opp mot den britiske grensen der det var relativt høy aktivitet. Det politiske målet om et moderat tempo i oljevirkksomheten resulterte i at man derfor konsentrerte seg om disse to blokkene.¹²⁰ Det kommer også frem under sonderingene med selskapene at statsråd Bjartmar Gjerde i november 1976 mente at en tildeling av disse blokkene var begrunnet ut ifra ønsket om å fortsette ressurskartleggingen langs grenselinjen til Storbritannia. Opprinnelig var det et sterkt ønske om en fullverdig norsk løsning, men britene på den andre siden av grensen satt med mye kunnskap om området og Oljerådet frarådet derfor dette av sikkerhetsmessige grunner. En forventet høyt trykk og tilsvarende tekniske problemer, og vurderte det til at det ikke var forsvarlig å drive boring uten et større, utenlandsk selskap sin kompetanse og erfaringer.¹²¹ Men til tross for, eller kanskje på grunn av, slike mulige problemer ønsket en fortsatt å la de tre norske selskapene være med for å bygge kompetanse.

Denne vurderingen førte til at det opprinnelige forslaget om at Saga og Hydro skulle ha 20% hver mens Statoil skulle ha 60% ble vurdert på nytt. Departementet besluttet til slutt at en skulle gå for en løsning der Statoil ble operatør med 50% deltagelse fra starten av sammen med et utenlandsk, erfarent selskap med minst 25 %, og der Hydro og Saga ble tilbudt 12,5 % andel hver på like vilkår som det utenlandske selskapet.¹²² Saga og Hydro uttrykte motstand fordi det lå i vilkårene at Statoil skulle ha operatøransvaret uten selv å måtte bidra med risikokapital, såkalt carried interest. En operatør som selv ikke hadde noen risiko forbudet med prosjektet ville trolig vurdere en rekke spørsmål annerledes enn en operatør som selv sto ansvarlig for tap på virksomheten.¹²³ Hydro og Saga hadde et godt poeng når de stilte spørsmålstegn ved hvorvidt Statoil, et såpass ungt oljeselskap med lite erfaring sammenlignet med de utenlandske oljeselskapene, ville være i stand til å fatte optimale beslutninger når de ikke opplevde noen økonomiske konsekvenser ved å ikke gjøre det.

¹¹⁹ Utvinningstillatelse 045. Blokkene 24/11-12 (Statoil), 1976-1977, Da/L0030, ID: Hjelle, *Norges Olje*, 99: Arbeiderpartiet mente at trekanten Statoil-Hydro-Saga ville gi et tilfredsstillende nasjonalt engasjement på norsk sokkel. Noe som Egil Helle skriver at et statseid, et halvstatlig og et privat selskap samsvarte med etterkrigstidens blandingsøkonomi.

¹²⁰ St. meld. Nr. 81 (1974-75).

¹²¹ Utvinningstillatelse 045. Blokkene 24/11-12 (Statoil), 1976-1977, Da/L0030, ID.

¹²² Tildeling av utvinningstillatelse for blokkene 24/ og 12, Notat, 06.07.76, Da/L0442, ID.

¹²³ Tildeling av utvinningstillatelse for blokkene 24/ og 12, Notat, 06.07.76, Da/L0442, ID.

Gjennom fornorskningen som startet med tredje konsesjonsrunde endret kontraktvilkårene seg og de utenlandske selskapene ble i langt større grad plassert i en «take it or leave it»-situasjon med hensyn til salgspriser, beskatning og tilgang til oljefelter. Kenneth W. Dam hevder at grunnlaget for denne utviklingen kan spores til påvirkningskraften oljeindustrien i Midtøsten hadde. De gjorde det tydelig for alle parter at de oljerike nasjonene hadde en vesentlig sterkere forhandlingsposisjon enn de tidligere hadde forutsatt, og at regjeringer kunne slippe unna med å fremme langt tøffere økonomiske vilkår og gjennomføre ensidige, tilbakevirkende endringer i lisensbetingelsene.¹²⁴ Dam har nok rett i at forhandlingsposisjonen ble sterkere fordi en så til andre oljeproduserende land, men samtidig var det en viktig begrensning for embetsmennene i Olje- og bergverksavdelingen at de utenlandske oljeselskapene satt på så mye kunnskap, teknologi og erfaring at de ikke kunne eller burde fases ut, uansett hvor mye politikere ønsket en fornorskning. På et visst tidspunkt ville imidlertid denne maktbalansen skifte i favør av norske interesser. Oljeselskapene ville bli permanent avhengige av nye lete- og utvinningslisenser fra myndighetene for å forsvare investeringene sine i utstyr og infrastruktur på sokkelen og for å skaffe råolje til nedstrømsvirksomheten de hadde investert i, mens regjeringene egentlig bare trengte de utenlandske oljeselskapene så lenge de hadde unik kompetanse.

Med Statoil fikk det statlige eierskapet nye funksjoner. Generelt ble både britisk og norsk sektor av Nordsjøen preget av en økende «proteksjonisme» og en fordelaktig behandling av egen leverandørindustri fra midten av 1970-årene. Dette var igjen knyttet til den internasjonale lavkonjunkturen som skapte problemer for både norske og britiske verft. I Storbritannia hadde proteksjonismen form av uformelle tiltak, gjennom oppfordringer til operatørselskapene om å velge britiske verft i størst mulig grad. Systemet i Norge var, ifølge professor Einar Lie, preget av en mer åpenlyst proteksjonistisk linje, særlig inn mot slutten av 1970-årene.¹²⁵

2.6 Siste del av tredje runde

Knut Dæhlin var ivrig etter å få delt ut nye blokker, og noterte at han «(Jeg) synes at vi bør prøve å få tildelt noen blokker i løpet av sommeren.»¹²⁶ 1976-tildelingen var en fortsettelse av tildelingen i 1974, og det ble forhandlet om svært få blokker. Regjeringen ga klarsignal til

¹²⁴ Dam, *Oil Resources: Who Gets What How?*, 19.

¹²⁵ Lie mfl., *Staten som kapitalist: Rikdom og eierskap for det 21. århundre*, 70-75.

¹²⁶ Notat fra Knut Dæhlin over forslag til blokketildeling, 1976, Da/L0442, ID.

Industridepartementet i desember 1975 om å starte arbeidet med tildelingen av fire nye konsesjonsområder, bestående av totalt 8 blokker. Et spørsmål som preget forhandlingene, var hvorvidt en skulle invitere nye selskaper til sokkelen. Mobil og BPs inntreden på sokkelen i 1973 hadde gitt gode resultater, og prinsippet som avdelingen kalte «inngangsbilletten», det at det kostet ekstra for nye selskaper, hadde ifølge departementet gitt ønskete resultater. Embetsverket mente at det å invitere nye selskaper inn i forhandlingene kunne ha positive effekter fra et konkurranseperspektiv, men også at det kunne føre til misnøye blant de selskapene som allerede var etablert med norske kontorer og i det norske oljemiljøet. Det lave antallet blokker resulterte i at interessen blant selskapene var mindre enn den var i 1974. Blokkenes beliggenhet, samt at departementet i innbydelsen la opp til «bæring» (carried interest) fra før produksjonsstart, fikk selskapene til å reagere. Ola Wattne foreslo derfor for forhandlingskontoret å skrote forslaget om opplegget med «bæring». Det var resten av kontoret enig i.¹²⁷ Selskapene ble invitert til å forhandle om en til to blokker de tidligere hadde vist interesse for, og utvelgelsen ble basert på prioriterte blokker fra 1974.

Det var Olje- og bergverksavdelingen som sendte over et forslag til regjeringen med hvilke blokker de helst ønsket å dele ut, og også denne gangen var forslaget preget av ønskene til Statoil og Oljedirektoratet. Forslaget ble for det meste godkjent, med unntak av blokkene 15/8 og 15/9. Konsulent Ola Wattne i Olje- og bergverksavdelingen førte forhandlingene mellom selskapene og departementet. Representantene fra Statoil og Oljedirektoratet ønsket å få de enkelte selskapene til å kommentere på blokkene som de ikke var innkalt til å diskutere, kun for å hente ut mer informasjon om blokkene. Under et samarbeidsmøte var Wattne imidlertid tydelig overfor representanten fra Oljedirektoratet, Egil Bergsaker, på at det ikke var ønskelig å gå for langt i den retning, da de ikke ønsket å få selskapene til å tro at de ville få velge mellom flere blokker. Det er tydelig at Forhandlingskontoret i Olje- og bergverksavdelingen følte en viss «moralsk forpliktelse» overfor de selskapene som ikke fikk tildeling, siden området de søkte på denne gangen hadde blitt trukket ut i første del av konsesjonsrunden. Wattne ønsket heller ikke en ny utsettelse av tildelingene, og møtet mellom de tre partene ble avholdt etter at departementet hadde sendt ut brevene til selskapene med forslag til tildeling.¹²⁸

I påvente av en politisk behandling av blokkene 15/8 og 15/9 ble resten av blokkene delt inn i fire grupper; 1) 30/4 og 29/6, 2) 33/2, 3) 33/5 og 33/6, og 4) 15/2 og 15/5. Av oljeselskapene

¹²⁷ Notat fra Olje- og bergverkskontoret, 12.12.1975, Da/L0442, ID.

¹²⁸ Møtereferat fra møte mellom Olje og – bergverksavdelingen, Statoil og Oljedirektoratet, 22.01.1976, Da/L0442, ID.

som ble foreslått som deltakere og operatører på de utlyste blokkene var BP, Deminex, Petronord, Norsk Hydro, Statoil, Saga, Texaco, Esso, Phillips, Amoco og Mobil. Det endte med en tildeling til de selskapene som ble innkalt til videre forhandlinger, og med noen små justeringer ble også Elf, Fina og Agip tatt med i tildelingene. Gjennom videre forhandlinger med selskapene og løpende samtaler med regjeringen håpet avdelingen på å få delt ut «15-blokkene» som en hel gruppe ved å inkludere de to blokkene som ble holdt utenfor. Argumentet til Olje- og bergverksavdelingen var at det ville bidra til å opprettholde målet om nasjonal styring og kontroll av hele 15-feltet.¹²⁹ Totalt ble syv utvinningstillatelser fordelt på 12 blokker meddelt selskapene i perioden 1976-77, inkludert 15-blokkene.¹³⁰

2.7 Bruk av norske varer og tjenester

Etter hvert som virksomheten på norsk sokkel virkelig begynte å ta form utover på 1970-tallet ble norsk industri mer delaktig i virksomheten på sokkelen, både via Statoil, de andre norske oljeselskapene og leverandørindustrien. Spørsmålene fra industrien hadde i starten dreid seg om hvordan de skulle komme i kontakt med utenlandske selskapene, men etter hvert som de hadde begynt å få innpass dreide spørsmålet seg i større grad om hvordan departementet skulle håndtere den stadig økende arbeidsmengden, ikke minst knyttet til å følge opp de utenlandske selskaperes etterlevelse av paragraf 54 om bruk av norske varer og tjenester.

Det var to sider ved bruk av norske varer og tjenester som Olje og bergverksavdelingen jobbet med, den ene var å *fremme stimulerings tiltak rettet mot industrien*, et omfattende område som skulle gjøre norske bedrifter mer konkurransedyktige i offshoremarkedet (bl.a. via forsknings- og utviklingskontrakter og eksportkreditter). Dette kunne ikke Olje- og bergverksavdelingen håndtere tilstrekkelig i sin daværende form, siden mye lå utenfor avdelingens ekspertise. Den andre var *oppfølging og kontroll av selskaperes plassering av kontrakter*. Industriforbundet hadde uttrykt bekymring over en påstått synkende tendens i leveransene fra norsk industri til oljevirkosomheten, noe som fikk avdelingen til å kartlegge behovet for en revurdering av departementets rolle.¹³¹

Det ble diskutert innad i de ulike avdelingene innenfor Olje- og bergverksavdelingen hvilken rolle departementet egentlig skulle ha. Avdelingen hadde vært varsomme når det gjaldt å følge

¹²⁹ Notat fra Olje- og bergverkskontoret, 02.07.1976, Da/L0442, ID.

¹³⁰ Standard utvinningstillatelse, oversikt over utvinningstillatelsene, 1978, Df/L2141, OED.

¹³¹ Nerheim, *En gassnasjon blir til*, 83.

opp de utenlandske selskaperes bruk av norske varer og tjenester. Det var to årsaker til dette. Den ene var at Industridepartementet ikke ønsket å bruke paragraf 54 mer enn nødvendig, da de ikke var interessert i å vise blant annet Storbritannia at man førte en proteksjonistisk politikk. Den andre var at norsk industri var inne i en høykonjunktur og «syntes å klare seg utmerket uten myndighetenes hjelp.»¹³² De bedriftene som hadde satset på Aker sin H-3 plattform og Norwegian Contractors sin Condeep plattform hadde klart seg bra, så det var ikke nødvendigvis noe galt med norske leverandørers evne til å betjene offshoremarkedet. Men bemanningen i departementet var også en avgjørende begrensning som gjorde at departementet først og fremst beskjefteget seg med å undersøke konkrete saker der bedriftene følte seg urimelig behandlet. Gjennom innføringen av rapporteringsrutiner i 1976 ble det imidlertid mulig for departementet å være mer aktive i oppfølgingen av selskapene på sokkelen.¹³³ Den stadig økende saksmengden til departementet i takt med utviklingen av oljenæringen, førte etter hvert til et ønske om et eget departement blant embetsmenn og politikere.¹³⁴

Det er viktig å merke seg at departementet var opptatt av at norsk industri ikke kunne forvente å få kontrakter levert på et sølvfat, de måtte også ivareta en viss konkurransevne. Et godt eksempel er uenigheten mellom Mobil og Norsk Stålpres om en leveranse til Statfjord A-plattformen i 1977. I forbindelse med innkjøp til kantinen utførte cateringselskapet Christiania Dampkjøkken innkjøp på vegne av operatøren for feltet, Mobil. Cateringselskapet hadde gått til innkjøp av et bestikk til 15.000 kr og benyttet seg av en fast produsent de mente var best sikket både på pris og kvalitet. Norsk Stålpres henvendte seg til departementet med hjemmel i paragraf 54 og mente de hadde et bedre produkt som i tillegg var norsk, men det var lite Knut Dæhlin og Ivar Tangen som behandlet klagen kunne gjøre. Prisen for bestikket cateringselskapet hadde valgt var vesentlig lavere enn det Norsk Stålpres kunne tilby, og de gikk derfor ikke videre med saken.¹³⁵

2.8 Delkonklusjon

I løpet av 71 forhandlingsmøter fordelt på 3 forhandlingsrunder vurderte departementet søkere til tredje konsesjonsrunde etter en rekke kriterier for å finne de best egnede. 175 forskjellige selskaper fordelt på 47 søknader kjempet om blokkene. Det var også i denne perioden at

¹³² Nerheim, *En gassnasjon blir til*, 91.

¹³³ Notat fra Olje- og bergverksavdelingen om arbeidet med bruk av norske varer og tjenester. 01.06.1977, Da/L0278, ID.

¹³⁴ Helle, «Hvorfor et olje- og energidepartement?» i *Olje og energi i ti år*, 24-27.

¹³⁵ Norske varer og tjenester (feb-juni), 1977, Da/L0570, ID.

konsesjonssystemet utviklet seg til å bli myndighetenes viktigste virkemiddel for å styre aktivitetsnivået på og utnyttelsen av ressursene på norsk sokkel. utfordringene med mangel på norsk kompetanse og teknologi veid opp mot ønsket om statlig kontroll og styring førte til noen uoverensstemmelser i Industridepartementet. Tredje konsesjonsrunde ble en bratt læringskurve både for oljeselskapene og departementet, fordi overgangen fra inkluderende konsesjonsrunder til det som etter min mening startet som en «ekskluderende» runde la føringer for den videre utlysningen av konsesjoner på norsk sokkel. Den tredje konsesjonsrunden representerer også et viktig skifte der statens rolle endrer seg fra å være oppdragsgiver til å bli en fullverdig og integrert aktør gjennom oljeselskapet Statoil, og runden markerer selskapets sterke tilstedeværelse gjennom blokktildelingene.

3 Fjerde konsesjonsrunde, 1978–1979

I 1978 hadde 48 utvinningstillatelser blitt tildelt norske og utenlandske selskaper fordelt på tre konsesjonsrunder. Staten fortsatte å engasjere seg aktivt i tråd med oljepolitikken utover 1970-tallet, men da fjerde konsesjonsrunde ble utlyst var det med et større fokus på å skape bedre kontakt mellom oljeselskaper og industribedrifter for å styrke førstnevntes samarbeid med norsk industri. Valget av blokker og operatører for blokkene hang sammen med hvilke kriterier som ble vektlagt i konsesjonsrunden, og etter noen år med økonomisk nedgang var det knyttet større oppmerksomhet til hva de utenlandske selskapene kunne bidra med i tillegg til bare å «pumpe opp olje».¹³⁶ Dette førte frem til avtaler mellom Staten og oljeselskapene om en mer omfattende bruk av norske varer og tjenester som et ledd i teknologiutvikling og utvidelse av industrielle interesser i Norge. Oljevirkksomheten i 1978 hadde allerede rukket å skape betydelige positive ringvirkninger for det norske samfunnet, og bidro videre til å sikre sysselsettingen i en ellers vanskelig periode. Kapittel 3 tar for seg fjerde konsesjonsrunde og vektleggingen av industrisamarbeid, i hvilken grad de utenlandske selskapene benyttet norske varer og tjenester, og om dette påvirket embetsverkets evaluering av de utenlandske selskapene i tildelingen av blokkandeler.

3.1 Uenighet mellom embetsverket og Statoil

Departementet hadde siden 1970, med Stortingets tilslutning, lagt opp til en samordning av de norske interessene i oljeleting og utvinning. Det var et bevisst politisk valg som tok sikte på å bygge opp Norsk Hydro og Saga Petroleum til å bli operative selskaper på linje med Statoil. Det første forsøket på å etablere et trepartssamarbeid på blokkene 24/11 og 12 var som nevnt i kapittel 2 ikke gjennomførbart på grunn av økonomiske og sikkerhetsmessige vurderinger, noe som førte til at Mobil ble valgt som operatør på grunn av deres brede erfaring. Men som et «hell i uhell» viste boringene som ble gjennomført på blokkene i etterkant at de var lite drivverdige, og da blokken 34/10 på sin side viste seg å være svært lovende oppsto det en ny mulighet for et slikt samarbeid. I en statusoppdatering fra olje- og bergverksavdelingen til statsråden i desember 1977 gjør avdelingen rede for situasjonen blant de tre aktive norske selskapene på sokkelen.¹³⁷

¹³⁶ Intervju med Gunnar Gjerde, 01.02.2021.

¹³⁷ Notat fra Olje- og bergverksavdelingen til statsråden, 02.12.1977, Da/L0023, ID.

Dessuten var den arbeidsmessige situasjonen for selskapene på norsk sokkel dårligere på grunn av at virksomheten utenfor Nord-Norge og 4. konsesjonsrunde sør for 62° N ble utsatt. Olje- og bergverksavdelingen fryktet at den dalende aktiviteten på sokkelen ville føre til at de utenlandske selskapene flyttet staben sin til land med mer aktivitet, og utsettelse av konsesjonsrundene ble igjen et tema blant de ansatte i avdelingen. De innså at selskapene måtte få arbeidsoppgaver med relativt gode muligheter for å opprettholde sin aktivitet på sokkelen.

I første omgang av fjerde runde var ikke 34/10 på tegnebrettet til Oljekontoret som en helnorsk blokk. I St. prp. nr. 142 (1976–77) ble det foreslått at blokken skulle tildeles Statoil, men med et utenlandsk selskap som teknisk assistent. De totale utbyggingskostnadene ville overskride 500 millioner kroner, men at de totale driftskostnadene over feltets levetid kunne lande på mellom 40 til 50 milliarder kroner. En fryktet da at Statoils og statens midler ville gå med til finansieringen av en slik utbygging. Avdelingen snudde imidlertid i sitt syn på blokken da de innså at 34/10 hadde det ressursmessige potensialet som var nødvendig for å danne et organisatorisk og økonomisk grunnlag for utvikling og samarbeid innen norsk oljeindustri.¹³⁸

Statoil, som hadde blitt opprettet for å «beskytte» Norge mot de utenlandske oljeselskapene, mente at verdiene i blokk 34/10 burde komme hele det norske oljemiljøet til gode, gjennom å la selskapet stå for driften av blokken.¹³⁹ I drøftingene mellom ulike departementer kommer det fram at det var uenighet rundt hvorvidt Statoil skulle få blokken for seg selv sammen med en teknisk assistent, eller om den skulle gis samlet til de tre norske aktørene.¹⁴⁰ Hydro og Saga fryktet en langvarig periode med lav aktivitet hvis de skulle bli utelatt fra blokken til fordel for utenlandske selskaper. Saga var i dårlig økonomisk forfatning og hadde behov for et vellykket prosjekt. Videre fryktet avdelingen at Hydro ville trekke seg ut av sokkelen dersom Statoil fikk enerett på 34/10.¹⁴¹ Saga antydte også ovenfor departementet at staten ville gå glipp av inntekter så lenge utenlandske oljeselskaper fikk konsesjon, fordi ved bruk av norske selskaper ville

¹³⁸ Notat fra Olje- og bergverksavdelingen til statsråden, 02.12.1977, Da/L0023, ID: «I de blokkene som er tildelt på norsk kontinentalsokkel siden 1974, har Statoil spesielt, men også Norsk Hydro hatt en bred plass. Det samme gjelder bare i mindre grad Saga som bare har kommet med i 2 utvinningstillatelser. Imidlertid har ikke boringene på disse blokkene gitt resultater som har kunnet bidra særlig til å gi de norske selskaper erfaring ut over letefasen. Den økonomiske avkastningen er også uteblitt. Deltakelse i en relativt prospektiv blokk synes derfor å være nødvendig for at Hydro og Saga i de nærmeste årene skal kunne bidra til at de mange oppgaver som vi står foran innenfor oljevirkosomheten, blir løst på den måte Stortinget har forutsatt. Særlig gjelder dette selskapenes engasjement nord for 62° N som vil innebære en betydelig økonomisk risiko.»

¹³⁹ Ryggvik, *Til Siste Dråpe*, 115.

¹⁴⁰ Notat fra Finansministeren til Statsministeren og Industriministeren, desember 1977, Da/L0023, ID: Finansminister Per Kleppe, mente at en burde slå fast ved at blokk 34/10 bare skulle tildeles Statoil.

¹⁴¹ Gullblokken 050, 1977-1978, Da/L0023/ID.

overskuddet bli brukt til reinvesteringer på kontinentalsokkelen. Saga og Hydros oljeinntekter ville altså gå rett tilbake dit de kom fra.¹⁴²

Forhandlingskontoret i Olje- og bergverksavdelingen ønsket i forbindelse med statsdeltakelsesavtalen til blokk 34/10 å opprette en anbudskomiteé for bruk av norske varer og tjenester. Forslaget fra kontoret til punkt IV i avtalen under «varer og tjenester» gikk konkret ut på at anskaffelser over 5 millioner kroner måtte godkjennes av en anbudskomite. Statoil, som satt på den andre siden av forhandlingsbordet, mente at dette ville føre til «ørkesløse diskusjoner». Selskapet ønsket derfor å øke den nedre grensen fra 5 millioner til 10 millioner kroner. Kontoret var av den oppfatning av at Statoils bekymringer var sterkt overdrevet, spesielt når statsselskapet uansett ville sitte igjen med flertallet i komiteen. Men Statoil var en viktig brikke for departementet i bruk av norske varer og tjenester, spesielt ettersom selskapet nærmest fungerte som en forvalter av norske interesser på lik linje som departementet og embetsverket. Statoil kunne i større grad enn tidligere påvirke beslutninger i forhandlingene om industrileveranser til feltene de var deltakere på siden selskapet ikke bare hadde vokst i størrelse, men også bygget opp et verdifullt nettverk på norsk sokkel.¹⁴³

De tre norske selskapene kjempet om å etablere seg og vise seg frem, og utdelingene av blokker til de tre bar i større grad enn tidligere preg av en politisk forskjellsbehandling av de norske oljeselskapene på bekostning av de utenlandske. For Arve Johnsen, direktøren i Statoil, var det å sikre seg «gullblokken» et ledd i å oppfylle Statoils *raison d'être*, å beskytte norske interesser overfor de helintegrerte utenlandske oljeselskapene. Johnsen ønsket å kopiere strukturen til de utenlandske oljeselskapene. Med dominerende eierandeler på Ekofisk-ilandføringen og Statfjordfeltet var Gullfaks bare enda et ledd i denne strategien. Selskapet måtte hevde seg både oppstrøms og nedstrøms i petroleumsverdikjeden hvis de skulle ha mulighet til å hevde seg mot de godt etablerte utenlandske utfordrerne på norsk sokkel.¹⁴⁴

Blokken som så langt hadde blitt omtalt av industrien som «Gullblokken» fikk etter hvert det offisielle navnet Gullfaks.¹⁴⁵ Feltet skulle altså bli det første feltet som ble bygget ut og driftet av norske rettighetshavere. På sett og vis kan en derfor si at «Gullblokken» ble det første ordentlige eksempelet på at en gjennom nasjonal styring og kontroll med oljevirkomheten

¹⁴² Gullblokken 050, 1977-1978, Da/L0023/ID.

¹⁴³ Moe, *Kostnadsanalysen norsk kontinentalsokkel*, 1980, 18-19.

¹⁴⁴ Ryggvik, *Til Siste Dråpe*, 115-117.

¹⁴⁵ ETYMOLOGI: I de norske folkeeventyrene er Gullfaks et skip som går like godt til lands som til vanns.
<https://snl.no/Gullfaks> : Lerøen, *Dråper av Sort Gull, Statoil 1972-2002*, 163-179.

kunne sikre norske interesser og sørge for «at staten engasjerer seg på alle hensiktsmessige plan, medvirker til en samordning av norske interesser innenfor norsk petroleumsindustri og til oppbygging av et norsk, integrert oljemiljø med såvel nasjonalt som internasjonalt siktepunkt.»¹⁴⁶

Embetsmennene i departementet arbeidet for å ivareta samfunnets interesser basert på skjønn, og selv om ordlyden av det syvende, eller for den saks skyld noen andre av de ti oljebudene, ikke sa noe som helst om at det måtte være norske operatører på sokkelen, presset Statoil, Saga og Hydro hardt på for å få operatøransvar. Blokkens posisjon og betydning resulterte i at utdelingen ble tatt ut av den forestående fjerde konsesjonsrunden. Men det ble stilt spørsmål ved hvorvidt de norske selskapene var klare for en slik utfordring, og om Statoil, Saga og Hydro ville klare å gjennomføre utbyggingen av feltet like bra som eller bedre enn de utenlandske oljeselskapene.

Forhandlingskontoret var av den oppfatning at hvis en skulle skape et bredt norsk oljemiljø, så måtte avtalen i forbindelse med blokk 34/10 også gi Hydro og Saga muligheten til å motta oppdrag på operatørfunksjoner o.l. på blokken.¹⁴⁷ Dette var det to grunner til. For det første var det for å lette arbeidsbyrden til Statoil, og for det andre var det for å hindre at Statoil ville monopolisere det norske oljemiljøet. Det er tydelig at det forekom uenigheter mellom Forhandlingskontoret og Statoil. Embetsverket mislikte Statoil sitt forsøk på å begrense Hydro og Sagas rolle i forbindelse med tildelingen av «gullblokken». Embetsverket ønsket ikke at de to norske selskapene skulle fungere som «sleeping partners» og la Statoil få styre helt på egenhånd.¹⁴⁸ Det politiske målet var tross alt å bygge opp en sterk, derunder bred, norsk oljeindustri, ikke bare et eget oljeselskap.

Statoil på sin side visste at de måtte beherske alle sider av oljevirkosomheten hvis de skulle kunne ta opp kampen med de utenlandske oljeselskapene.¹⁴⁹ Derfor var det avhengig av kompetansen til de utenlandske oljeselskapene. Men departementet hadde også ansvaret for at flere norske selskaper fikk samme mulighet, og hvis de ga mer «særbehandling» enn Statoil

¹⁴⁶ Innst. Nr. 294 (1971): De ti oljebud, bud 7; At staten engasjerer seg på alle hensiktsmessige plan, medvirker til en samordning av norske interesser innenfor norsk petroleumsindustri og til oppbygging av et norsk, integrert oljemiljø med såvel nasjonalt som internasjonalt siktepunkt.

¹⁴⁷ *Arkivverket.no* «Gullfaks A – 25 år siden produksjonen startet», 04.05.2017.

¹⁴⁸ Notat fra departementsråden til statsråden, 03.03.1978, Da/L0023, ID

¹⁴⁹ Ryggvik, *Til Siste Dråpe*, 129-131.

allerede fikk gjennom blant annet lisenstildelingene ville det kunne skape en større avstand til Hydro og Saga.

Det endte med at Statoil fikk en andel på 85%, Hydro fikk 9% og Saga 6%. Selv om Gullblokken/Gullfaks skulle representere norsk tilstedeværelse på norsk sokkel og befeste Statoils rolle var det fremdeles et behov for utenlandsk assistanse. I utvelgelsen av samarbeidspartnere vektla både departementet og Statoil oljeselskaperens operatørfaring fra Nordsjøen, deres tilpasningsevne til norske forhold og hvilken pris (betingelser og glideskala) selskapene var villige til å akseptere. Listen over aktuelle selskap bestod i utgangspunktet av BP, Elf, Shell, Esso og Mobil, som alle var kjente oljeselskap på norsk sokkel. Listen ble imidlertid fort snevret inn, og til slutt stod det mellom Esso og Mobil. Mobil ga uttrykk for at de hadde nok å gjøre med Statfjordutbyggingen, og virket følgelig lite interesserte i å påta seg oppgaven. Esso samarbeidet derimot godt med Statoil på Statfjord ved siden av Mobil, og valget falt derfor til slutt på Esso som teknisk assistent.¹⁵⁰

3.2 Opprettelsen av et eget oljedepartement

Aftenposten kalte det for et «ansiktsløft» da de ansatte i Olje- og bergverksavdelingen i Industridepartementet gikk over til det nyopprettede Olje- og energidepartementet den 11. januar 1978.¹⁵¹ Oljeindustrien hadde vokst seg stor, og hadde begynt å stille flere og større krav enn hva Industridepartementet klarte å ivareta på siden av sine øvrige ansvarsområder. Det ble tydelig at et nytt og eget departement ville være bedre i stand til å håndtere den stadig økende saksmengden. De ansatte var midt i flytteprosessen til det nye departementet da fjerde konsesjonsrunde ble utlyst, men arbeidet med rammene for runden hadde startet to år tidligere. Allerede høsten 1976 begynte de ansatte i Olje- og bergverksavdelingen i Industridepartementet å utarbeide rammebetingelsene for en ny konsesjonsrunde.

¹⁵⁰ Gullblokken 050, 1977–1978, Da/L0023, ID: Johnsen, *Gjennombrudd og vekst: Statoil-år 1978–1987*, 46-49.

¹⁵¹ *Aftenposten*, Lederplass: Lunde, Reidar & Vatne, Hans, onsdag 11. januar, 1978: Helle, «Hvorfor et olje- og energidepartement» i *Olje og energi i ti år, 1978–1988*, 24-27: I 1976 ble det nedsatt et utvalg som fikk i oppgave «å gjennomgå og vurderer Industridepartementets saksområder, bl. a relasjon til andre departementer, med sikte på å finne mest mulig effektiv og forsvarlig funksjonsfordeling.» Utvalget endte opp med to forslag, enten overføre oljesakene til Handelsdepartementet eller opprette et nytt og eget departement for olje- og energisaker. Selv om flertallet i utvalget landet på alternativ en, ønsket Knut Dæhlin fra olje- og bergverksavdelingen, et eget departement. Bjartmar Gjerde som i 1977 hadde hatt stillingen som industriminister i 1,5 år, innså at arbeidssituasjonen var umulig, med bl. a økende antall oljesaker. Da valgresultatet i 1977 var klart, gikk regjeringen Nordli inn for å skille olje- og energisakene fra Industridepartementet over til et eget departement. Les videre om «Hvorfor et olje- og energidepartement» i Egil Helle, *Olje og energi i ti år, 1978–1988*, red. Egil Helle.

Knut Dæhlin, daværende ekspedisjonssjef, var stor tilhenger av å skifte til et eget departement, og det var den voksende arbeidsmengden til industriminister Bjartmar Gjerde som nok var den mest avgjørende faktoren for at det ble en endring. Opprettelsen av et eget oljedepartement kan ses i sammenheng med opprettelsen av andre departementer i samme tidsperiode, selv om den daværende regjeringen i utgangspunktet ikke ønsket seg et overdrevent antall departement.

Det er imidlertid også viktig å se dette ut fra et organisasjonsperspektiv. Dæhlin mente at opprettelsen ville gi Olje- og bergverksavdelingen mulighet til å vokse og tiltrekke seg verdifull kompetanse.¹⁵² Selv om Dæhlin hadde møtt på motstand, gikk det til slutt. Hovedargumentene for opprettelsen av et eget departement var at embetsverket måtte styrke sin kompetanse på oljefeltet, og at visse saksområder nå lettere kunne ses i sammenheng. I dette tilfellet var det både organisatorisk og politisk hensiktsmessig å opprette et eget departement for oljenæringen.¹⁵³

3.3 Valg av blokker

Totalt ble 15 blokker lyst ut i april 1978, og det kom inn 36 søknader fra 47 selskaper. Blokkutvalget foregikk i forhandlingsavdelingen sommeren 1978 og var basert på forutsetningene i St. Prp. 72 (1977-78) om å sikre aktivitetsgrunnlaget, bedre oversikten over totale reserver og styrke beslutningsunderlaget for valg av transportløsninger fra Statfjordfeltet. Men basert på hensynet om å opprettholde et moderat tempo i utbyggingen ble kun 8 av de 15 blokkene delt ut i første omgang, og 12 selskaper hadde søkt på disse. Årsaken til det lave søkertallet var at flere av blokkene fra 3. konsesjonsrunde hittil ikke hadde gitt resultater i form av større petroleumsfunn.¹⁵⁴

Når departementet vurderte hvilke blokker som skulle utlyses er det tydelig at de så på reservestørrelse og -type, samt muligheten for utvikling av dypvannsteknologi og geologisk informasjon, slik at det var langt fra tilfeldig hvilke blokker som til slutt ble valgt. Statoil fikk være med i prioriteringen av blokkene og operatørvalget sammen med Oljedirektoratet, som

¹⁵² Helle, *Olje og energi i ti år*, 24-27.

¹⁵³ Olsen, *Petroleum og politikk: det representative demokratiets møte med oljealderen*, 94-116: Ut ifra et statsrettslig syn har stortinget og regjeringen allmenn organisasjonsmyndighet, men det er et spørsmål om det er politisk hensiktsmessig.

¹⁵⁴ Notat fra forhandlingsavdelingen om 4. Konsesjonsrunde, generelt, 1978, Da/L0444, ID.

hadde flere innvendinger mot blokkvalget. OD fryktet at en ville overskride det samlede produksjonsmålet på 90 millioner tonn.¹⁵⁵

De 8 blokkene departementet til slutt landet på var 30/2, 30/3, 30/6, 31/2, 31/4, 34/2, 34/4 og 35/8. Flere av disse blokkene var blitt lyst ut i tidligere runder, men fordi teknologien og kunnskapen var kommet betraktelig lengre enn ved de tre første konsesjonsrundene var det større mulighet for å utrede blokkene. Dessuten var blokkene valgt ut for å være i tråd med Oljedirektoratets plan om at totalproduksjonen ikke skulle overskride 90 millioner tonn oljeekvivalenter i 1994. Selskapene fikk prioritere hvilke blokker de vurderte som mest lovende, og forhandlingsavdelingen kunne da vurdere disse prioriteringene opp mot anbefalingene og prioriteringene til Statoil og Oljedirektoratet.

3.4 Vurdering av de utenlandske oljeselskapene

Det foregikk flere løpende vurderinger av selskapene i forbindelse med konsesjonsrundene. Departementet la merke til at de amerikanske, britiske og franske selskapene ofte inngikk omfattende avtaler med sine foretrukne leverandører av varer og tjenester. Forhandlingskontorets oppfatning var at de oljeselskapene som var tilknyttet land med gode leveransemuligheter grunnet geografisk og logistikkmessig nærhet til Nordsjøen var mest tilbøyelige til å bruke leverandører fra hjemlandet.¹⁵⁶ I større grad enn tidligere engasjerte departementet seg i spørsmålet om hvordan de kunne bryte opp dette mønsteret og heller oppfordre dem til å bruke norske varer og tjenester. Gunnar Gjerde, Ola Wattne og Knut Dæhlin sendte derfor i desember 1978 av gårde et notat til Statsråden om «De enkeltes stilling i 4. runde». Selskapene ble delt inn i fem ulike grupperinger: a) Norske Selskaper, b) Andre mulige operatører, c) «Nasjonale» oljeselskaper, d) «Industrisamarbeidsselskaper» og e) restgruppen.¹⁵⁷ Embetsmennene i forhandlingsavdelingen vurderte også om de skulle dele selskapene inn i to grupper basert på størrelse. Av de 17 utenlandske selskapene som søkte seg til fjerde runde var ett fransk, ett britisk og ett hollandsk, resten var amerikanske oljeselskaper.

¹⁵⁵ Notat fra forhandlingsavdelingen ved Gunnar Gjerde og Ola Wattne til Statsråden, 31.08.78, om «Blokkvalg og utvalg av selskaper for 4. runde 1 avdeling», Df/L2141, OED: Utbyggingskontoret var delt i tre underavdelinger, hvor det tredje hadde ansvaret for å følge opp selskapenes bruk av norske varer og tjenester.

¹⁵⁶ Notat fra Kalle Edwin Manshaus om oljeselskapenes bruk av Norske varer og tjenester, 21.12.1978, Da/L0444, OED.

¹⁵⁷ Notat fra Forhandlingsavdelingens om de enkeltst selskapers stilling i 4 runde. 11.12.1978, Da/L0444, OED.

I et internt notat fra Utbygningkontoret, som ekspedisjonssjef Manshaus ledet i departementet. Fikk Philips kritikk for å ikke ha hatt tilstrekkelig med kapasitet til å besvare henvendelser, og at rapportene fra selskapet var fulle av mangler og inneholdt en del generelle vurderinger. Det virket som om det var selskapets hovedkontor i London som la føringene for selskapets virksomhet i Norge og dermed la hinder for selskapets videre virksomhet i landet. Dessuten mistenkte departementet at Philips benyttet seg sterkt av utenlandske varer som ble transportert ut til Ekofisk, en mistenke som trolig bunnet i den manglende rapporteringen fra selskapet. På bakgrunn av disse opplysningene var Utbygningkontoret av den oppfatning at selskapet ikke burde bli gitt operatørstatus og at selskapets deltagelse som rettighetshaver skulle begrenses sterkt. Mobil, derimot, viste stor vilje til å rette seg etter kravene fra norske myndigheter om å bruke norske varer og tjenester. De var også de eneste som på det tidspunktet hadde erfaring med Statoils nye, mer fremtredende rolle. BP, med sin begrensede aktivitet på norsk sokkel, benyttet seg ikke av norske leverandører. «Det er sikkert ikke like lett å være stor i UK og liten i Norge, men kontoret er av den oppfatning at selskapet i stort monn ser bort fra norske varer og tjenester. Kontoret kan ikke anbefale at BP gis operatørstatus».¹⁵⁸

Det er tydelig at forhandlingsavdelingen i større grad ønsket å legge opp forhandlingene for å ivareta konkurransen mellom selskapene. Avdelingens filosofi gikk ut å oppnå de beste betingelsene fra selskapene, og de la opp til å forhandle med operatørene om blokkene slik at de kunne slå til på det selskapet som var villig til å forplikte seg til de beste betingelsene. Etterpå kunne de «fylle opp» med andre deltakere, og de som da ble med på blokken måtte godta de avtalebetingelsene som allerede var blitt akseptert av operatøren. I de tilfellene der det var norske operatører var det de tekniske assistentene som ble underlagt disse kravene. Grupperingen av selskaper som fikk drive på en blokk ble derfor formet rundt operatøren/det tekniske assistentselskapet, der de øvrige selskapene altså måtte godta vilkårene som allerede var avtalt mellom departementet og operatøren/assistenten.¹⁵⁹ Det kan virke som at det nesten var en «aksjon» fra embetsverket side i å presse selskapene til å gå med på de beste betingelsene for staten sin del. Systemet baserte seg på de norske politiske føringene om at norske selskaper skulle få et fortrinn, her gjennom Statoils automatiske 50% andel, og at Mobil, Amoco, Elf og Philips skulle vurderes spesielt. Dette lot i større grad embetsverket utforme avtalene med de

¹⁵⁸ Notat fra Kalle Edwin Manshaus om oljeselskapenes bruk av Norske varer og tjenester, 21.12.1978, Da/L0444, OED.

¹⁵⁹ Intervju med Kalle Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.21.

utenlandske selskapene etter egne preferanser og skjønn. Statoil fikk liste opp sine foretrukne samarbeidspartnere samt peke på hvilke blokker de mente passet til de ulike selskapene.¹⁶⁰

3.5 Forslag til utvinningsavtalen

Et ledd i regjeringens oljepolitikk var at petroleumsindustrien skulle brukes som et aktivt virkemiddel i norsk industripolitikk. For at norske bedrifter skulle ha mulighet til å utfordre det godt etablerte forholdet mellom utenlandsk leverandørindustri og de store oljeselskapene var det nødvendig med aktiv medvirkning fra myndighetenes side. Gunnar Gjerde, som var byråsjef i forhandlingsavdelingen, hevder at han var en av de som var mest interessert i å engasjere oljeselskapene til å bidra mer til det norske samfunnet etter å ha lest om det i en artikkel fra et fagblad fra Midtøsten. I artikkelen Gjerde refererer til hadde et av de arabiske oljelandene for eksempel fått oljeselskapene til å bistå i byggingen av en motorvei. Gjerde fortalte statsråden om forslaget, og selve konseptet ble presentert for de utenlandske oljeselskapene av statsråd Bjartmar Gjerde mot slutten av 1978.¹⁶¹ Selskapene ble som tidligere nevnt nå i større grad vurdert etter hvor mye de benyttet seg av norske varer og tjenester. Det kan blant annet ses i tallene som departementet la ved i St. meld. nr. 53 (1979–80). Der fremkommer det at 62 prosent av leveransene til norsk sokkel kom fra norske bedrifter/industri i 1978. Likevel var det viktig for både myndigheter og industri å styrke seg ytterligere i takt med utviklingen og utbyggingen på sokkelen.¹⁶²

I punkt 10 i utlysningen heter det bare at «departementet er interessert i eventuelle planer eller ideer som selskapet måtte ha med tanke på etablering i Norge eller samarbeid med norske bedrifter». Hovedtanken bak samarbeidsavtalene var at de kunne bli utslagsgivende i valget mellom flere kvalifiserte selskaper som sto likt fordi de hadde gått med på de samme arbeidsprogrammene og statsdeltakerskalaen. Dette kan vi se i det følgende eksempelet fra forhandlingsrunden med selskapene. Esso hadde søkt på blokkene 30/6, 32/2 og 31/4 og akseptert en «glideskala over middels». Selskapets tilstedeværelse i Norge var større enn flere av de andre utenlandske selskapene, men Esso hadde ikke noen spesielle industrisamarbeid som var verdt å nevne. De scoret imidlertid høyt på engasjementet for dypvannsteknologi, noe avdelingen la vekt på. På bakgrunn av selskapets tekniske ekspertise og åpne holdning til å

¹⁶⁰ Notat fra Statssekretær til Statsråden, 27.11.1978, Da/L0442, ID.

¹⁶¹ Intervju med Gunnar Gjerde, 01.02.21.

¹⁶² St. meld. nr. 53 (1979-80).

samarbeide med Statoil pekte selskapet seg ut som mulig deltaker på 31/4 og som teknisk assistent på 30/6, forutsatt at selskapet aksepterte departementets vilkår.¹⁶³

På forsommeren 1978 ble det gjennomført en høringsrunde blant de ulike departementene om hvordan ordlyden i den standard utvinningstillatelsen til 4. runde skulle være. Bruken av norske varer og tjenester hadde ikke vært tungt vektlagt i tredje konsesjonsrunde, men nå var det flere aktører, både politikere, embedsmenn og folk i industrien som ønsket seg et større fokus på å styrke norsk leverandørindustri tilstedeværelse på norsk sokkel. I 1977 hadde norsk industri ligget på bunnivå i Europa, både målt i egenkapital og inntjening.¹⁶⁴ Dette var en viktig foranledning til at et av kriteriene i 4. konsesjonsrunde ble lydende «Dersom søkeren eller en av søkerens tilknyttede bedrifter i noen utstrekning driver annen virksomhet enn petroleumsvirksomhet, er departementet interessert i eventuelle planer eller ideer som selskapet måtte ha med hensyn til etablering i Norge eller samarbeid med norske bedrifter.»¹⁶⁵

Høringsrunden handlet altså i større grad om å legge vekt på paragraf 54 av Kgl. Res. 08.12.1972. For første gang skulle en betingelse om bruk av norske varer og tjenester få en fast og egen plass i utvinningsavtalen, selv om ordlyden tidligere var blitt tatt med i andre, mer spesifikke avtaler med selskapene. Finansdepartementet ønsket å fjerne punktet, da de mente at spørsmålet om å forsterke sammenhengen mellom konsesjonstildeling og etablering av eller samarbeid med annen industrivirksomhet i Norge, burde avklares i Regjeringen før det eventuelt skulle tas opp med søkeren. Forhandlingsavdelingen foreslo å avvise Finansdepartementets forslag, fordi de hevdet at det politiske var ivaretatt, samt at en og at punkt 10 ville uansett behandles «varsomt.»¹⁶⁶ Esso ønsket at valget av vare- og tjenesteleverandører i større grad skulle være basert på fri konkurranse. Kommunaldepartementet la fra sin side inn en anmodning om å utvide punktet om bruk av norske varer og tjenester ved å ta inn hele paragraf 54 fra kgl. Res av 08.12.72 i avtalen, da utkastet til kontoret om bruk av norske varer og tjenester i utgangspunktet besto av én setning: «Departementet kan treffe vedtak til gjennomføring av de bestemmelsene som gjelder om bruk av norske varer og tjenester.» Forhandlingskontoret i Olje- og energidepartementet var imidlertid uenige i Kommunaldepartementets innspill, det var de også når det gjaldt forslaget

¹⁶³ Notat fra Forhandlingsavdelingens om de enkelttest selskapers stilling i 4 runde. 11.12.1978, Da/L0444, ID.

¹⁶⁴ *Aftenposten*, 26.04.1977

¹⁶⁵ 4. konsesjonsrunde. Generelt, mappe III, 1978, Da/L0444, ID.

¹⁶⁶ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, 13.03.1978, Da/L0442, ID.

fra Arbeidsdirektoratet om å slå sammen bestemmelsen om bruk av varer og tjenester med en klausul om inntak av arbeidskraft. Kontoret konkluderte med at bestemmelsen uansett betød at selskapene ville måtte bruke mer norsk arbeidskraft.¹⁶⁷

For Kommunaldepartementet var det hensiktsmessig å ta inn paragrafen i sin helhet fordi det ville gjøre fokuset på bruk av norske varer og tjenester i kommunene mer eksplisitt.¹⁶⁸ Olje- og industridepartementet fungerte imidlertid pragmatisk, som jusprofessor John A. Chandler hevder, og departementet ønsket heller å anta en mer praktisk og fleksibel væremåte overfor selskapene heller enn å skulle opptrå som diktatoriske regelryttere.¹⁶⁹ Det var viktig for departementet å opprettholde en god dialog og kommunikasjon med selskapene, slik at de kunne oppnå tilstrekkelig med goodwill og respekt til å tillate seg å være harde i forhandlingene.

En annen del av avtalen som ble diskutert var et tilleggspunkt under punkt 10 i utkastet, som handlet om organiseringen av petroleumsvirksomheten. Deling av informasjon ser ut til å ha blitt vektlagt i mye større grad enn tidligere. Dette var til dels for å sikre myndighetenes mulighet til å overvåke fremdriften til utbyggingsplanene, men også for lettere å få muligheter til å påvirke selskapene i utbyggingsfasen. Kontoret foreslo å sette inn følgende ordlyd: «rettighetshavernes valg av entreprenør/kontraktør for hele eller større deler av utbyggingsarbeidet er gjenstand for departementets godkjenning»¹⁷⁰. Dette ville ha gitt departementet en mulighet til å stenge entreprenører de hadde hatt dårlige erfaringer med fra tidligere utbyggingsprosjekter ute. Det ga også en mulighet til å styrke norsk næringsliv ved å være mer tilbøyelige til å godkjenne norske virksomheter. Punktet om deling av informasjon ble imidlertid heftig diskutert blant embedsmennene i forhandlingsavdelingen. De resonerte seg frem til at et slikt punkt trolig ville føre til sterk motstand fra de utenlandske oljeselskapene, noe som igjen kunne føre til en svekkelse av departementets forhandlingsposisjon foran fjerde runde.¹⁷¹

Følgende kriterier ble vektlagt fra departementets side:

- Godtakelse av arbeidsprogrammet på vedkomne blokk
- Selskapets forslag m.h.t glideskala for blokken.

¹⁶⁷ Notat fra Forhandlings- og planleggingskontoret til Forhandlingsavdelingen, 25.05.1978, Df/L2141, OED.

¹⁶⁸ Turner, *The Politics of Expertise*, 4.

¹⁶⁹ Chandler, *Petroleum resource management*, 84.

¹⁷⁰ Notat fra Forhandlings- og planleggingskontoret, utkast til standard utvinningstillatelse for fjerde konsesjonsrunde, 25.05.1978, Df/12141, OED.

¹⁷¹ Notat fra Forhandlings- og planleggingskontoret, utkast til standard utvinningstillatelse for fjerde konsesjonsrunde, 25.05.1978, Df/2141, OED.

- Hvilke blokker selskapet har søkt på (populære/mindre populære)
- Selskapets finansielle styrke
- Selskapets teknologiske erfaring og kompetanse
- Forslag om industrisamarbeid og dypvannsteknologi

Det kan synes som om embetsverkets økende kunnskap om og forståelse for aktiviteten på sokkelen i utgangspunktet bidro til å styrke styringsviljen deres, altså i hvilken grad de ønsket å kontrollere aktørene på sokkelen. Dette gjaldt spesielt overfor de utenlandske selskapene. Men engasjementet for bruk av norske varer og tjenester ble etter hvert viktigere enn styringsviljen, og gjorde seg gjeldende i forhandlingene både med de utenlandske og de norske oljeselskapene.

3.6 30/6 - «Sølvblokken»

Blokk 30/6 var en blokk som nesten alle selskapene hadde som førsteprioritet i andre runde av 4. konsesjonsrunde. Det var den desidert høyest vurderte blokken i 4. runde utenom Gullblokken, som ble tatt ut av runden på grunn av ønsket om et norsk trepartssamarbeid.¹⁷² Blokk 30/6 var ansett som en lovende blokk som lett kunne kobles til nærliggende blokker og dermed åpne opp for industrikobling. Selskapene, som nå også ble vurdert på grad av industrisamarbeid og bruk av norske varer og tjenester, fikk kreditt inn i forhandlingsrundene avhengig av hvor villige de var til å føye seg etter statens ønsker.

Til felles med de fleste søkerne i fjerde runde hadde også Hydro Sølvblokken (30/6) i tankene. «I den 4. konsesjonsrunde ser vi Hydro-ansatte det derfor som vesentlig at vårt selskap må bli tildelt operatøransvar på blokker med relativt gode sjanser for drivverdige funn.» Hydro bar på en legitim bekymring for at de ville bli forbigått av andre selskaper, og fryktet for fremtiden til de mange ansatte og den kompetansen selskapet hadde opparbeidet seg.¹⁷³

Et annet selskap som søkte på blokken var den svenske bilprodusenten Volvo. Ved siden av forhandlingene med de utenlandske selskapene foregikk det «hemmelige» samtaler mellom den norske regjeringen og det svenske bilselskapet. Embetsverket ble i mai 1978 informert om planene til regjeringen Nordli om å inngå i et samarbeid med Sverige og Volvo om en andel på

¹⁷² Blokk 30/6 er i dag kjent som Osebergfeltet, og ligger ca. 130 km nordvest for Bergen hvor det er 100 til 160 meter havdyp. <https://factpages.npd.no/nb-no/licence/pageview/all/21220>

¹⁷³ Synspunkter fra Norsk Hydro v/Per k. Vik, Lars P. Hanssen og Hans Mathisen, 28.12.1978, Da /L0444, ID.

norsk sokkel i bytte mot aksjer i Volvo.¹⁷⁴ Avtalen med bilprodusenten ble, da den ble kjent i desember 1978, oppfattet som banebrytende fordi den ble sett på som et gjennombrudd for regjeringens nye industripolitikk. Regjeringen ønsket å bruke Norges petroleumsvirksomhet aktivt som et industripolitisk virkemiddel. Norges nye attraksjonsverdi gjorde det mulig å utnytte petroleumsindustrien til å bytte til seg industrisamarbeid og teknologioverføringer.¹⁷⁵ Avtalen la opp til at det svenske motorselskapet kunne få en sideinngang til forhandlingsrunden hvis avtalen mellom de to landene gikk i havn. Det ville naturlig nok gå på bekostning av de utenlandske selskapenes andel i blokktildelingen. I likhet med de norske oljeselskapene som fikk en andel av blokkene tildelt basert på et politisk ønske om en fornorskning av sokkelen, ville Volvo gjennom selskapet Volvo Petroleum få tilgang på blokkene gjennom et politisk ønske om et svensk-norsk industrisamarbeid.

Embetsverket hadde få eller ingen muligheter til å påvirke avtalen i særlig grad, og måtte forholde seg til hva som politisk ble forhandlet frem i prinsippavtalen mellom de to partene. Men avdelingen hadde sine bemerkninger til hvilke blokker Volvo skulle få, noe som kommer frem i et notat fra forhandlingsavdelingen fra august 1978 som blant annet tok stilling til utgangspunktet i prinsippavtalen mellom partene; «Det er en forutsetning for denne prinsippavtale at Svensk Volvos datterselskap Volvo Petroleum ville komme i betraktning i rimelig utstrekning ved den forestående 4. konsesjonsrunde for lete- og utvinningstillatelse på den norske kontinentalsokkelen.» Avdelingen anbefalte statsråden å ikke tildele Volvo en andel av blokk 30/6 «Sølvblokken», og at den heller burde gå til et norsk selskap med et erfarent utenlandsk selskap som teknisk assistent.¹⁷⁶

Det var to grunner til at avdelingen ikke ønsket å gi Volvo en andel på sølvblokken. Operatøren på en blokk måtte tildeles minst en andel på 25%, og det var lite sannsynlig at et selskap fikk mer enn én av sine tre første prioriterte blokker. Derfor mente avdelingen at en burde tilstrebe at norske selskaper fikk være med i rimelig utstrekning. For det andre kunne selv den minste prosenten utgjøre enorme summer. Et godt eksempel på dette er andelene på Friggfeltet. Det er vanskelig å gjøre en presis verdsettelse av et oljefelt, men på Frigg har det blitt anslått at en blokkandel på 10% og tilhørende investeringer på omtrent 1,8 milliarder i 1978 utgjorde en

¹⁷⁴ Notat fra forhandlingsavdelingen ved Gunnar Gjerde og Ola Wattne til Statsråden, 31.08.78, Df/L2141, OED: Tandstad, «Volvo skulle bli norsk og oljen i Nordsjøen svensk», *Nrk.no*, 28.02.2018: ideen om avtalen hadde sin opprinnelse i en ide som kom fra Volvo- sjefen Pehr G. Gyllenhammar og norske myndigheter viste interesse.

¹⁷⁵ Nielsen, *Forhandlingsøkonomi i petroleumsvirksomheten*, 11-17: Avtalen mellom de to partene gikk ut på at den norske stat og private interesser skulle kjøpe 40% av aksjene i det nye selskapet Svensk-Norsk Volvo AB. Prisen var på 877 millioner kroner. I bytte skulle Volvo få være med på tre blokker i Nordsjøen.

¹⁷⁶ Notat fra forhandlingsavdelingen ved Gunnar Gjerde og Ola Wattne til Statsråden, 31.08.78, Df/L2141, OED.

estimert verdi på om lag 8,4 milliarder kroner. Volvo søkte også på seks andre blokker, og her var avdelingen villig til å gi Volvo en 10% deltagelse på 2 av de 3 blokkene som selskapene og departementet rangerte høyest, som var 30/2 og 30/3. Forslaget fra avdelingen var noe høyere enn hva de andre utenlandske selskapene fikk tilbud om, men svenskene skulle ellers delta på like vilkår som de andre rettighetshaverne.

I avtalen endte Volvo opp med en 10% andel på blokkene 30/2 og 30/3 i tillegg til 2% på blokk 30/6. Politiske hensyn skulle altså trumfe hensynet til de allerede etablerte aktørene på sokkelen. Bruk av norske varer og tjenester var en stor del av avtalen, og avtalen inneholdt generelt en rekke elementer som var fordelaktige for norsk industri. Avtalen ble imidlertid nedstemt av Volvos aksjonærer i januar 1979, og ble av den grunn ikke noe av.¹⁷⁷

Selv om forhandlingsavdelingen anså Statoil som det neste store feltutbygningsselskapet på sokkelen etter Philips, Elf, Mobil og Amoco, var de likevel av den oppfatningen at Statoil ikke burde få operatørskapet på sølvblokken. Det var fordi målsetningen om å få flere integrerte norske oljeselskaper på sokkelen krevde at man fordelte blokkene bredere. Avdelingen ønsket derfor å gi blokken til Hydro. Statoil selv mente at de burde få blokken fordi den var så lovende. I en tid hvor investeringssituasjonen for norske selskaper var relativt laber mente forhandlingsavdelingen at det ville være feil å gi blokken til Statoil som ville måttet utvide staben vesentlig 2-3 år senere for å håndtere den store arbeidsmengden blokken ville skape. Da var det mer naturlig å gi blokken til Hydro, et selskap som hadde behov for flere oppgaver og som hadde en stab og erfaring fra større industriprosjekter.¹⁷⁸

Likevel endte Sølvblokken opp med Statoil som operatør sammen med Elf (13,5%) som teknisk assistent og Mobil (10%). Selv om Mobil hadde møtt på motstand innad i embetsverket, det var et spørsmål om de i det hele tatt skulle få en andel i fjerde runde, presenterte Mobil et interessant prosjekt for embetsverket ved å påta seg forpliktelser på blokken: de skulle kostnadsfritt stille erfaring fra vedlikehold av offshoreinstallasjoner til rådighet, og de skulle utvikle datasystemer som kunne øke sikkerheten og regulariteten i petroleumsutvinning.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Nielsen, *Forhandlingsøkonomi i petroleumsvirksomheten*, 11-17: Frihagen. *Norske varer og tjenester ved oljeutvinning – Preferanse, Industriavtaler og Teknologitvikling*, 12.

¹⁷⁸ Forhandlingsavdelingens notat om de enkelttest selskapers stilling i 4 runde. 11.12.1978, Da/L0444, ID.

¹⁷⁹ 4.konsesjonsrunde. Generelt, 1978, Da/L0442, ID.

3.7 FoU – Forskning og utvikling

Selv om oljeindustrien var kommet godt i gang utover på 1970-tallet, manglet oljeselskapene den avanserte teknologien som var nødvendig for å kunne operere trygt under de krevende forholdene i Nordsjøen. I tråd med de politiske føringene ble det et enormt fokus på å utvikle norsk oljekompetanse. De røffe naturforholdene bidro til å gjøre kravene til sikkerhet og teknologi enda strengere. For å sette dette i kontekst ligger Ekofisk på 70-75 meters dybde, men de nye konsesjonsområdene som ble lyst ut lå på dypvann helt ned til 300 meter og med bølger på over 20 meter. Det oppstod derfor et behov for ny teknologi som gjorde det mulig å operere på de mer utsatte områdene i Nordsjøen.¹⁸⁰

Olje- og energidepartementet diskuterte sammen med Industridepartementet om man burde la det være en betingelse ved tildelingen av dypvannsblokker at oljeselskapene innledet samarbeid med norske forskningsinstitusjoner om dypvannsteknologi.¹⁸¹ Hovedformålet med denne oppgaven er nettopp å undersøke embetsverkets rolle i forbindelse med konsesjonsrundene og i hvilken grad det var avgjørende for hvor delaktige utenlandske selskaper endte opp med å bli på norsk sokkel. Embetsverkets forslag til ulike kriterier for tildeling av blokker var en viktig del av det strategiske arbeidet med å nasjonalisere sokkelen. Ryggvik hevder at Norge, men også Storbritannia møtte på hindringer i form av teknologisk konkurranse fra amerikanske selskaper. Så spørsmålet om hvordan en kunne øke det lokale engasjementet var ikke bare viktig for politikere og departementet, men også for industrien selv. Stortingsmeldingene fra 1970-tallet «knesatte» de utenlandske oljeselskapene til å godta norske myndigheters krav, men det var heller ingen grunn til å la være å komme med egne forslag hvis en fortsatt ønsket å delta på sokkelen. Så lenge utsiktene til nye og store funn på norsk sokkel eksisterte var forskningsavtalene et effektivt insentiv.¹⁸² Meldingen til de utenlandske selskapene som ønsket å delta i fjerde konsesjonsrunde var klar; de selskapene som var villige til å bidra til å fornorske industrien ville høste frukter av dette.¹⁸³

Under fjerde runde ble følgelig forslaget om at selskapene skulle forplikte seg til et mer omfattende samarbeid med norske forskningsinstitusjoner om utvikling av ny, norsk teknologi

¹⁸⁰ Nerheim, Gunnar «Norsk kompetanseoppbygging» i Hanisch & Nerheim, *Norsk olje historie*, 333-402.

¹⁸¹ Notat fra forhandlingskontoret, 11.10.1978. Df/ L2137, OED.

¹⁸² Ryggvik, "A Short History of the Norwegian Oil Industry", 15: Ingulstad, Mats. "Industriens råd.» *I Avhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie*, red. Thomas Brandt, Mats Ingulstad, Eirinn Larsen, Marie Mangset and Vera Schwach, 315-317.

¹⁸³ Ryggvik, "A Short History of the Norwegian Oil Industry", 14-16.

lansert, et forslag som Sejersted omtaler som «et originalt og kraftig grep».¹⁸⁴ Møtene med de ulike selskapene og forhandlingskontoret ofte representert ved Gunnar Gjerde, samt forskjellige representanter fra Statoil og Thorleif Enger fra Norsk Teknisk-Naturvitenskaplige Forskningsråd (NTNF), foregikk mellom desember 1978 og desember 1979. OED tok sikte på å inngå to ulike avtaler om forskning og utvikling med selskapene i 4. runde. Det ble inngått én avtale for selskaper med operatørstatus, og én for de selskapene som påtok seg spesielle oppgaver i forbindelse med forskning og utvikling (FoU). Avtaleteksten slo fast at 50% av forskning og utvikling gjennomført i forbindelse med utbygging av blokkene i 4. konsesjonsrunde måtte foregå i Norge. For de utenlandske selskapene ble det utarbeidet en standardisert rammeavtale.¹⁸⁵ De norske selskapene fikk på sin side fritak fra å inngå slike avtaler. Rammeavtalen skulle inngås mellom departementet og de respektive utenlandske oljeselskapene, og det var NTNF som fikk oppdraget med å lede utviklingssamarbeidet mellom oljeselskapene, norsk industri og forskningsinstitutter som en slags koordinator. Selskapenes 50% forpliktelse skulle ses uavhengig av de øvrige forpliktelsene selskapene påtok seg ved tildelingen av lisenser i 4. konsesjonsrunde.¹⁸⁶

«Philips, Petrofina, and Agip hereby declare a willingness to cooperate with Norwegian organizations to develop new technology for activity in deeper water in the event that one or more new production licenses are awarded to Philips, Petrofina and Agip.»¹⁸⁷

Philips leverte en liste med 21 forslag til forhandlings- og planleggingskontoret i desember 1978. Selskapet, sammen med Agip og Petrofina, erklærte sin vilje til å samarbeide med norske organisasjoner for å utvikle dypvannsteknologi, og de ønsket fortrinnsvis å samarbeide med forskningsinstitusjoner. Det dårlige været i Nordsjøen gjør at det trengs det mye og regelmessig inspeksjon av installasjonene, arbeid som både er dyrt og til dels risikofylt. Det fantes følgelig et behov for fjernstyrte teknologiske løsninger. Statoil fikk også mulighet til å påvirke hva slags teknologiutvikling de ønsket at disse samarbeidsavtalene skulle føre til. I et brev sendt til byråsjef Gunnar Gjerde i desember 1978 konkretiserte de hvilke problemer de opplevde at det var ønskelig og nødvendig å gjøre noe med, og la ved en rangering av de utenlandske selskapene

¹⁸⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i*, 46.

¹⁸⁵ Forskning og utvikling 4. runde, 1978, Df/L2140, OED.

¹⁸⁶ Brandt mfler., i *Avhengig av forskning* (Oslo: Fagbokforlaget, 2019), 315-317.

¹⁸⁷ Brev fra Philips Petroleum til OED, ang. Fjerde konsesjonsrunde, 04.12.1978, Df/L2140, OED.

de mente hadde evne, vilje, ressurser og kapasitet til å bidra i et slikt utviklings samarbeid. Esso tronet øverst på listen, sammen med BP og Mobil. På en sjetteste- og sisteplass lå Philips.¹⁸⁸

I august 1979 ga Mobil uttrykk for at selskapet var innstilt på å engasjere seg i betydelig FoU-virksomhet i Norge, men at de var mer mottakelige for en intensjonsavtale enn en rammeavtale som departementet hadde gått inn for. Gjerde gjorde det imidlertid klart for Mobil at en foretrakk å inngå en rammeavtale. Utgangspunktet for «bekymringen» fra Mobil var at de fryktet at det ville bli vanskelig å samkjøre deltakerne tilknyttet virksomhet på Statfjordfeltet, spesielt med deltakere fra Storbritannia og deres vilkår for deltakelse fra britisk side. Der Mobil var usikre på selve avtaleformen, var Shell mer skeptiske til selve definisjonen av FoU. De hevdet at FoU kunne tolkes i en vid forstand, blant annet mente de at avtalepunktet om mulighetsstudier, noe operatøren uansett er nødt til å gjøre i forbindelse med en utbygging, var noe de kunne føre opp på 50%-kvoten. Gjerde presiserte imidlertid ovenfor selskapet i møtet at slike mulighetsstudier for utvikling eller kommersialisering ikke ansåes som FoU.¹⁸⁹

Et ønske fra embetsverket, men også forskningsinstitusjonene, var at selskapene skulle dele informasjon og forskning. Felles for noen av de utenlandske oljeselskapene var at de var uenige i avtalens artikkel fire og fem. Artikkel 4 tilsa at selskapene forpliktet seg til å dele informasjon med tilknyttede selskap, det vil si at selskapene måtte opprette egne styrever for FoU som kunne samarbeide med andre selskaper. Mobil anførte at relevant informasjon ofte var lisensiert og følgelig taushetsbelagt i USA, og dermed ikke kunne frigis uten videre. Fra departementets side ble det presisert at artikkel fire kun var ment for å *legge til rette* for informasjonsdeling. Artikkel fem om innovasjon og lisenser handlet om å gi norske forskningsinstitusjoner og/eller industri frihet til å benytte nyvinninger som oppsto i forsknings- og utviklings samarbeidet. Shell, Mobil og Amoco ga klar beskjed om at de ikke ville godta en slik avtale. Det står for eksempel i et referat fra et møte med Shell at de ikke kunne la norske selskaper få en slik økonomisk gevinst, siden den kostnadskrevene og risikable første fasen av slike prosjekter ville bli finansiert av de utenlandske oljeselskapene.¹⁹⁰ Shell mente at det var urimelig at de skulle ta all utviklingsrisikoen uten å kunne patentere teknologien som ble utviklet. Selskapet var tydelige på at dette kravet burde ha kommet frem tidligere i drøftingene. Det var heller ikke praksis i andre land å ha et slikt vilkår.

¹⁸⁸ Brev fra Philips Petroleum til OED, ang. Fjerde konsesjonsrunde, 04.12.1978, Df/L2140, OED.

¹⁸⁹ Referat fra Forhandlingskontorets møte med Norske Shell om forskning og utvikling, 09.08.1979, og referat fra Forhandlingskontorets møte med Mobil om forskning og utvikling, 14.08.1979, Df/L2140, OED.

¹⁹⁰ Referat fra Forhandlingskontorets møte med Mobil om forskning og utvikling, 14.08.1979, Df/L2140, OED.

Statoil var enig i de utenlandske selskaperes misnøye over artikkel fire og fem. Statoil mente at departementet ikke burde legge vekt på at forslaget om forskning skulle oppfattes som «tvungen forskning». Embetsverket derimot nedskalerte dramaet, spesielt Gjerde. Departementet var ute etter å skape et fleksibelt system, ikke å subsidiere norsk industri med verdifull informasjon fra de utenlandske selskapene.¹⁹¹ På grunn av selskaperes misnøye over artikkelen, ble den omformet til å inneholde en mulighet for reservasjonsadgangs.

Det må legges til at selv om forskning og utvikling ikke er en del av begrepet *norske varer og tjenester*, så var det en måte for embetsverket å engasjere de utenlandske oljeselskapene til å involvere seg i norske forsknings- og industrimiljøer på, og dermed benytte seg av allerede etablerte norske bedrifter. Det henger sammen med bruk av norske varer og tjenester som et helhetlig utgangspunkt i de ti oljebud. Fokuset på teknologiutvikling gjorde det mulig å bygge ut stadig mer krevende og komplekse felt, noe som gjenspeiles i valget av blokker i forbindelse med konsesjonsrunden. Dessuten oppfattes embetsverket til å ha vært av den oppfatning at Norge fremdeles var avhengige av kompetansen til de utenlandske selskapene. Forsknings samarbeidet med de utenlandske selskapene var interessant i betydningen av overføring av teknologi, og dermed en styrking av norsk oljeindustri.¹⁹²

3.8 Delkonklusjon

Den fjerde konsesjonsrunden representerte stabilitet og kontinuitet. Staten hadde nå klart å legge et godt grunnlag for å gjøre Norge til en sterkere oljenasjon. Diskusjonene rundt FoU-avtalene, spesielt artikkel fem om å dele informasjon og forskning, viser at norske myndigheter satte de utenlandske selskapene i en vanskelig situasjon. Men de viser også at selskapene ikke uten videre var villige til å føye seg etter norske myndigheters krav i konsesjonsrundene, noe som står i kontrast til inntrykket som ble gitt av Manshaus og Wattne under et felles intervju i februar. En kan se en tydelig endring i møterefelatene fra departementet i at de i langt større grad begynte å ta hensyn til hva selskapene har bidratt med tidligere, og hva man kunne forvente at de skulle ta av ansvar for når det gjaldt utviklingen av oljerelatert industri langs kysten. De forskjellige tilbudene som selskapene leverte til departementet, viste at det fortsatt var stor interesse for norsk sokkel.

¹⁹¹ Referat fra Forhandlingskontorets møte med Amoco om forskning og utvikling, 09.08.1979, Df/L2140, OED.

¹⁹² Intervju med Gunnar Gjerde, 01.02.2021.

Selskapenes forslag til FoU- og industrisamarbeider ble tatt med i helhetsvurderingen, noe som la opp til bruk av skjønn fra embetsverket som hadde oppgaven med å vurdere hvilke forslag som var best egnet til å oppnå målet om å bygge en norsk leverandørindustri. Det ble altså opprettet en ny tilleggsfaktor ved siden av arbeidsprogram, statsdeltagelse og kunnskap og erfaring.

4 Femte konsesjonsrunde, 1979–1981

Slutten på 1970-tallet nærmet seg da 5. konsesjonsrunde ble utlyst. Embetsverket hadde vært gjennom store endringer de foregående åtte-ni årene, og reisen fra det lille oljekontoret i regjeringskvartalets Y-blokk over til et eget departement reflekterte en utvikling i forvaltningen som stod i stil med den økende aktiviteten på norsk sokkel. Selv om kompetansen, vurderingene og arbeidsmåtene hadde endret seg fremsto fortsatt embetsverket som en stabil og samlet enhet. Det bestod av den samme arbeidsgruppen som hadde blitt ansatt på starten av tiåret, men nå med flere nye tilskudd til staben.

I femte konsesjonsrunde skulle de første blokkene nord for 62. breddegrad deles ut fordelt på tre utdelinger. Oljeleting i disse områdene skapte mye engasjement, blant annet ble Haltenbanken og Tromsøflaket gjenstand for mye diskusjon og følelser omkring prøveboring i Nord-Norge. I større grad enn tidligere skulle nå miljøvern hensyn bli tatt til følge, og embetsverket fikk flere aktører å forholde seg til enn tidligere. Overfor de utenlandske oljeselskapene var hovedkriteriene for departementets søknadsvurdering gjennomgående de samme som under fjerde runde, men denne gangen la de større vekt på «søkerens virksomhet hittil på den norske kontinental sokkel, herunder i hvilken utstrekning søkeren hittil har gjort bruk av norske varer og tjenester.»¹⁹³ Runden representerte også at Norge var blitt en stabil oljenasjon, med mer omfattende og til dels kreativ bruk av fjerde konsesjonsrundes nye kriterier om industrisamarbeid og felles FoU. Femte konsesjonsrunde gav også nordmenn en dramatisk påminner om risikoene ved oljeutvinning, da Alexander Kielland-plattformen veltet i en katastrofal ulykke i mars 1980. Denne ulykken er imidlertid utenfor denne oppgavens tema.

Kapittel 5 konsentrerer seg om embetsverkets tildeling av de tre første blokkene i 5. konsesjonsrunde, og i den forbindelse de utenlandske oljeselskapenes rolle og betydning i forbindelse med utbyggingen nord for 62. breddegrad. Kapittelet setter søkelys på de utenlandske selskapers bruk av norske varer og tjenester, og om denne utviklet seg til å bli viktigere i vurderingene av selskapene enn den hadde vært i de foregående konsesjonsrundene.

¹⁹³ Pressemelding, 18.01.1980, Df/L2146, OED.

4.1 Første tildeling nord for 62. breddegrad

Da regjeringen Bratteli la frem St. meld. nr. 25 i 1974 var ønsket om utvidelse av letevirksomheten nord for 62. breddegrad dypt forankret i det politiske hensynet om lokal spredning av oljevirksomheten.¹⁹⁴ Veien til oljeboring i nord kan ses på som en langdryg affære. Det hadde vært snakk om en utvidelse av oljeindustrien nord for breddegraden allerede mot slutten av 1960-tallet. I 1971 hadde det vært lagt opp til en oljeleting nordover, og det niende budet i *De ti oljebud* sier at «nord for 62. breddegrad velges et aktivitetsmønster som tilfredsstillende de særlige samfunnspolitiske forhold som knytter seg til landsdelen».¹⁹⁵ Men både politikere, embetsmenn og oljeselskapene var klare over at de røffe og kompliserte forholdene på sokkelen kunne gjøre det krevende å operere der.¹⁹⁶

Utover våren 1977 begynte departementet igjen å snakke om en tildeling nordover i løpet av 4. konsesjonsrunde, men den 22. april 1977 skjedde en katastrofal ulykke på Ekofiskfeltet. Utblåsningen fra plattformen Bravo – Ekofisk B var den første ukontrollerte utblåsningen på norsk sokkel og helte kaldt vann i årene til mange av de som mente at norsk oljeindustri var klar for å ta det neste skrittet inn i oljealderen. Konsekvensen av ulykken var at den planlagte prøveboringen i nord ble utsatt, og planene om å tildele lisenser nord for den 62. breddegrad ble flyttet til 5. konsesjonsrunde.¹⁹⁷ Under den fjerde konsesjonsrunden og i kjølvannet av ulykken på Ekofisk oppstod det en diskusjon blant opposisjonspolitikere om man i det hele tatt skulle dele ut lisenser i nordområdene.¹⁹⁸

Motstanderne mot å dele ut disse lisensene mente at sikkerhetsberedskapen på norske oljeinstallasjoner slett ikke var tilfredsstillende nok til å drive virksomhet så langt nord. Men de nye lisenskravene i 4. konsesjonsrunde om at selskapene skulle bidra til forskning og utvikling bidro til at forskningen på teknologiske løsninger på disse problemene var godt i gang. Dette la til rette for at en kunne gi lisens for en prøveboring i nord i løpet av 5. konsesjonsrunde, og at de første hullene kunne bores i løpet av våren 1980.

Det var ikke bare sikkerhetsberedskapen som hadde skapt debatt, det oppsto også misnøye blant fiskere om oljenæringens inntreden i nord. De var bekymret for gjentakende ukontrollerte

¹⁹⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 33-38.

¹⁹⁵ *Norgeshistorie.no* «De ti oljebud», 23.10.2018. <https://www.norgeshistorie.no/kilder/oljealder-og-overflod/K1905-de-ti-oljebud.html>

¹⁹⁶ Rommetvedt, «Oljeleting nord for 62 breddegrad», 46-49.

¹⁹⁷ Dæhlin mfl., *Olje og energi i ti år*, 50-51.

¹⁹⁸ *Aftenposten*, onsdag 26. januar og 26. april, 1977.

utblåsninger, og fryktet at oljeindustrien ville ødelegge for miljøet og fisket.¹⁹⁹ Departementet skred imidlertid frem med sine planer. «I departementet tok vi det relativt med ro. Vi kjente fiskerne som seriøse og sindige mennesker, harde i forhandlinger, men lovlydige borgere. Norsk Rikskringkasting var imidlertid på plass i leiet etter skøyte i håp om konfrontasjon» skriver Dæhlin om situasjonen med fiskerne og fiskerforbundet.²⁰⁰

Frem til 1979/80 var det bare Oljedirektoratet (OD) som hadde aktivitet i disse områdene i form av seismiske undersøkelser, det var ikke tillatt å bore etter olje der. Knut Dæhlin, daværende ekspedisjonssjef i OED, beskriver en parallell situasjon der oljeindustrien drev produksjon sør for breddegraden mens OD holdt på med forskning på den nordlige siden. Det hadde hele tiden ligget i kortene at man på sikt skulle åpne for oljeleting ovenfor 62. breddegrad, men den dype og røffe Nordsjøen hadde satt en midlertidig stopper for fremdriften fordi en manglet teknologien som var nødvendig for å drive med oljeleting der.²⁰¹ Men oljeleting i nord engasjerte stort, og i en «markering av enighet» mellom Arbeiderpartiet og Høyre gikk de to styringspartiene sammen om en uttalelse om å starte prøveboringen så snart det var praktisk mulig. Begrunnelsen for uttalelsen var både et ønske om å få best mulig kjennskap til de potensielle petroleumsressursene i dette området, men også distriktspolitiske hensyn.²⁰²

En av tankene bak maktfordelingen mellom OD og OED var at man trodde det ville være lettere å unngå interessekonflikter siden selskapene så det som lettere å dele viktig informasjon med direktoratet enn departementet eller et statlig oljeselskap. Søknadene, og det tilhørende informasjonsgrunnlaget fra selskapene, førte derfor til at OD raskt bygget opp solid kompetanse på sokkelen.²⁰³ Ideer som lå til grunn for disse endringene var erkjennelsen av at interessekonflikter kunne oppstå. For eksempel kunne det oppstå situasjoner der den samme regulatoren hadde ansvaret for sikkerhet, men også for å oppmuntre til utforskning. Dessuten hadde det vokst frem en forståelse om at det krevdes spesialistkompetanse hos myndighetene når det gjelder olje og gassaktiviteter.²⁰⁴

¹⁹⁹ Midtun, "Konsesjonspolitikken på norsk sokkel", 16.

²⁰⁰ Dæhlin i *Olje og energi i ti år*, 50-51.

²⁰¹ 5. Konsesjonsrunde Nord for 62 breddegrad, 1979-1980, Df/L2146, OED: OD hadde et enestående utgangspunkt til å bygge opp kompetansebasen sin da endringen for den statlige styringen av oljevirkksomheten ble iverksatt i 1972. De utenlandske oljeselskapene hadde gjennom utvinningsavtalene forpliktet seg til å gi fra seg verdifull geologisk og teknisk informasjon. I tillegg hadde selskapene gjennom utbyggingsavtalen forpliktet seg til et gitt antall prøveboringer, som de igjen var forpliktet til å utlevere informasjon om resultatene av.

²⁰² Rommetvedt, «Oljeleting nord for 62 breddegrad: Tilbakeblikk på en lang beslutningsprosess», 56.

²⁰³ Ryggvik, *Til Siste Dråpe*, 97-99.

Chandler, *Petroleum resource management*, 66-70: Intervju med Karl-Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.21, Manshaus har forklart gjennom intervjuene at det viktigste for hans del var at selskapene skulle kunne skille mellom direktoratet og departementet.

4.2 Vurderinger av de utenlandske oljeselskapene

Oljeselskapenes interesse for blokkene var i overensstemmelse med Oljedirektoratets (OD) blokk rangering til OED. OD leverte en rapport over hvilke selskaper de vurderte på bakgrunn av kunnskap og ressursutnyttelse på norsk sokkel til departementet i september 1979. Rapporten delte selskapene som hadde søkt 5. runde inn i tre grupper – «Mest ønskelig», «Akseptabel» og «Ikke ønskelig». Flere velkjente og godt etablerte oljeselskaper havnet i kategorien «Ikke ønskelig», deriblant Philips, Getty, Hispanoil og Norsk Hydro. Rangeringen var basert på hvem som hadde bevist sin kapasitet, eventuelt sine mangler, i Nordsjøen siden starten, samt tidligere innhentede opplysninger om behandling av forventet trykk og gassproblemer i nord. Hydro havnet på «Ikke ønskelig»-listen fordi selskapet hadde 10 brønner på samvittigheten der det hadde oppstått problemer ved hver eneste av boringene. De ble følgelig rangert bak Saga, som fikk statusen «Akseptabel». Saga hadde operert sine brønner uten større problemer. Et annet forhold selskapene ble målt på var deres vilje til å utlevere diverse sentral informasjon, for eksempel data om trykkforhold og formasjonstester. Blant selskapene som ble rangert «mest ønskelig» av direktoratet var blant annet BP, Esso, Mobil og Elf.²⁰⁵

Embetsverket hadde nå fått en langt bedre forståelse for utfordringene operatørene sto overfor, og de resonnererte at når selv de kapitalsterke, erfarne utenlandske oljeselskapene hadde problemer kunne man spørre seg om de norske oljeselskapene ville makte utfordringene som fulgte med å drive nord for 62. breddegrad. Alle selskapene som ble vurdert som «Mest ønskelig» kvalifiserte seg for oppgaver som operatør eller teknisk assistent for boring i nord ut ifra OD sitt ståsted.

Kriteriene selskapene ble stilt overfor fra departementets side var blant annet hvor stor glideskala søkeren kunne tilby, i hvilken utstrekning søkeren bidro til å styrke norsk økonomi, industriell vekst, forskningsmiljø og sysselsetting, og søkerens virksomhet så langt på den norske kontinentalsokkelen, herunder i hvilken utstrekning søkeren hittil hadde benyttet seg av norske varer og tjenester. I arbeidsnotatene forhandlingsavdelingen utarbeidet over de ulike selskapene som sendte inn søknader til 5. konsesjonsrunde ble det i litt større grad enn tidligere lagt vekt på bruk av norsk varer og tjenester, og selskapene som markerte seg positivt her fikk en form for kreditt inn mot tildelingsbeslutningene.²⁰⁶

²⁰⁵ Oljedirektoratet og Forhandlingsavdelingen, vurdering av Selskap Basert på Reservoarteknisk Kunnskap og Holdning til ressursutnyttelse, 05.09.1979, Df/L2146, OED.

²⁰⁶ Pressemelding, 18.01.1980, Df/L2146, OED.

Fokuset på industriavtaler, forskning og utvikling samt bruk av norske varer og tjenester var godt inkorporert i innbydelsen til femte konsesjonsrunde som departementet sendte ut til selskapene. Selv om det ikke ble fremmet som et direkte krav var «departementet interessert i de opplysningene om eventuelle planer eller ideer selskaper måtte ha med hensyn til etablering i Norge og samarbeid med norske bedrifter, herunder oppdrag som fremmer avsetningsmuligheter for norsk næringsliv».²⁰⁷ Dette reiser et interessant spørsmål om hvorfor Norge fortsatt var såpass attraktivt for de utenlandske oljeselskapene når myndighetene selv etter fire konsesjonsrunder stilte så strenge krav til deltagelse. Dette har flere forklaringer. For det første hadde oljeprisen steget siden de globale politiske sjokkene under den arabisk-israelske krigen i 1973-74 og den iranske revolusjonen i 1978-79, dette skriver Ryggvik var viktig for «styrkeforholdet» mellom Norge og de utenlandske oljeselskapene. For det andre fremsto Norge som et tryggere, politisk og økonomisk stabilt område for de utenlandske oljeselskapene enn de turbulente regimene i Midtøsten. Dette styrket forhandlingsposisjonen til departementet ytterligere.²⁰⁸

4.3 “Enig i opplegget”

Hvis det skulle være mulig for oljeselskapene å sette i gang prøveboring i nord i løpet av våren 1980, var forhandlingsavdelingen avhengig av at de første tildelingene ble gjennomført helt i starten av samme år. Fjerde runde hadde handlet om å sikre mer norsk tilstedeværelse på sokkelen gjennom å gi norske selskaper flere operatørroller. Nytt for femte runde var at fiskeres ønsker og geologiske hensyn i Troms- og Finnmarkområdet skulle få implikasjoner for tildelingspolitikken i 5. runde. Fra det geologiske synspunktet (fremmet av Oljedirektoratet), var det hensiktsmessig å tildele 8-10 av de 26 blokkene som var lyst ut. Bakgrunnen for ønsket fra OD var knyttet til risikoen ved å tildele for få blokker. Hvis det skulle vise seg at blokkene ikke var drivverdige ville det kunne få økonomiske konsekvenser for selskapene.²⁰⁹

Konsesjonsmønsteret sør for 62. breddegrad var basert på Statoils 50% og at Hydro og Saga deltok sammen med de utenlandske selskapene. Leteutgiftene til Statoil ble normalt dekket av andre selskaper, og den daglige virksomheten på sokkelen ble utført av de tre norske selskapene

²⁰⁷ Konsesjonsvilkårene for 5. runde, Df/L2145, OED.

²⁰⁸ Ryggvik, "Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale," i *Oljevirksomheten som teknologitvillingsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, red. Olsen & Sejersted, 27.

²⁰⁹ Notat til Statsråden fra Forhandlingsavdelingen, 10.09.79, Df/L2146, OED.

sammen med de utenlandske. I de tilfellene der norske selskaper var operatører hadde de et utenlandsk selskap som teknisk assistent. Innad i forhandlings- og planleggingskontoret ble det derfor stilt spørsmål ved hvilken rolle de utenlandske oljeselskapene ville spille nordpå, siden de norske oljeselskapene var tiltenkt operatørfunksjoner og Statoil fremdeles skulle ha 50% av rettighetene på alle lisensene som skulle tildeles.²¹⁰

Ved utgangen av august 1979 var forhandlingsavdelingen i Forhandlings- og planleggingskontoret ferdig med første forhandlingsrunde til femte konsesjonsrunde, der 27 selskaper hadde søkt. Det var avdelingen som hadde foreslått å dele opp konsesjonsrunden og først dele ut tre blokker, fordi en var under tidspress for å komme i gang med prøveboring i løpet av våren 1980. Blant spørsmålene som ble reist av avdelingen var hvilken rolle de norske selskapene skulle spille og hvor mange blokker som skulle deles ut. Forhandlingsavdelingen mente at det burde åpnes opp for å dele ut 5-7 blokker til i løpet av våren 1980 innen prøveboringene startet på de tre første blokkene. I marginen på notatet fra forhandlingsavdelingen til statsråd Bjartmar Gjerde har statsråden skrevet «Enig i opplegget», men han var uenig i antallet blokker som skulle deles ut senere. Uenighetene preget også diskusjonene om hvorvidt det skulle være norske operatører på alle de tre blokkene.²¹¹

Et aktuelt spørsmål var hvorvidt virksomheten nord for 62. breddegrad var så spesiell at en burde gi de norske selskapene en særstilling i forhold til de utenlandske selskapene. Det ville i så fall begrense valgmulighetene med hensyn til tildelingsstrategien. Derfor foreslo avdelingen å sikre fremdrift ved å tildele de norske operatørstatus, men med en spesiell klausul som sa at departementet forbeholdt seg retten til å vurdere at en teknisk assistent kunne overta operatørrollen allerede fra letefasen. Med et slikt fleksibelt opplegg ville det være mulig å tildele flere blokker samtidig, og med norske operatører på samtlige. Selskapene som fikk status som teknisk assistent ville på sin side få en viktigere oppgave enn det som hadde vært normen tidligere, på grunn av de uforutsigbare forholdene nordpå.²¹²

Verken i St. meld. nr. 91 (1975-76) eller 57 (1978-79) var det nevnt noe om at det kun skulle være norske operatører nord for 62. breddegrad. Men under behandlingen av St. meld. 91 i Stortinget ble det trukket frem fra politisk hold at «De [utenlandske selskapene] vil imidlertid

²¹⁰ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, 22.05.1979, Df/L2146, OED.

²¹¹ Notat til Statsråden fra Forhandlingsavdelingen, 10.09.79, Df/L2146, OED.

²¹² Notat til Statsråden fra Forhandlingsavdelingen, 10.09.79, Df/L2146, OED.

ikke få status som operatør. Det skal være forbeholdt de norske selskapene». Og forbindelse med fremleggelsen av meldingen ble det utarbeidet et regjeringsnotat datert 02.04.1979 som slo fast at departementet utelukkende skulle gi operatørfunksjoner til norske selskaper. Forhandlingskontoret trakk dermed en konklusjon om at det på Troms I, en av de tre første blokkene, bare var snakk om å benytte seg av norske operatører.

Kapasitetsmessig var det fullt mulig å argumentere mot forslaget om kun å bruke norske operatører, det kunne for eksempel tenkes at noen av de tre etablerte, norske selskapene ikke hadde kapasitet til å påta seg (nye) operatøroller. Det ble derfor foreslått følgende fra forhandlingskontoret: Saga, Hydro og Statoil skulle tildeles operatørskapet på de tre første blokkene. På de øvrige blokkene, som man så for seg å tildele en gang på vinteren 1980/81, skulle en også tilstrebe å oppnevne norske operatører, men der skulle den overnevnte klausulen gjelde. I praksis forbeholdt departementet seg da retten til å vurdere om en teknisk assistent skulle overta operatøransvaret dersom den norske operatøren ikke hadde kapasitet til å starte boringen til fastsatt tid.²¹³

OED og Industridepartementet (ID) hadde løpende møtevirksomhet gjennom 1979 om fremdriften av blokktildelingen. ID engasjerte seg i konsesjonsrunden fordi deler av petroleumsvirksomheten lå under departementet gjennom blant annet leverandørindustrien, og de ble derfor tatt med i forberedelsene til konsesjonsrunden. Representantene for de to departementene trakk frem hvem de mente var mest lovende av de utenlandske selskapene, og det ble diskutert hvilken rolle (teknisk assistent eller vanlig deltaker) de eventuelt burde få ved tildelingen. I møtoreferatet uttrykker departementene stor interesse knyttet til selskapenes bruk av industriavtaler og forskning og utvikling. Esso, Conoco og Elf var selskapene som ble trukket frem i forbindelse med FoU. Byråsjef Tore Sandvold fra OED påpekte at Esso for eksempel var villige til å gjennomføre «hele pakken», altså å godta OED sine krav, hvis de fikk en 25-30% andel på en blokk.²¹⁴ Prosentandelen selskapene skulle tildeles var gjenstand for en langvarig diskusjon gjennom hele 1979. Området en var på vei inn var krevende og kostbart, og det var derfor viktig å sørge for at de utenlandske selskapene, som sto for mesteparten av utbyggingskostnadene, ville få en passende kompensasjon for risikoen de påtok seg. Størrelsen

²¹³ Notat til Statsråden fra Forhandlingsavdelingen, 10.09.79, Df/L2146, OED.

²¹⁴ Forhandlingskontoret, møtoreferat fra møte mellom Industridepartementet og Olje- og energidepartementet, 22.10.79, Df/L2146, OED.

på prosentandelen ble da en viktig gulrot embetsverket kunne vifte foran selskapene, men også en viktig sikkerhetsmekanisme.²¹⁵

I et møte mellom OED og ID i oktober 1979 orienterte førstnevntes ekspedisjonssjef Knut Dæhlin møtedeltakerne om fremdriften i 5. runde, og at statsråd Bjartmar Gjerde ønsket å stå fritt med hensyn til tildelingen av blokker utover de tre første som var planlagt våren 1980. Videre forklarte han at det i tillegg til en norsk operatør og en teknisk assistent nå ville være aktuelt med noen flere deltakere på en blokk (maks. fem inkl. Statoil). Normal praksis i de fire foregående rundene hadde vært at 2–3 selskaper deltok på hver blokk. Men fordi området nord for 62. breddegrad var av en så krevende karakter vurderte blant andre førstekonsulent Ole Anders Lindseth i forhandlingsavdelingen det som nødvendig at flere andeler i blokkene burde deles ut, altså at antall deltakere burde økes fra 2–3 til 5 deltagere, inkludert Statoil med sin bestemte andel.²¹⁶

Blokktildelingen var ikke bare viktig for å sikre tilstrekkelig med kompetanse på sokkelen. Sammensetningen på blokkene skapte også et kontrollsystem for embetsverket, fordi med Statoils 50 prosent fungerte de andre selskapenes prosentandeler som en motvekt til statsselskapet i viktige beslutninger, for eksempel valg av leverandører eller driftsmessige avgjørelser på blokken/konsesjonen. På folkemunne innad i embetsverket ble konstallasjonen av selskapene omtalte som «tvangsekteskap». Gunnar Gjerde kommenterte at «[jeg] synes vi burde beholde 2 eller 3 selskaper om gangen.» Det var også Manshaus enig i.²¹⁷

Uenigheten innad i embetsverker rundt valg av antall deltakere handlet om at selskapene viste større interesse for arbeidet på blokkene hvis de ble tildelt større andeler, men de krevende forholdene nord for 62. breddegrad veide opp.²¹⁸ Konstallasjonen av blokker varierte fra land til land som benyttet seg av blokksystemet. Et eksempel på en konstallasjon er at det bare var ett selskap som fikk operatørselskapet men med flere finansielle bidragsytere i bakhånd, ingen *checks and balances*.²¹⁹ Grunnen til at en ikke anså dette som et tilstrekkelig handlingsmåte for norsk sokkel var nettopp det at man ønsket å spre risikoen for arbeidet ved å engasjere selskapene aktivt, og da var det kun relevant med oljeselskaper, ikke finansielle bidragsytere.²²⁰

²¹⁵ Møte med Statoil, Oljedirektoratet og forhandlingsavdelingen, 26.02.1979, Df/L2146, OED.

²¹⁶ Intervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.21

²¹⁷ Notat fra Forhandlingskontoret, Stemmeregler ved 5. konsesjonsrunde, 14.01.80, Df/L2146, OED.

²¹⁸ Intervju med Karl-Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.21.

²¹⁹ Intervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.21.

²²⁰ Intervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.21.

Dette var et viktig poeng for embetsverket i tildelingen av andeler på blokkene, men også for å sikre at det var kvalifiserte og erfarne aktører på sokkelen.

4.4 Forskning- og industrisamarbeid

Arbeiderpartiet, som satt med regjeringsmakten gjennom stort sett hele 1970-tallet, hadde en holdning til oljepolitiske spørsmål som i stor grad handlet om å la Statoil sitte i førersetet. Da utdelingen av Gullblokken i fjerde runde ble diskutert, var det flere sentralt i partiet som ønsket at det norske statseide selskapet skulle sitte igjen med en 100 prosent andel på blokken. Ryggvik, som har skrevet et kapittel om norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale i *Oljevirkksomheten som teknologiutviklingsprosjekt*, skriver at embedsmennene i OED hadde en annen holdning enn stortingspolitikere i Arbeiderpartiet. Embedsmennene var mer opptatt av å ivareta de utenlandske selskapene, siden de mente at disse fremdeles ville spille en viktig rolle på norsk sokkel. Selv om norske selskaper utviklet seg og ble konkurransedyktige ville Norge ha stort utbytte av å skape et attraktivt marked for de utenlandske selskapene på norsk sokkel.²²¹ Hvis ikke teknologien ble utviklet i Norge ville den ha blitt utviklet i Mexicogolfen eller i Alaska, sa førstekonsulent Lindseth om avtalene og kriteriene som ble stilt ovenfor selskapene. «Det var viktig å ha de på sokkelen.»²²²

De utenlandske oljeselskapene forpliktet seg til å iverksette forsknings- og utviklingsarbeid med en samlet verdi på over 500 millioner kroner. Departementet understreket overfor selskapene at realiseringen av industriprosjektene måtte foregå uavhengig av enkeltvise konsesjonstildelinger. I en pressemelding i forbindelse med utnevningen av operatører på de tre første blokkene i 5. runde ble det informert om at oljeselskapene jobbet med en rekke sideprosjekter. Industrisamarbeidene skulle være en kontinuerlig prosess, og prosjektene skulle ikke være knyttet opp mot spesifikke blokker eller tildelinger.

Forhandlingsavdelingen var av den oppfatning av at de utenlandske selskapene hadde vist stor velvilje til å finne frem til samarbeidsprosjekter med norske bedrifter og industri som var relevant for distriktene i nord, men evnen til å komme frem til «konkrete forslag i så måte har foreløpig vært liten. Man håper likevel at man i løpet av høsten skal finne frem til noen konkrete

²²¹ Ryggvik, "Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale," i *Oljevirkksomheten som teknologiutviklingsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinental sokkel*, red. Olsen & Sejersted, 51: Stortingspolitikeren Ryggvik sikter til er Sigbjørn Johnsen, «Statoil må bli det eneste selskapet som på tar seg lete- og utvinningsoppgaver i Nordsjøen.»

²²² Intervju med Ole Anders Lindseth. 23.04.21.

prosjekter hvor det inngås samarbeid mellom de utenlandske oljeselskapene og nordnorske bedrifter.»²²³

Et av industrisamarbeidene i 5. runde var Amocos initiativ til å starte et nordnorsk ingeniørselskap sammen med Bodø Mekaniske Verksted. Tilsynelatende var hele prosjektet med industriavtalene et funksjonelt samt et godt og velment prosjekt som ble satt i gang. I tillegg til ingeniørselskapet ønsket Amoco sammen med Olfo Slip, plastindustrien og Hammerfest kommune å opprette et samarbeid for å etablere en industri som kunne produsere frysekonteinere til bruk i den nordnorske fiske- og kjøttindustrien. Dette var et klart tegn på at samarbeidsprosjektene flyttet seg ut av den ordinære oljeindustrien og over til mer kreative prosjekter som ikke nødvendigvis hadde noen forbindelse til oljeindustrien.

Elf foreslo for eksempel å opprette et markedsføringselskap for produkter fra fiskeoppdrettsanlegg beregnet på det kontinentale markedet, fordi Elf allerede hadde selskaper som var etablert innenfor dette området. Det franske oljeselskapet ønsket, i tillegg til et markedsføringselskap, å opprette et samarbeidsselskap for utvikling, produksjon og markedsføring av såkalte beskyttende aminosyrer og veterinærmedisiner. Produksjonen skulle basere seg på Peter Möllers patenter og teknologi.²²⁴ Elf håpet at prosjektet på sikt kunne føre til opprettelsen av et større forskningsmiljø rundt en aminosyrefabrikk. Et eksempel på en mer konvensjonell samarbeidsavtale er avtalen Esso inngikk med Norcontrol om å kjøpe skipsautomatiseringsutstyr til sine supertankere. Avtalen hadde en kontraktsverdi på rundt 27 millioner kroner.²²⁵

Det var ikke alle FoU- eller industriprosjektene som gikk helt etter planen. Brødrene Sunde AS, en norsk bedrift med flere underavdelinger i Norge, Sverige og Danmark, som var interessert i å samarbeide med Petrofina/Fina. Brødrene Sunde var spesialister på isolasjonsmaterialer, og virksomheten ønsket derfor et samarbeid med Fina om et nytt isolasjonsprodukt som kunne passe godt til isolering av idrettshaller o.l. Forhandlingene mellom det belgiske oljeselskapet og den norske bedriften strandet, da Fina ønsket en 50% overdragelse av Brødrene Sundes virksomhet og markedsføringsapparat. Under et møte med Gunnar Gjerde og Planleggings- og forhandlingsavdelingen i OED i mai 1980 tok Karl Johan

²²³ Notat fra Forhandlings- og planleggingskontoret til Statsråden, 04.09.1979, Df/L2145, OED.

²²⁴ *Store Norske Leksikon*: «Peter Möller var en norsk bedrift grunnlagt i Oslo i 1854 av apotekeren Peter Möller for å produsere medisintan fra torskelever. Bedriften hadde trankokerier i Lofoten, Ålesund og Kristiansund. Möller's Tran ble en av Norges første merkevarer med stor eksport, blant annet til USA».

https://snl.no/Peter_M%C3%B6ller

²²⁵ Pressemelding, 18.01.1980, Df/L2146, OED.

Sunde, administrerende direktør for Brødrene Sunde AS, opp det de anså som urimelige krav fra Fina. Selskapet ville ikke fire på kravet fra oljeselskapet. Den norske bedriften hadde på dette tidspunktet 30-40% av markedet for isolasjonsprodukter i Norden.

Sunde hevdet at Fine så på det som enklere å bidra med FoU-midler enn å delta i et ordentlig industrisamarbeidsprosjekt. Sunde fryktet ikke konkurransen fra Fina, men ønsket å informere departementet om situasjonen med oljeselskapet og at myndighetene måtte ta hensyn til at teknologien på dette området allerede eksisterte i Norge. De ønsket ikke at Finas prosjekter skulle lokkes til Norge under løfte om kreditt ved en konsesjonstildeling. Siden kravene Fina stilte var umulige å akseptere, mente Sunde at initiativet bar større preg av å være et forsøk på å snike seg inn på det norske markedet heller enn et seriøst teknologioverføringsprosjekt.²²⁶

Et vesentlig mål i norsk oljepolitikk på 1970-tallet dreide seg nettopp om å bringe de norske selskapene opp på et høyt teknologisk nivå. For å oppnå dette mente departementet at man måtte ivareta de utenlandske oljeselskapene på sokkelen.²²⁷ Myndighetenes skulle spille en rolle som formidler og kontaktknyttende aktør overfor selskapene i arbeidet med FoU og industrisamarbeid. Tiltakene fra departementet var til dels lite konkretisert, og den norske forvaltningen baserte seg i stor grad på tillit og skjønn slik at selskapene selv måtte ta initiativ.²²⁸

4.5 Uenigheter rundt bruk av nord-norske varer og tjenester

I 1978 ble det etter politiske føringer nedsatt en arbeidsgruppe i Utredningsutvalg for petroleumsvirksomheten nord for 62. breddegrad. Gruppen skulle spesifikt se på ulike virkemidler for å fremme nord- og midtnorske varer og tjenester. Selve utvalgets mandat var å finne frem til hvordan man kunne fremme bruken av varer og tjenester fra distriktene nord for 62. breddegrad til oljevirksomheten på kontinentalsokkelen. Sogn og Fjordane, som «falt mellom to stoler», ble lagt med i sammensetningen for den nordlige delen av kontinentalsokkelen.²²⁹ Gjennom en utredning fra utvalget skulle de komme frem til hvordan næringslivet lettere kunne engasjeres i de gitte fylkene, fra Sogn og Fjordane og opp til Finnmark.²³⁰ Bakgrunnen for utredningen var at Studieselskapet for nord-norsk næringsliv la

²²⁶ Referat fra møte mellom Brødrene Sunda As og Gunnar Gjerde fra planleggings- og forhandlingskontoret, 29.05.1980, Df/L2146, OED.

²²⁷ St. meld. Nr. 53 (197–1980), 38-41.

²²⁸ Ryggvik, "Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale," i *Oljevirkomheten som teknologitvinklinsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, red. Olsen & Sejersted, 55.

²²⁹ NOU 1980: 1, 11.

²³⁰ Møtereferat fra møtet 22.11.1978, D/0358, OED.

frem en rapport høsten 1978 om næringslivets muligheter og begrensninger ved leting, produksjon og utbygning nord for 62. breddegrad. Landsdelens beskjedne og begrensede kapasitet samt mangel på kunnskap var en avgjørende faktor for hvorfor bedrifter langs kysten kun hadde levert varer og tjenester for totalt 150 millioner kroner til oljevirkomheten.

Arbeidsgruppen hadde sitt første møte i november same år, og blant medlemmene av utvalget var byråsjefene ved OED Hennig Bødtker Thorp og Gunnar Gjerde, representanter fra Industridepartementet, Statoil, Midt-Norsk oljeråd og førstekonsulent i OED Gunnar Mathisen, som også fungerte som utvalgets sekretær. Øverst på utvalgets agenda sto verftsindustrien, som hadde opplevd store problemer både på grunn av krisen i skipsfartsnæringen, men også fordi de forestående oppdragene offshore ikke var store nok til å sikre fulle ordrebøker ved inngangen av 1980. Gjerde mente at det på kort sikt ville være små muligheter for å øke leveransene av varer og tjenester til oljevirkomheten nord for 62. breddegrad. Det ville i så fall først skje etter at det ble gjort funn av betydning.²³¹

Industridepartementet, som på sin side engasjerte seg på grunn av departementets interesser i oljevirkomheten gjennom industrien, reiste spørsmålet rundt formuleringene om nordnorsk industri i utvinningstillatelsene i et møte mellom Statoil, Finansdepartementet, Industridepartementet og OED i mai 1979. Erik Holmelin fra Industridepartementet ba møtedeltakerne om å vurdere om man burde benytte seg av nordnorsk industri i forbindelse med utvidelsen nord for 62. breddegrad. Gunnar Gjerde, OEDs representant på møtet som handlet om utvinningstillatelsen for 5. konsesjonsrunde, forklarte at en arbeidsgruppe var i full sving med å vurdere nettopp dette. Han mente at det var fornuftig å avvente til utredningen kom med sine funn, men at en ikke trengte å si noe eksplisitt om industrisamarbeid med nord-norske virksomheter. Aage Frohde fra Finansdepartementet mente imidlertid at bruk av nord-norske varer og tjenester måtte inn i utvinningstillatelsene, og refererte til departementets filosofi som sterkt forenklet gikk ut på at industrisamarbeid var interessant bare på kort sikt for å kanalisere oppdrag i vanskelige tider, for eksempel for den mekaniske industrien.

²³¹ Møtereferat fra utredningsutvalget for petroleumsvirkomhet nor for 62 breddegrad, 1979, Df/L2146, OED: Utredningsutvalget hadde sitt utspring i Tamburstuen-utvalget, formelt kalt Utredningsutvalget for petroleumsvirkomhet nord for 62. breddegrad: Nerheim, *En gassnasjon blir til*, 88: Hensikten med paragraf 54 var å gi norsk næringsliv en preferert stilling, men at det skulle sikres en konkurranseadgang for de utenlandske selskapene. En mer aktiv bruk av paragrafen siste halvdel av 1970-tallet, hadde for eksempel ført til at norske verft kom seg styrket gjennom verftkrisen og omstillingen ved norske verft foregikk betraktelig bedre enn i andre land.

«Det ville være uheldig hvis utenlandsk kapital fikk store eierinteresser i norsk industri i en lavkonjunktursituasjon, mens man i en annen økonomisk situasjon for landet vil ha som målsetning å styrke de norske eierinteressene. Da vil man kunne oppleve at staten måtte kjøpe ut utenlandske eierandeler i norsk industri til uforholdsmessige høye priser. Målsetningen bør derfor være å hente så mye «cash» som mulig fra virksomhetene på sokkelen, som igjen kan kanaliseres ut til blant annet norsk industri. Dette kombinert med kortsiktige avtaler med selskapene om bygging av installasjoner o. l., ville absolutt være å foretrekke fremfor å bygge opp permanente industrivirksomheter hvor utenlandsk kapital får store eierandeler.»

Gjerde var kort i svaret og hevdet at det ikke ville være en stor ulempe, men at de kunne vurdere å endre formuleringen.²³²

Samtidig som arbeidet til arbeidsgruppen pågikk, hadde også Forhandlingsavdelingen med ekspedisjonssjef Knut Dæhlin og Ole Anders Lindseth flere møter med kommunene i nord i løpet av 1979-1980. Ordføreren i Hammerfest, Erling Jansen, var spesielt interessert i å få vite hvor mange arbeidsplasser som ville skapes, og i hvilken grad nord-norske industrivirksomheter ville bli prioriterte som leverandører. For ordføreren var det skuffende at det ikke nødvendigvis ville bli mange arbeidsplasser på land, ei heller at nordnorske varer og tjenester ikke ville bli gitt noen opphøyet stilling etter føringene fra departementet.

Problemstillingen om hvorvidt nordnorske varer og tjenester skulle stå i en særstilling hadde vært oppe til drøfting i forhandlingsavdelingen ved flere anledninger, også lenge før ordføreren i Hammerfest hadde lagt den frem for ekspedisjonssjefen. Det var stor enighet blant embetsmennene innad i OED om at det var liten grunn til å gi nordnorske varer og tjenester en prioritert stilling i forhold til norske varer og tjenester for øvrig i forbindelse med oljevirkomheten nord for 62. breddegrad. Nord-Norsk Oljeråd hadde henvendt seg til departementet våren 1979 i håp om å få en egen paragraf 54, men selv om Dæhlin året etter viste forståelse overfor ordføreren fra Hammerfest var avdelingens syn på saken uendret. Avdelingen var klar på at de ikke ønsket en særskilt formulering som fremmet nordnorske interesser, og frarådet dermed å innføre en egen bestemmelse om dette i utvinningstillatelsen.²³³

²³² Referat fra Forhandlingskontoret til Forhandlingsavdelingen, diskusjon av utlysingsformular og utvinningstillatelse for 5. konsesjonsrunde. Møte mellom OED, Finansdepartementet, Industridepartementet, og Statoil», 21.05.79, Df/L2146, OED.

²³³ Notat til Statsråden fra Forhandlingsavdelingen om utvinningstillatelse for 5. konsesjonsrunde, 26.06.79, Df/L2146, OED.

Hovedgrunnen til dette bunnet ut i prinsippet om konkurransedyktighet, selv om norsk næringsliv generelt skulle ha en preferert stilling.²³⁴

Forhandlingsavdelingen fryktet at det på sikt ville kunne skape uheldige ringvirkninger for næringslivet som ikke var engasjert i offshorevirksomhet og det ville kunne være uriktig i en oppbygning av en konkurransedyktig offshorerettet industri i Nord-Norge hvis man la lokale og regionale preferanser til grunn.²³⁵ Statsråd Bjartmar Gjerde var åpen om at det var de distriktpolitiske hensynene som lå til grunn som et av hovedargumentene for å drive oljeleting nord for 62. breddegrad.²³⁶ Men konklusjonen fra arbeidsgruppen fra Utredningsutvalg for petroleumsvirksomheten nord for 62. breddegrad, som ble presentert i NOU:1980 Varer og tjenester til oljevirkksomheten, var den samme som forhandlingsavdelingen sin. Arbeidsgruppen landet på at tiltak som ville favorisere aktuelle distrikter til fordel for resten av landet var lite hensiktsmessig, at det i det lange løp ville være til skade for den industrien som en preferanseparagraf ville omfatte. Arbeidsgruppen frarådet derfor å bevege seg inn «på en linje hvor man gjennom sentralisert statlig fordeling av oppdragene skal gi spesielle landsdeler fordeler fremfor andre. Fortsatt bør oppdrag fordeles etter alminnelige konkurransemessige prinsipper.»²³⁷

Utgangspunktet til paragraf 54 om bruk av norske varer og tjenester var å legge til rette for at norske bedrifter kunne produsere og/eller levere varer og tjenester til norsk sokkel. For å bryte opp de tette båndene mellom de utenlandske oljeselskapene og deres foretrukne internasjonale leverandører var det derfor nødvendig med en aktiv medvirkning fra departementet og Statoils side.²³⁸ Dette kan forklare hvorfor ordføreren i Hammerfest var ivrig etter støtte fra departementet. Men i tillegg til pris var leveringstid, kvalitet, vedlikehold o.l. også viktige faktorer i den totale vurderingen når selskapene, både norske og utenlandske, skulle velge varer og tjenester til oljevirkksomheten. Hammerfest pekte på at tilbud ofte opererer med priser fra leveringsstedet uten at en tar med fraktomkostninger og lignende i betraktningen, noe som ofte kan resultere i at en får urealistisk konkurranse ved at sluttsummen blir enn den som ble gitt ved tilbudet. Det ville derfor være riktig at en vurdering av tilbudene bruker den endelige prisen for hva det koster å få produktene levert der de skal brukes.

²³⁴ Nerheim, *En gass nasjon blir til*, 88.

²³⁵ Forhandlingsavdelingen, møtereferat fra møte med Hammerfest kommune, 03.03.1980, Df/L2146, OED.

²³⁶ Midtun, «Konsesjonspolitikken på norsk sokkel», 16.

²³⁷ NOU 1980: 1, 40.

²³⁸ St. meld. 53 (1979–1980).

Dæhlin var enig i ordførerens resonnement. Basert på en slik vurdering ville nordnorsk næringsliv kunne ha en fordel i og med at i forbindelse med virksomheten i nord ville Sør-Norge representere utkanten og dermed store avstander til leveringsstedet. Derimot endret ordlyden seg noe da leveranser av varer og tjenester til de norske selskapene Saga, Hydro og Statoil ble tatt opp i møtet. «Ville det bli gitt retningslinjer til de norske selskapene?» ville ordføreren vite. Dæhlin svarte at «det ikke ville bli gitt konkrete retningslinjer, men at alle de tre norske operatørselskapene er klare over viktigheten av at nord-norsk næringsliv får en reell sjanse til å være med på leveranser til oljevirksomheten i nord.»²³⁹

Fra departementets side ble det lagt vekt på at industrisamarbeidsprosjekter og forskingsprosjekter mellom oljeselskapene og norske virksomheter ville føre til samarbeid mellom oljeselskapene og deler av næringslivet også nord for 62. breddegrad.²⁴⁰ Gjennom forhandlingene til femte konsesjonsrunde oppfordret embetsverket selskapene til å inngå industrielle samarbeid med norsk industri, og dermed i større grad benytte seg av nordnorske varer og tjenester.²⁴¹ Forhandlingskontoret fulgte med på selskapene, og i et notat til statsråd Bjartmar Gjerde i september 1979 gikk de gjennom de ulike samarbeidene og forslagene fra de ulike selskaperens engasjement i Nord- og Midt-Norge.²⁴² I pressemeldingen som fulgte meddelelsen av utvinningsavtaler til 5. konsesjonsrunde hadde et av selskapene som fikk en blokkandel forpliktet seg til å samarbeide med norsk industri om å etablere industriell virksomhet i nord, noe som ville sysselsette 40-50 personer i regionen.²⁴³

I 1980 la den stortingsutnevnte Moe-komiteen frem en rapport som inneholdt en kostnadsanalyse over norsk kontinentalsokkel. Rapporten konkluderte med at de utenlandske oljeselskapene hadde blitt påført en merkostnad ved å bruke norske varer og tjenester (leverandører) fremfor utenlandske. Ifølge komiteen ble de utenlandske selskapene «presset» av myndighetene til å benytte norske leverandører, til tross for disse leverandørenes manglende konkurranseevne.²⁴⁴

²³⁹ Forhandlingsavdelingen, møtereferat fra møte med Hammerfest kommune, 03.03.1980, Df/L2146, OED.

²⁴⁰ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, 04.09.1979, Df/L2146, OED.

²⁴¹ Intervju med Lindseth, 23.04.21.

²⁴² Notat fra Forhandlings- og planleggingskontoret til statsråden, 04.09.1979, Df/L2146, OED.

²⁴³ Pressemelding, 18.01.1980, Df/L2146, OED.

²⁴⁴ Rudsar, *Liberaliseringen av norsk petroleumpolitikk*, 22-26.

4.6 Selskapenes kreditt og blokktildeling

Den 18. januar 1980 ble de tre første utvinningstillatelsene i femte konsesjonsrunde tildelt; to tillatelser utenfor Troms/Vest-Finnmark og én på Haltenbanken utenfor Nord-Trøndelag. Operatørene på de tre blokkene var norske – Statoil, Saga og Hydro fikk alle hver sin blokk, men med utenlandske selskaper som tekniske assistenter. Da hadde departementet fått inn totalt 27 søknader på de 9 blokkene som var lyst ut. Da det var klart at de tre norske selskapene skulle få operatørstatus skiftet fokuset i forhandlingsavdelingen fra å være nasjonalt til å bli internasjonalt. Spørsmålet de stilte seg var hvilke utenlandske selskaper som skulle få roller som tekniske assistenter, siden valget om operatører allerede var tatt. Statoil hadde fått sine sedvanlige 50% på alle de tre blokkene, og det ble viktig for embetsverket å ivareta sikkerheten gjennom å sørge for at det fantes tilstrekkelig med kunnskap og erfaring på sokkelen. Dette ble ekstra prekært siden oljeselskapene nå var på vei inn i et område med vesentlig mer krevende arbeidsforhold.

Selv om selskapene ble rangert etter i hvor stor grad de bidro med teknologi, forskning og utvikling samt deltakelse i industriprosjekter, var det giverviljen til glideskala, kapital og skatt som til syvende sist var mest utslagsgivende.²⁴⁵ Dette kan en for eksempel se i tildelingene i 5. runde, der Esso og Elf ble utnevnt som teknisk assistent på hver sin blokk, 7119/12 og 6507/12. De to selskapene var villige til å gå med på en glideskala helt opp til 75%. Det amerikanske selskapet Amoco, som hadde fått rangeringen «Akseptabel» av OD i deres rapport til departementet, fikk 10% av blokk 7120/12, og var et av de selskapene som benyttet seg mest av norske varer og tjenester. De benyttet seg blant annet av norske borerigger (Dyvi Alpha), og ved Valhall-feltet utgjorde selskapets bruk av norske varer og tjenester hele 77 % av de totale leveransene.²⁴⁶

Shell hadde ingen konkrete samarbeidsprosjekter inn i 5. konsesjonsrunde, noe som førte til at de ikke ble tildelt andeler i første avdeling av konsesjonsrunden. De hadde søkt på flere av blokkene, og var også kategorisert som ønskelige av Oljedirektoratet, men de hadde ikke fått tilstrekkelig med kreditt av forhandlingsavdelingen til å hevde seg i konkurransen om blokkene. Dette skyldtes først og fremst selskapets manglende initiativ til industrisamarbeid, og viser at selv et godt etablert selskap på sokkelen, som atpåtill var vurdert som ønskelig av OD og OED,

²⁴⁵ Selskapenes kreditt for å inngå avtaler er flere ganger under intervjuer med Manshaus, Gjerde, Wattne og Lindseth blitt nedskalert.

²⁴⁶ Forhandlingskontorets møtereferater fra forhandlinger med selskapene, 1979, Df/L2147, OED.

ikke var sikret å slippe gjennom forhandlingsavdelingens nåløye. Igjen er det tydelig at embetsverket i større grad hadde fått ansvaret for tildelingene til de utenlandske selskapene i konsesjonsrundene. Amoco, kun vurdert som akseptabelt av OD, ble belønnet av forhandlingsavdelingen for sin innsats, mens Shell, som manglet tilstrekkelig med forslag til industrisamarbeid, ble droppet av embetsverket.²⁴⁷

Mobil fikk gjennomgå av Utbygningkontoret, som ekspedisjonssjef Manshaus ledet i departementet. Mobil sitt forhold til myndighetene var ifølge utbygningkontoret «usedvanlig imøtekommende», også når det kom til bruk av norske varer og tjenester. Og selv om departementet rapporterte om at de tidvis måtte utøve en del press, aksepterte som regel Mobil at de skulle bestille en stor andel av leveransene sine fra norsk industri. De to momentene som ble beskrevet av utbygningkontoret talte sterkt til fordel for Mobil, men hovedprosjektet til selskapet, Statfjord, gikk ikke så godt. Det var ingen åpenbar grunn til problemene, men trolig heller et resultat av flere «uheldige» omstendigheter, noe kontoret var ærlige på. Det kunne fremstå som at det var vanskelig for selskapet å skulle forholde seg til to land (Norge og Storbritannia) og 12 ulike oljeselskaper på feltet. Inntrykket som hadde satt seg var uansett at prosjektet virket dårlig organisert, noe som gjorde kontoret bekymret for nye prosjekter som selskapet eventuelt skulle få påta seg. Dette synliggjør igjen hvordan forhandlingsavdelingen vektet ulike hensyn og endte med å holde selskapet utenfor i diskusjonen om blokkandeler. I det opprinnelige forslaget fra avdelingen var Mobil tiltenkt en 5% andel på blokk 7119/12, men i stedet var det Deminex som fikk Mobils tiltenkte andel.²⁴⁸

Et interessant funn ligger altså i å sammenligne vurderingene i rapporten til OD med hvilke selskap som endte med å motta konsesjon i første avdeling av femte konsesjonsrunde. I forhold til rapportens relativt store omfang og dens kategoriske inndeling av selskapenes attraktivitet ble ikke vurderingene til OD vektlagt i like stor grad som en skulle anta. Hvis embetsverket skulle ha fulgt OD sin rapport slavisk ville både Hydro og Saga endt opp uten operatørskaper i konsesjonsrunden. Statoil ble utelatt fra rapporten, og det er følgelig vanskelig å vurdere hvordan de ville blitt kategorisert.

I John A. Chandlers *Petroleum resource management: how governments manage their offshore petroleum resources*, trekker Chandler frem hva som faktisk er direktoratets oppdrag, nemlig å

²⁴⁷ Oljedirektoratet og Forhandlingsavdelingen, 5. konsesjonsrunde – Vurdering av Selskap Basert på Reservoarsteknisk Kunnskap og Holdning til ressursutnyttelse, 05.09.1979, Df/L2146, OED.

²⁴⁸ Notat fra Utbygningkontoret Vurdering av Mobil som operatør, 5. runde. 06.11.1979, Df/L2146, OED.

administrere petroleumsressursene forsvarlig og sikre at de riktige beslutningene blir tatt. Dette innebærer blant annet å se på hvordan man kan skape løsninger for bedre oljeutvinning, og å stille gravende spørsmål omkring hvorvidt rettighetshaverne (oljeselskapene) til enhver tid utfører sin rolle på en forsvarlig måte. Manshaus har forklart at han spesifikt ba direktoratets direktør Fredrik Hagemann om å ivareta dette skillet mellom direktorat og departement. Embetsverket i OED fungerte i grunn subjektivt overfor ODs objektive vurdering av oljeselskapene på sokkelen. I løpet av forhandlingsrunden la OED flere faktorer og forhold til grunn i sin utvelgelse av selskaper til blokkene.²⁴⁹ En av tankene bak maktfordelingen mellom OD og OED var at man trodde det ville være lettere å unngå interessekonflikter siden selskapene så det som lettere å dele viktig informasjon med direktoratet enn departementet eller et statlig oljeselskap. Søknadene, og det tilhørende informasjonsgrunnlaget fra selskapene, førte derfor til at OD raskt bygget opp solid kompetanse på sokkelen.²⁵⁰ Ideer som lå til grunn for disse endringene var erkjennelsen av at interessekonflikter kunne oppstå. For eksempel kunne det oppstå situasjoner der den samme regulatoren hadde ansvaret for sikkerhet, men også for å oppmuntre til utforskning. Dessuten hadde det vokst frem en forståelse om at det krevdes spesialistkompetanse hos myndighetene når det gjelder olje og gassaktiviteter.²⁵¹

4.7 Overlappende konsesjonsrunder

I kjølvannet av at de tre blokkene på Haltenbanken og Troms I ble delt ut tidlig i 1980 var intensjonen til departementet at det skulle deles ut 5–7 nye blokker under samme konsesjonsrunde innen utgangen av året. Men den 27. mars 1980 skjedde det en katastrofal ulykke da boligplattformen «Alexander L. Kielland» kantret. Av de 220 menneskene som var om bord på plattformen mistet 123 livet. Selve ulykken fant sted på Ekofiskfeltet, selve definisjonen på det norske oljeeventyret.²⁵² Alexander Kielland-ulykken fikk konsekvenser for den pågående konsesjonsrunden. I et møte mellom den norske peisprodusenten Jøtul, oljeselskapet Mobil og Montgomery Ward, en stort amerikansk kjøpesenterkjede eid av Mobil, om et industrisamarbeid, kommenterte Gunnar Gjerde at ulykken i Nordsjøen hadde ført til en

²⁴⁹ Chandler, *Petroleum resource management*, 66-70

²⁵⁰ Ryggvik, *Til Siste Dråpe*, 97-99.

²⁵¹ Chandler, *Petroleum resource management*, 66-70: Intervju med Karl-Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.21, Manshaus har forklart gjennom intervjuene at det viktigste for hans del var at selskapene skulle kunne skille mellom direktoratet og departementet.

²⁵² Ryggvik, *Til siste dråpe*, 158.

utsettelse i tildelingen av nye konsesjoner.²⁵³ Likevel fortsatte departementet med å oppfordre de utenlandske oljeselskapene til å inngå nye samarbeidsavtaler med norsk industri. Selv om den resterende tildelingen i femte runde nå var blitt forsinket, fortsatte man arbeidet med å øke selskaperenes bruk av norske varer og tjenester, FoU og industrisamarbeid.²⁵⁴

Forhandlingsavdelingen avsluttet de nye forhandlingene med selskapene i januar 1981. Igjen dreide det seg om å finne selskaper som kunne ta på seg ansvaret som teknisk assistent, da valget om operatører allerede var fattet. Igjen var det de tre norske oljeselskapene som fikk operatøroppgavene. Konklusjonen i et regjeringsnotat fra desember 1980 var at det var regjeringens politikk å sikre en kontinuerlig ressurskartlegging og fleksibel letevirksomhet på sokkelen. På bakgrunn av den konklusjonen ble det anbefalt å tildele inntil tre nye blokker utenfor Tromsø-flaket og én blokk på Haltenbanken. Igjen bisto Utbyggingsavdelingen med en vurdering av selskaperenes bruk av norske varer og tjenester. To store selskaper som hadde uteblitt i første tildeling var Shell og Phillips, og spesielt ovenfor Philips var det behov for en nyvurdering siden selskapet siste tiden hadde utvist en vilje til å lytte til myndighetenes signaler. Forhandlingsavdelingen landet på å øke deltakelsen til maksimum fem selskaper per blokk, noe som var en endring fra første avdeling av femte konsesjonsrunde, hvor noen av blokkene hadde fått opp til seks deltakere. Dette ga departementet en mulighet til å tildele flere utenlandske selskaper en vanlig andel på blokkene, i tillegg til de norske operatørene og den tekniske assistenten.²⁵⁵ Begrunnelsen for denne utvidelsen var at avdelingen fortsatt var interessert i å ivareta de utenlandske selskapene. Ved å gi dem en mindre andel (ca. 5-10%) sendte departementet et signal til selskapene om at myndighetene fremdeles ønsket at de skulle ha et mest mulig kontinuerlig engasjement på norsk sokkel. Saga, Hydro og Statoil fikk operatøransvaret på de tre blokkene som ble delt ut, 6507/11, 7117/9 og 7120/8, med Shell, BP og Esso som tekniske assistenter. Total, Elf og Arco fikk også en mindre andel hver i runden.²⁵⁶

Philips' forbedring var såpass stor at avdelingen mente at selskapet burde få være med i den nye tildelingen. Noe av det samme gjaldt for Shell, som tidligere hadde skortet på industrisamarbeid, men nå hadde begynt å ta initiativ. De ble anbefalt en andel delvis på grunn

²⁵³ Avtalen mellom Jøtul og kjøpesenterkjeden gikk ut på at peisprodusenten skulle levere peiser til alle av kjedens kjøpesentre i Nord-Amerika. Det hadde ikke Jøtul kapasitet til, og avtalen

²⁵⁴ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden «Forslag til blokker og deltakende selskaper», 23.02.81, Df/L2149, OED.

²⁵⁵ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, forslag til blokker og deltakende selskaper, 23.02.81, Df/L2149, OED.

²⁵⁶ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, 12.03.82, Df/L2149, OED.

av dette, men først og fremst fordi selskapets tilbud til glideskalaen var det beste som var gitt. Conoco hadde tilbudt departementet den laveste glideskalaen og ble av den årsak prioritert ned. Det var flere av selskapene som var villige til å gå med på en glideskala helt opp til 80%.²⁵⁷ Fina, som hadde hatt et litt trøblete forhold til det norske industriselskapet Brødrene Sunde AS, uteble fra lisenstildelingen både i første og andre avdeling av runden.

Året 1981 inneholdt et viktig politisk paradigmeskifte da Arbeiderpartiet tapte valget i september samme år til Høyre og Kåre Willoch ble statsminister. Willoch var blant dem som hadde gått hardt ut mot Statoils dominerende rolle på 1970-tallet. Dette var en holdning som ble delt av stadig flere i embetsverket, som hadde sett seg lei på Statoils sterke tilstedeværelse og til dels voldsomme fordelsbehandling.²⁵⁸ Før valget i september startet departementet utdelingen av tilbakeleverte blokker fra de første konsesjonsrundene.

En ny konsesjonsrunde ble også satt i gang selv om 5. runde ikke var ferdigstilt. Den 6. konsesjonsrunden tok utgangspunkt i St. meld. 53 (1979-80) om virksomheten på den norske kontinentalsokkelen, som blant annet tok for seg spørsmålet om tildelingen av det som kalles tilbakeleverte blokker. Departementets synspunkt var at det var nødvendig at tilbakeleverte blokker ble utforsket for å finne ut om det likevel kunne eksistere drivverdige funn på blokkene. På en litt oppstykket måte ble femte konsesjonsrunde ferdigstilt i 1982, etter at de 8 tilbakeleverte blokkene som utgjorde 6. konsesjonsrunde hadde blitt delt ut i løpet av sommeren 1981. Den femte konsesjonsrunden ble avsluttet med tildelingen av tre nye blokker tilhørende de samme områdene som i de to første tildelingene, Tromsø-flaket og Haltenbanken.

4.8 Delkonklusjon

Innen femte konsesjonsrunde ble avholdt hadde Norge blitt en oljemakt med velfungerende og stabile konsesjonsvilkår som hadde satt sitt preg på norsk sokkel og oljeindustri gjennom 15 år. Fra nå av ble de nummererte konsesjonsrundene lyst ut fast annethvert år, noe som befestet at staten hadde fått på plass et system som gjorde det lettere å styre tempoet i letingen på, og den

²⁵⁷ Notat fra forhandlingsavdelingen til Statsråden, forslag til blokker og deltakende selskaper, 23.02.81, Df/L2149, OED.

²⁵⁸ Borchgrevink, *Giganten*, 120: Ryggvik, "Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale," i *Oljevirkosomheten som teknologiutviklingsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, red. Olsen & Sejersted, 57.

videre utviklingen og utbyggingen av, norsk sokkel.²⁵⁹ Men selv med en langt sterkere norsk tilstedeværelse på sokkelen var de utenlandske selskapene fortsatt dominerende.²⁶⁰

Norske selskaper hadde gjennom den femte runden begynt å få flere operatørskap. Dette bidro muligens til et ekstra sterkt fokus i forhandlingsavdelingen i OED på valget av utenlandske selskap som tekniske assistenter. Avdelingen forsto at det var viktig å holde på de utenlandske selskapene for å ivareta sokkelens attraktivitet og utvikling. En ser også at embetsverkets skjønnsutøvelse i vurderingene av de enkelte selskapene i større grad dreide seg mot selskaperens bruk av norske varer og tjenester. Industriutviklende aktiviteter - felles FoU, industrisamarbeid og bruk av norske varer og tjenester – ble nå vektlagt i enda større grad enn under de to foregående konsesjonsrundene.

²⁵⁹ Midtun, ”Konsesjonspolitikken på norsk sokkel”, 16.

²⁶⁰ Ryggvik, ”Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale,” i *Oljevirkomheten som teknologiutviklingsprosjekt: Perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, red. Olsen & Sejersted.

5 Konklusjon

5.1 Ekspertise og tillit

Gjennom historien har det norske embetsverket stort sett blitt ansett som svært kompetent og hederlig. Helt fra 1800-tallets «embetsmannsstat» via gjenoppbyggingen av landet i etterkrigstiden og til 1960-tallets tro på økonomisk planlegging og styring har embetsverket vokst både i størrelse og anseelse. Da Norge entret oljealderen hadde den norske økonomien vært inne en stabil periode over lang tid, noe professor Einar Lie hevder ga embetsverket et ekstra stort handlingsrom fordi det da kunne innta en mer «renskåret faglig-administrativ stilling.»²⁶¹

Lav utskiftning av ansatte og høy kontinuitet i embetsverket etter hvert som petroleumsvirksomheten i Norge vokste sikret en sterk ekspertise om oljenæringen både til havs og på land innad i departementet. Og med sin dype innsikt i selskapenes interesser og virke gjennom løpende kontakt i og utenfor forhandlingsrundene fikk Wattne, Gjerde, Lindseth og de andre i embetsverket usedvanlig gode muligheter til å utfordre selskapene på kriteriene under forhandlingsrundene til konsesjonsrundene.

Den høye graden av tillit fra både politikere og allmennheten til embetsverket og de ansatte i Industridepartementet/Olje- og energidepartementet tillot i prinsippet embetsverket å styre tildelingen av lisenser der det ikke forelå konkrete politiske føringer, og det er høyst usikkert om det hadde vært mulig for embetsverket å ha en like stor innflytelse på valget av selskaper og styringen av norsk sokkel generelt om det ikke hadde opparbeidet seg denne tilliten. Da blokkene skulle fylles opp med deltakere (selskaper) var det for eksempel embetsverket som leverte lister over sine foretrukne selskaper etter forhandlingsrundene til regjeringen.

Som jeg har vist i denne oppgaven utviklet oppgavene til embetsverket seg fra den mer byråkratiske, tekniske øvelsen det var å styre aktivitetsnivået på sokkelen, til det langt bredere arbeidet med å sørge for at de utenlandske oljeselskapene bidro til utviklingen av en norsk leverandørindustri. Embetsverkets brede handlingsrom og høye kompetanse lot dem bruke «pisk og gulrot» i forhandlingene under konsesjonsrundene, der selskapene ble lokket med større og/eller bedre tildelinger for å bruke norske varer og tjenester og å inngå industri- og

²⁶¹ Lie & Vennesland, *Over Evne*, 8.

utviklingssamarbeid med norsk industri, og ditto risikere å ikke få nye tildelinger om de ikke tilpasset seg lisenskravene.

Ved overgangen fra 1970-tallet til 1980-tallet var det ingen tvil om at Norge allerede hadde blitt en viktig og sterk oljenasjon. Den ressursrike norske sokkelen hadde i over 15 år tiltrukket seg oljeselskaper fra hele verden, og for Norge kunne oljen enten bli en «velsignelse eller en forbannelse.»²⁶² Det finnes en rekke eksempler på hvordan funn av olje har endret nasjoner til det verre, forårsaket betente konflikter mellom stater, og at olje og tilsvarende ettertraktede naturressurser har potensial til å sette representative demokratiske prosesser på prøve.²⁶³ Å treffe dårlige beslutninger om ressursforvaltningen på kritiske tidspunkter ville kunne få svært uheldige konsekvenser.

Av denne grunn var det viktig både for politikere og embetsverket å ivareta nasjonal styring og kontroll, noe som ble oppnådd gjennom å videreutvikle konsesjonssystemet som styringsverktøy. Denne videreutviklingen skulle sørge for å skape et betydelig rom for norske selskaper på sokkelen, samtidig som en sikret at de utenlandske oljeselskapene ikke følte seg presset ut. Et interessant funn i oppgaven er at den implisitte aksepten som de utenlandske oljeselskapene utviste overfor konsesjonssystemet i praksis betydde at oljeselskapene aksepterte at staten kontrollerte hele industrien.

5.2 Embetsverkets rolle i utdelingen av konsesjoner

Målsetningen om å utvikle en norsk leverandørindustri, i tillegg til petroleumsressursenes egenverdi for norsk økonomi, har medført at reguleringen av utbyggings- og produksjonsfasene er blitt en stadig viktigere del av den offentlige styringen av petroleumsvirksomheten.

Nasjonaliseringen av oljepolitikken var en direkte konsekvens av det økende engasjementet for norsk olje etter Ekofisk-funnet i 1969, og førte til en omfattende regulatorisk omveltning som mange forskere og historikere mener var preget av proteksjonisme. Denne oppgaven argumenterer for at det kan være nyttig å trekke opp et skille mellom politikk og byråkrati her, da nasjonaliseringen førte til en interessant interessekonflikt. Der politikerne «bare» trengte å tenke på hvordan de ønsket at innretningen til den norske oljenæringen skulle være, måtte

²⁶² Olsen, *Petroleum og politikk*, 11.

²⁶³ Olsen, *Petroleum og politikk*: Ramady & Mahdi, *OPEC in a Shale Oil World: Mommer, Global Oil and the Nation States*.

embetsverket også sørge for at dette skiftet foregikk på en måte som ikke gikk på akkord med en forsvarlig drift av norsk sokkel.

Det politiske ønsket om å løfte frem de norske selskapene Statoil, Saga Petroleum og Norsk Hydro fikk for eksempel betydelige konsekvenser for de utenlandske selskapene, som med rette opplevde seg nedprioritert i forhold til de norske. Riktignok ønsket også embetsverket å gi de norske selskapene en viktig rolle på sokkelen, men i lys av ansvaret for forsvarlig drift hadde embetsverket en klarere forståelse om at det også var svært viktig å ivareta de utenlandske selskapene. Disse satt nemlig på erfaring, kompetanse, teknologi og kapital som det ville være svært kostbart for Norge å miste tilgangen til.

Embetsverket utnyttet tilliten og handlingsrommet de hadde og bedrev utstrakt skjønnsutøvelse for å få til denne balansegangen. Utenom de tre norske selskapene som av politiske årsaker skulle ha særbehandling, sto embetsverket stort sett fritt til å fremme forslag om hvordan sammensetningen av selskaper på de ulike blokkene burde være til statsråden og regjeringen, og de ble i stor grad lyttet til. Mange av de utenlandske selskapene var nokså jevnbyrdige både i kompetanse og erfaring, og embetsverket sto da fritt til å sette sammen de selskapene de anså som best egnet til den aktuelle blokkens geologi, størrelse og plassering, basert på en vurdering av selskapenes kapital, kapasitet og motivasjon til å bidra til nasjonaliseringen av sokkelen.

Det ble videreført i senere konsesjonsrunder, og basert på de politiske føringene om at de norske selskapene skulle opptre som operatører fra fjerde konsesjonsrunde på sokkelen måtte embetsverket finne det utenlandske oljeselskapet som best kunne fylle rollen som teknisk assistent i de ulike tilfellene, i tillegg til gruppesammensetningen for øvrig.²⁶⁴ For å kunne oppfylle ønsket om å gi norske selskaper mer ansvar og innflytelse uten å gå på akkord med sikkerhet og lønnsomhet, la embetsverket opp til at de utenlandske oljeselskapene som viste størst velvilje til å inkludere norsk industri i sin virksomhet og ta de norske selskapene under sine vinger ville bli belønnet med konsesjoner på sokkelen.²⁶⁵

Uenighetene omkring antall selskaper per blokk under forhandlingene i femte konsesjonsrunde viser noen av utfordringene embetsverket ble stilt ovenfor når de skulle veie det politiske ønsket om nasjonalisering mot det byråkratiske ønsket om å ivareta sikkerhet og lønnsomhet. Prosentandelen av blokken de kunne tilby de ulike selskapene var viktige, både for å engasjere

²⁶⁴ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 44: Nerheim, *En gassnasjon blir til*, 164.

²⁶⁵ Den totale sammensetningen fra intervjuene med Manshaus, Wattne, Lindseth, Gjerde.

selskapene og som en motvekt og en sikkerhetsmekanisme overfor Statoil med sin automatiske 50 prosents andel på blokkene. Normalt sett hadde det vært to til tre selskaper i tillegg til Statoil i sammensetningene, noe som gjorde at de øvrige selskapene i sammensetningen også fikk en anseelig tildeling.

Det var viktig for flere sentrale embetsmenn å kunne tilby tekniske assistenter 20 prosent eller mer for å ivareta motivasjonen til selskapet, men mest av alt for å sikre at Statoil ikke fikk eneansvaret for viktige avgjørelser. Sistnevnte ble løst ved at stemmereglene ble endret slik at om det var fem selskaper i en gruppe på en blokk trengte man støtte fra tre av fem selskaper for å få gjennomslag i saker. I tillegg ønsket man at dette skulle stimulere selskapene til å engasjere seg faglig. Men jo flere selskaper som ble dratt inn på blokkene, jo lavere prosentandel ble det på hvert enkelt selskap og flere ansatte i embetsverket fryktet at det kunne føre til at selskapene fikk mindre «eierskap» til blokken.²⁶⁶

5.3 Bruken av norske varer og tjenester

Som vist i oppgaven tok det tid før paragraf 54 ble en helhetlig del av utvinningstillatelsen til de utenlandske oljeselskapene, som blant annet pålegger rettighetshaver å *«bruke norske varer og tjenester i virksomheten, i den utstrekning disse er konkurransedyktige med hensyn til kvalitet, service, leveringstid og pris»*. Embetsverket ville være nøye med ordlyden, for til tross for det politiske ønsket om å sikre tilstedeværelsen av til norsk industri på norsk sokkel hadde staten også et ansvar for å sikre konkurransedyktige vilkår for industrien, uavhengig av deltakernes nasjonalitet.²⁶⁷

Embetsverket advarte flere ganger om å redusere antallet blokker til utdeling under konsesjonsrundene etter innføringen av temporegulering, fordi de fryktet at de utenlandske selskapene ville miste interessen dersom de slapp opp for blokker. Opposisjonspolitikere på 1970-tallet og senere statsminister Kåre Willoch har uttalt at «den oljeinntektsforventingsbaserte politikken ble den viktigste årsak til at Norges konkurranseevne ble svekket med 32 prosent i perioden 1973-1977.»²⁶⁸

²⁶⁶ Intervju med Gunnar Gjerde, 01.02.2021; Intervju med Karl-Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.2021; Intervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.2021.

²⁶⁷ Lie mfl., *Staten som kapitalist*, 21-43.

²⁶⁸ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 51.

Innretningen av norsk konsesjonspolitikkk gjorde det mulig for myndighetene å favorisere norske leverandører og industri gjennom kontraktsvilkårene som oljeselskapene måtte akseptere.²⁶⁹ Men selv om norske leverandører ble favorisert gjennom paragraf 54 kan det virke som om embetsverket, igjen med grunnlag i ønsket om å beholde de utenlandske selskaperes kompetanse og kapital på sokkelen, var opptatt av at prinsippet om *konkurransedyktighet* på leveransene ble ivaretatt, og følgelig redusere inntrykket av at norske varer og tjenester skulle velges samme hva. Denne oppgaven har ikke direkte tatt for seg kontraktene mellom norske myndigheter og oljeselskapene, men basert på intervjuer med sentrale ansatte i embetsverket oppleves det som at embetsverket ønsket å opprettholde en sunn konkurranse på sokkelen.

I oppgaven blir blant annet rapporteringssystemet der de utenlandske selskapene måtte rapportere på sin bruk av norske leverandører av varer og tjenester til plattformene i Nordsjøen beskrevet. Systemet ble presentert for forhandlingskontoret i tredje konsesjonsrunde og ble et fast innslag i behandlingen av selskaperes konsesjonssøknader, og etablerte dermed et vesentlig insentiv for selskapene til å trekke på nettopp norske varer og tjenester. Med den økende saksmengden til departementet i perioden kan en stille spørsmål ved hvorfor oppfølgingen av bruken av norske varer og tjenester lå hos departementets utbygningsskontor heller enn hos oljedirektoratet, siden direktoratets løpende oppgave tross alt var å avlaste departementet i gjennomføringen av tiltak og det faglige arbeidet.²⁷⁰

For å fullbyrde transformasjonen fra at de utenlandske oljeselskapene dominerte norsk sokkel til at de norske selskapene overtok regien, ble det viktig å bygge opp en sterk norsk industri. FoU-samarbeidene med de utenlandske selskapene spilte en sentral rolle i forbindelse med overføring av teknologi til norske virksomheter, og førte dermed til en styrking av norsk oljeindustri. Tidligere ekspedisjonssjef Gunnar Gjerde hevder imidlertid at han var relativt alene om å mene at villigheten til å inngå omfattende teknologiavtaler burde vektlegges i vurderingen av selskapene, og at fokuset hos de andre ansatte i embetsverket først og fremst var å prioritere selskapene som var «best til å pumpe opp olje».²⁷¹ Likevel styrket leveransen av norske varer og tjenester til virksomheten ute i Nordsjøen seg gjennom hele 1970-tallet.

Norske myndigheters særstilling som rettighetshaver og grunneier bidro til aktiv medvirkning, blant annet gjennom Statoil, for å sikre prinsippet om at norske petroleumsressurser skulle komme hele landet til gode. Men hvis hovedformålet var å sikre norske interesser på sokkelen

²⁶⁹ Sejersted, *Systemtvang eller politikk*, 51.

²⁷⁰ *Regjeringen.no*, «Hva er statsforvaltningen?», 05.01.2021.

²⁷¹ Intervju med Gunnar Gjerde, 01.02.2021.

blir spørsmålet om embetsverket skulle ha fokusert mer på bruk av norske varer og tjenester fra starten av. I intervjuene med tidligere embetsmenn i departementet gjort i forbindelse med denne oppgaven har samtlige kommet med sine betraktninger omkring bruk av lisenskravet. Fra deres side er det tydelig at de enkelte kriterieriene (bruk av norske varer og tjenester, FoU-samarbeid og industriavtaler) i liten grad var avgjørende for den endelige beslutningen, men at det var en del av helhetsvurderingen av selskapene inn i forhandlingene. Det som var viktigst var i hvilken grad de var villige til å strekke seg for glideskalaen og statsdeltagelse.

Oppsummert kan det oppleves som at en klarte å oppnå målet om nasjonalisering av sokkelen, i den forstand at både norske oljeselskaper og norsk oljeindustri over en lengre periode har nytt svært godt av kompetanseoverføring, handel og forsknings- og utviklingssamarbeid med de utenlandske selskapene. Det interessante er at embetsmennene selv mener at kriteriene som ble innført for å stimulere til nettopp dette ikke ble tillagt avgjørende vekt i beslutningen om lisenstildelinger. Dette er tilsynelatende et paradoks, men basert på funnene i denne oppgaven kan det argumenteres for at embetsverket, gjennom å ivareta et godt forhold til de utenlandske oljeselskapene, kyndig skjønnsutøvelse og god forhandlingsteknikk, har vært i stand til å overbevise selskapene om at det ville være gunstig å tilpasse seg dem likevel.

Gjennom «myke» tiltak som uformelle rangeringer, rapporteringssystemer og en opplevd innsats for også å ønske gode vilkår for *selskapene*, kan det virke som at embetsverket har fått selskapene til å strekke seg langt for å bidra til fornorskningen av sokkelen, i tillegg til å akseptere «harde» krav om glideskala og statsdeltakelse. Dette tyder på at embetsverket har vært dyktige til å håndtere ulike interesser.

Det lå innbakt i lisenskravene at de norske selskapene skulle hjelpes fremover av de utenlandske, men Moe-kommisjonens rapport konkluderte med at de utenlandske selskapene ble diskriminert. Kommisjonen mente at selskapene ble «presset» til å ta i bruk norske leverandører som var dyrere enn de utenlandske, uten at norske selskaper var underlagt de samme kravene.²⁷² Totalinntrykket fra arkivet, intervjuer og det som kommer frem i litteraturen tyder imidlertid på at det ikke forekom en påfallende diskriminering av de utenlandske selskapene, i hvert fall ikke noe mer enn det som ligger i betydningen av å opprettholde *nasjonal styring og kontroll*. Snarere var embetsverket opptatt av å holde tilbake og sikre en god balanse mellom statens og Statoils innflytelse på sokkelen og hensynet til de utenlandske selskapene.

²⁷² Moe-utvalget, *Kostnadsanalyse*.

5.4 Avslutning

Oppgaven har tatt sikte på å besvare følgende problemstilling: *Hvilken rolle spilte embetsverket i utdelingen av konsesjoner til utenlandske oljeselskaper i perioden 1972–1981, og i hvor stor grad var bruk av norske varer og tjenester utslagsgivende for lisenstildelingen?*

Oppsummert og avslutningsvis vil oppgaven konkludere med at embetsverket spilte en viktig rolle i utdelingen av konsesjoner, både gjennom innspill til selve innretningen av systemet, prioriteringer, forhandlingsledelse og overvåkning. Embetsverkets ekspertise og tillit gav dem et stort handlingsrom som de utnyttet godt for å styre utviklingen på sokkelen i en retning som både ivaretok det politiske ønsket om en nasjonalisering av sokkelen, men også sørget for at sokkelen forble attraktiv for de utenlandske selskapene som kunne dele kompetanse og kapital.

Når det gjelder i hvilken grad de utenlandske selskaperes bruk av norske varer og tjenester var utslagsgivende for tildelingen er det vanskelig å trekke en klar konklusjon. Mye tyder på at det helt klart var noe som ble diskutert, ikke minst i forhandlingene med selskapene, og tatt med som en del av en totalvurdering, men det er vanskelig å påstå at det var *utslagsgivende*. Som oppgaven har vist har norske myndigheter hatt en rekke hensyn å balansere i forvaltningen av norske petroleumsforekomster, og mer konkrete vilkår som glideskala og aksept for statsdeltakelse har trolig vært mer tungtveiende i tildelingsbeslutningene enn bruken av norske varer og tjenester. Men mange av selskapene tok likevel signalene og bidro både gjennom bruk av varer og tjenester og deltakelse i industri- og forskningssamarbeid, og var sånn sett sterkt delaktige i å bygge den norske leverandørnæringen som i dag er i verdensklasse.

Kilder

Arkiv: Arkivsamlingen til Olje- og energidepartementet befinner seg på Arkivverket i Oslo, og er sortert etter navnet på departementet ut ifra gitt periode; Industridepartementet, 1965–1978 og Olje- og energidepartementet, 1978–1990.

ID Industridepartementet, eske:

- Da/L0011 Olje- og bergverksavdelingen, 1971–1978.
- Da/L0023 De enkelte institusjoner, 1973–1978.
- Da/L0024 De enkelte institusjoner, 1971–1977.
- Da/L0030 De enkelte institusjoner, 1975–1977.
- Da/L0275 Norske varer og tjenester, 1972–1977.
- Da/L0278 Norske varer og tjenester, 2975–2977.
- Da/L0440 Utlysning av blokker, generelt, 1967–1972.
- Da/L0441 Utlysning av blokker, generelt, 1967–1978.
- Da/L0442 3. Konesjonsrunde, 1975–1976.
- Da/L0443 3. Konesjonsrunde, 1973–1976, og 4. Konesjonsrunde, 1978.
- Da/L0444 Utlysning av blokker, generelt, 1978.
- Da/L0445 Utlysning av blokker, generelt, 1974–1979.
- Da/L0570 De enkelte selskaper, 1976-1978.

OED Olje- og energidepartementet, eske:

- Df/L2137 Forhandlinger om tildelinger, - 4. runde, 1977–1986.
- Df/L2140 Forhandlinger om tildelinger, - 4. runde, 1977–1979.
- Df/L2141 Forhandlinger om tildelinger, - 4. runde, 1978–1979.
- Df/L2145 Forhandlinger om tildelinger, - 5. runde, 1979–1980.
- Df/L2146 Forhandlinger om tildelinger, - 5. runde, 1979–1980.
- Df/L2147 Forhandlinger om tildelinger, - 5. runde, 1979–1980.
- Df/L2149 Forhandlinger om tildelinger, - 5. runde, 1979–1984.
- D/0358 Utredningsutvalget, 1978–1980.

Intervjuer

Intervju med Nils B. Gulnes, 14.01.2020.

Intervju med Karl-Edwin Manshaus, 12.02.2020.

Intervju med Karl-Edwin Manshaus og Ola Wattne, 18.02.2021.

Intervju med Peter Nore, 12.05.2021.

Telefonintervju med Ola Wattne, 12.11.2020.

Telefonintervju med Gunnar Gjerde, 01.02.2021.

Telefonintervju med Karl-Edwin Manshaus, 22.04.2021.

Telefonintervju med Ole Anders Lindseth, 23.04.2021.

Internett

Store Norske Leksikon, s.v «Oljekrisen, 1973-174.» av Nils H. Lundberg, 18.06. 2014.

https://snl.no/oljekrisen_1973%E2%80%93174 :

Store Norske Leksikon, s.v «Yom Kippur-krigen.» av Dag Leraand, 02.10.2013.

https://snl.no/Yom_Kippur-krigen

Store Norske Leksikon, s. v «Gentlemans agreement.» av Anne Dahl, 21.07.202.

https://snl.no/gentlemen's_agreement

Store Norske Leksikon, s. v «Peter Möller» av Stian Brekke, 08.03.2021.

https://snl.no/Peter_M%C3%B6ller

Store Norske Leksikon s.v «Gullfaks» av Gunleiv Hadland, 21.04.2021.

<https://snl.no/Gullfaks>

Nrk.no «Volvo skulle bli norsk og oljen i Nordsjøen svensk.» av Bent Tanstad, 28.02.2018.

<https://www.nrk.no/norge/xl/volvo-skulle-bli-norsk-og-oljen-i-nordsjoen-svensk-1.13900153>

Norgeshistorie.no «Embetsmannens stat.» av Jan Eivind Myhre, 25.11.2015.

<https://www.norgeshistorie.no/bygging-av-stat-og-nasjon/1409-embetsmennenes-stat.html>

Norgeshistorie.no «De ti oljebud», 23.10.2018.

<https://www.norgeshistorie.no/kilder/oljealder-og-overflod/K1905-de-ti-oljebud.html>

Arkivverket.no, ”Gullfaks - 25 år siden produksjonen startet”, 04.05.2017.

<https://www.arkivverket.no/om-oss/oljearkivet/gullfaks-a-25-ar#!#block-body-3>

Regjeringen.no, ”Konsesjonsrunder og tildelinger.».

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/oed/bro/2002/0004/ddd/pdfv/152135-fakta_12.pdf

Regjeringen.no, «Hva er statsforvaltningen?», 05.01.2021.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/forvaltningsutvikling/hva-er-statsforvaltningen/id2397949/>

Regjeringen.no «Om forholdet mellom politisk ledelse og embetsverk» av Eivind Dale, januar, 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/om-forholdet-mellom-politisk-ledelse-og-embetsverk/id2626841/?ch=1>

Oljedirektoratet.no, «Oljeordliste.», <https://www.npd.no/om-oss/informasjonstenester/oljeordliste/>

Uio.no, «Statoils historie, 1972–2022», <https://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/statoils-historie/>.

Aviser

DN.no, «Stortinget åpner for å flytte Equinor ut av Olje- og energidepartementet», 04.05.2021. <https://www.dn.no/politikk/flertall-pa-stortinget-apner-for-a-flytte-equinor-ut-av-olje-og-energidepartementet/2-1-1005251>

Aftenposten, 09.12.1971.

Aftenposten, 26. 01.1977.

Aftenposten, 26.04.1977.

Aftenposten, 11.01.1978.

Stortingsmeldinger og offentlige dokumenter:

St. meld. nr. 76 (1970-1971) Undersøkelse etter og utvinning av undersjøiske naturforekomster på den norske kontinentalsokkel m. m.

St. meld. nr. 25 (1973-1974) Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn.

St. meld. nr. 81 (1974-1975) Om A. virksomheten på den norske kontinentalsokkel.

St. meld. nr. 91 (1975-1976) Petroleumsundersøkelser nord for 62⁰N.

St. meld. nr. 57 (1978-1979) Petroleumsundersøkelser nord for 62⁰N.

St. meld. nr. 53 (1979-1980) Om virksomheten på den norske kontinentalsokkel

St. prp. 72 (1977-78).

Høyres fraksjonsmerknad, Innst. s. n. 725 (1973-74).

Innst. nr. 294 (1971).

NOU 1980: 1. *Varer og tjenester til oljevirkosmheten*. Oslo: Olje- og energidepartementet.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013100706030?page=7

Litteraturliste

- Alvik, Ivar, og Henrik Bjørnbye. 2020. «Om konsesjoner og konsesjonsrett.» *Jussens Venner* vol. 77 85-104.
- Andersen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, og Svein Atle Skålevåg. 2012. *Å gripe fortida*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Brochgrevink, Aage Storm. 2019. *Giganten - Fra Statoil til Equinor: Historien om selskapet som forandret Norge*. Oslo: Kagge Forlag.
- Carson, W. G. 1981. *The Other Price of Britain's Oil*. Oxford: Martin Robertson & Company.
- Chandler, John A. P. 2018. *Petroleum resource management: how governments manage their offshore petroleum resources*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Dam, Kenneth W. 1976. *Oil Resources: Who Gets What How?* Chicago: The University of Chicago Press.
- Dæhlin, Knut. 1987. «Ti spennende år.» I *Olje og energi i ti år 1978-1988*, av Egil Helle, Erik Himle, Knut Dæhlin, Hans-Ludvig Dehli, John Ove Lindøe og Marit Engebretsen, 48-63. Oslo: Olje- og energidepartementet.
- Dybfest, J.O. 1981. *Petroleumsvirksomhet og politisk styring. En studie av norsk konsesjonspolitik*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Erichsen, Eivind. 1999. *Glimt fra et langt liv i Finansdepartementet*. Oslo: Finans- og tolldepartementet.
- Evensen, Jens. 1971. *Oversikt over oljepolitiske spørsmål - bl.a. på bakgrunn av utenlandsk oljelovgivning og utenlandsk konsesjonspolitik*. Oslo: Industridepartementet.
- Frihagen, Arvid. 1980. *Norske varer og tjenester ved oljeutvinning - preferanse, industriavtaer og teknologiutvikling*. Fremstilling til bruk i olje- og gassrett, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Grimen, Harald. 2012. «Gode institusjoners betydning for tillit.» I *Tillit i Norge*, av Helge Skribekk og Harald Grimen, 84-111. Oslo: Res Publica.
- Habermas, Jürgen. 1990. «Morality, Society and Ethics: An Interview with Torben Hviid Nielsen.» *Acta Sociologica* (Act) 93-114.
- Hanisch, Tore Jørgen. 1992. «Forhandlingene om norsk oljepolitikk, 1962–1965.» I *Norsk oljehistorie: Fra vantro til overmot?*, av Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim, 11-74. Oslo: Leseselskapet.
- Hanisch, Tore Jørgen. 1992. «Overgangen fra en avventende til en aktiv oljepolitikk.» I *Norsk oljehistorie: Fra overtro til overmot?*, av Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim, 127-186. Oslo: Leseselskapet.
- Hanisch, Tore Jørgen. 1992. «Politikk, forvaltning og forretning – Etableringen av oljedirektoratet og Statoil.» I *Norsk oljehistorie: Fra vantro til overtro?*, av Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim, 265-332. Oslo: Leseselskapet.
- Hanisch, Tore Jørgen, og Gunnar Nerheim. 1992. *Norsk Oljehistorie: Fra vantro til overmot?* Vol. I. Oslo, Leseselskapet: Leseselskapet.
- Hanisch, Tore Jørgen, og Martin Bould. 1994. «A tiger by the tail: Embetsverkets forsøk på å styre Statoil.» *Norsk oljerevy*, No. 2 27-38.
- Helle, Egil. 1977. «Hvorfor et olje- og energidepartement.» I *Olje og energi i ti år 1978-1988*, 8-31. Oslo: Olje- og energidepartementet.
- . 1984. *Norges Olje - de første 20 årene*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Ingulstad, Mats. 2019. «Industriens råd.» I *Avhegig av forskning: De norske forskningsrådenes historie*, av Thomas Brandt, Mats Ingulstad, Eirinn Larsen, Marte Mangset og Vera Schwach, 291-327. Bergen: Fagbokforlaget.

- Johannessen, Finn Erhard. 2005. *Nasjonal kontroll og industriell fornyelse. Hydro 1945-1977*. Redigert av Finn Erhard Johannessen, Asle Rønning, Sandvik og Thonstad Pål. Vol. I. Oslo.
- Johnsen, Arve. 1990. *Gjennombrudd og vekst: Statoil- år 1978-1987*. Oslo: Gyldendal.
- Kjeldstadli, Knut. 2007. *Fortida er ikke hva dne engang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjeldstadli, Knut. 1981. «Kildekritikk.» I *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, av Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander, 66-83. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lerøen, Bjørn Vidar. 2002. *Dråper av svart gull - Statoil 1072-2002*. Stavanger: Statoil.
- Lie, Einar. 2012. *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lie, Einar, Egil Myklebust, og Harald Nordvik. 2014. *Staten som kapitalist: Rikdom og eierskap for det 21. århundre*. Oslo: Pax Forlag.
- Lie, Einar, og Christian Venneslan. 2010. *Over Evne: Finansdepartementet 1965-1992*. Oslo: Pax Forlag.
- Meland, Trude. 2017. *Industriminne Frigg*. 24 October. <https://frigg.industriminne.no/nb/2017/10/24/tredje-konsesjonsrunde-pa-norsk-kontinentalsokkel/>.
- Midttun, Øyvind. 2003. «Konsesjonspolitik på norsk sokkel.» *Norsk Oljemuseum årbok* 11-22.
- Moe, Johannes, Ingvald Haga, og Konrad B. Knutsen. 1980. *Kostnadsanalysen norsk kontinentalsokkel 1: Sammenfatning av utviklingen, vurderinger og anbefalinger*. Oslo: Olje- og energidepartementet.
- Mommer, Bernard. 2002. *Global Oil and the Nation State*. Oxford: Oxford University Press.
- Nerheim, Gunnar. 1992. «Norsk kompetanseoppbygning.» I *Norsk oljehistorie: Fra vantro til overmøt*, av Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim, 333-404. Oslo: Leseselskapet.
- Nerheim, Gunnar, og Frida Dhalberg. 1996. *Norsk Oljehistorie: En gassnasjon blir til*. Redigert av Norsk Petroleumsforening. Vol. II. Oslo: Leseselskapet.
- Nielsen, Kristin Willars. 1984. *Forhandlingsøkonomi i petroleumsvirksomheten: Foretakspesifikke versus mer generelle samfunnsmessige hensyn i internasjonalt industrisamarbeid, belyst ved Volvo-avtalen*. Alternativ hovedoppgave, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Nordmo, Christopher Robin. 2016. *Konsesjonssystemet i petroleumsloven: Vilkår for utvinningstillatelse*. Masteroppgave, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Nore, Petter. 1979. *The Norwegian State's relationship to the international oil companies over north sea oil, 1965-1975*. Avhandling - University of Greenwich, London: Thames Polytechnic.
- Olsen, Johan P. 1989. *Petroleum og politikk : det representative demokratiets møte med oljealderen*. Oslo: TANO.
- Olsen, Odd Einar, og Francis Sejersted. 1997. *Oljevirkosomheten som teknologiutviklingsprosjekt: perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokke*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Ramady, Mohamed, og Wael Mahdi. 2015. *OPEC in a Shale Oil World: Where to Next?* Switzerland: Springer International Publishing.
- Rommetvedt, Hilmar. 2014. «Oljeleting nord for 62. breddegrad.» *Norsk Oljemuseum Arbok* 43-60.
- Ryggvik, Helge. 2015. «A Short History of the Norwegian Oil Industry: From Protected National Champions to Internationally Competitive Multinationals.» *Business History Review*, Vol. 89 3-41.

- Ryggvik, Helge. 1997. «Norsk oljepolitikk mellom det internasjonale og det nasjonale.» I *Oljevirkomheten på som teknologiutviklingsprosjekt: perspektiver på utviklingen av det oljeteknologiske systemet på norsk kontinentalsokkel*, av Francis Sejersted og Odd Einar Olsen, 20-78. Oslo: ad notam Gyldendal.
- Ryggvik, Helge. 2000. *Norsk oljevirkomhet mellom det nasjonale og det internasjonale : en studie av selskapsstruktur og internasjonalisering*. Avhandling - Universitetet i Oslo, Oslo: Unibup.
- . 2010. *Til siste dråpe: Om oljens politiske økonomi*. Oslo: Aschehoug.
- Sapmson, Anthony. 1975. *The Seven Sisters: The Great Oil Companies and the World They Made*. New York: Viking Press.
- Seip, Jens Arup. 1974. *Utsikt over Norges historie*. Vol. I. Oslo: Gyldendal.
- Sejersted, Francis. 1999. *Systemtvang eller politikk: om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Selvig, Erling. 1981. «Konsesjonsystemet i Petroleumsvirksomheten.» *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, vol. 152 25-50.
- Skribekk, Helge. 2012. «Tillitens betydning i Norge og Norden.» I *Tillit i Norge*, av Helge Skribekk og Harald Grimen, 11-28. Oslo: Res Publica.
- Skribekk, Helge, og Gunnar Skribekk. 2012. «Tillit og mistillit, Norge og Scilia.» I *Tillit i Norge*, av Helge Skribekk og Harald Grimen, 59-83. Oslo: Res Publica.
- Skribekk, Helge, og Harald Grimen. 2012. *Tillit i Norge*. Oslo: Res Publica.
- Thomassen, Eivind. 2020. *The Crude Means to Mastery. Norwegian national oil company Statoil (Equinor) and the Norwegian State 1972-2001*. Avhandling, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Turner, Stephen. 2014. *The Politics of Expertise*. New York: Routledge.
- Widberg, Karin. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.